

ғылыми-әдістемелік журнал науқано-методический журнал

СОҚПАҚ

тропинка

№6 (113) желтоқсан 2024 жыл

«Ғылымды кісінің білімі де,
күші де, білегі де күшті»

Жүсіпбек АЙМАУЫТОВ

ТУРИСТІК КӨПСАЙЫСТАН
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
КУБОГІ қатарынан 9 жыл бойы
батысқазақстандық балалар
туризмінің қоржынында...

(64 бетте)

Құрметті журнал оқырмандары!

Назарбаев Университетінің Тау-кен ісі және Жер туралы ғылымдар мектебінің деканы ретінде біз “Батыс Қазақстан облысының әкімдігі білім басқармасының балалар мен жасөспірімдер туризм және экология облыстық орталығына” және осы ұйымның қажырлы күш-жігерінің үздіксіз жұмысына, сондай-ақ ұлы Қазақстан Республикасындағы ғылыми зерттеулер туралы хабарлауға арналған журналға қолдау көрсетуді мақтан тұтамыз. Біздің ортақ мақсаттарымыз – қазақстандық жастарды тәрбиелеу және Қазақстанға тән табиғи ресурстар мен сұлулықты бағалау. Біздің миссиямыздың бір бөлігі ретінде Назарбаев Университетінде жүргізілетін қызығушылық тудыратын зерттеулер туралы мерзімді жаңартулармен осы журналға үлес қосқымыз келеді. Біздің байланысымыз Тау-кен ісі және Жер туралы ғылымдар мектебін Жас туристік станциялардың бірі аймақта табылған ихтиозаврдың ерекше түрін сақтаушы ретінде таңдауымен нығайды. Біз бұл журналды ғылыми қоғамдастықты қалпына келтіру жұмыстарының барысы, 3D цифрлық моделін жасау және осы ұлттық қазынаны көпшілікке көрсету туралы ақпараттандыру үшін пайдалануды жоспарлап отырмыз. Бұл журналдың жетістіктері де өте көп. Атап айтқанда, Москва Халықаралық балалар-жасөспірімдер туризм және өлкетану Академиясының «Алтын компас» байқауының Лауреаты және Республикалық қосымша білім беру ақпараттық-әдістемелік материалдары байқауының Гран-при иегері. Сонымен қатар, журнал 2024 жылғы «Үздік педагогикалық тәжірибені жариялау үшін ұсынылған басылымдар» тізіміне енген.

Менің жеке ұсынысым мен батамды бере отырып, журналдың 2024 жылғы 6-шы шығарылымын қызыға оқуға шақырамын.

As the Dean of the School of Mining and Geosciences at Nazarbayev University, we are proud to support the Children and Education Department of the Akimat of the West Kazakhstan Regional Center of Youth Tourism and Ecology and this journal dedicated to the ongoing work of this organization's steadfast effort, as well as reporting on current scientific investigations across the great Republic of Kazakhstan. We share common goals to educate Kazakhstani youth and celebrate the natural wealth and beauty so prevalent in Kazakhstan. As part of our mission, we wish to contribute to this journal with periodic updates on research of interest being conducted at Nazarbayev University.

Our bond was solidified with the School of Mining and Geosciences being chosen as the conservator of a unique species of ichthyosaur found in the region by one of the Young Tourist Stations. We plan to use this journal to update the scientific community on the progress toward restoration, creation of a 3D digital representation, and public display of this national treasure. Notably, this journal is the laureate of the Moscow International Academy of Children and Adolescents Tourism and Local Studies “Golden Compass” competition and the winner of the Grand Prize of the Republican Supplementary Education Teaching and Methodical Materials Competition. Additionally, this journal was included in the 2024 list of “Publications Recommended for Best Pedagogical Practice.”

Please enjoy this Number 6 issue of 2024 with my personal recommendation and blessing.

Ізгі ниетпен,
Тау-кен ісі және Жер туралы
ғылымдар мектебінің деканы

A handwritten signature in blue ink, which appears to read 'Randy Hazlett'.

Рэнди Дойл Хазлетт

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АҚПАРАТ
МИНИСТРЛІГІНДЕ 01.12.2003 ЖЫЛЫ ТІРКЕЛІП,
№4482-Ж КУӘЛІГІ БЕРІЛГЕН.
24.12.2021 ЖЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АҚПАРАТ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ ДАМУ
МИНИСТРЛІГІНІҢ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ
ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ЕСЕБІНЕ № KZ40VPU00044511
ҚАЙТА ТІРКЕЛДІ.

Таралым аймағы: Қазақстан Республикасы

№6 (113), желтоқсан 2024 жыл

МЕНШІК ИЕСІ: МКҚК «Батыс Қазақстан облысы әкімдігі
білім басқармасының балалар мен жасөспірімдер туризм
және экология облыстық орталығы» (келесіде – БҚ
ОБЖТЖЭО)

Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының
қолдауымен жылына 6 рет шығады.

Журналдың негізін қалаушы:

Фомин Виктор Павлович - А.А.Остапец – Свешников
атындағы Халықаралық балалар-жасөспірімдер туризм
және өлкетану академиясының (келесіде – А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭА) академигі, п.ғ.к.

Шеф-редактор: **Беккалиев Ғалым Ибатоллаұлы** – Батыс
Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының балалар
мен жасөспірімдер туризм және экология облыстық
орталығының директоры (келесіде – БҚОБЖТЖЭО)

Кеңес мүшелері:

Жұмаев Максат Сағынтайұлы – белгілі Қазақстан
альпинисті, альпинизм бойынша Халықаралық деңгейдегі
Спорт шебері, БҚО-ның құрметті азаматы

Смирнов Дмитрий Витальевич – п.ғ.д., А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭА-ның президенті

Мазбаев Орденбек Білісбекулы - г.ғ.д., А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭА-ның академигі

Никитинский Евгений Сергеевич – п.ғ.д., «Тұран-
Астана» университетінің профессоры

Абдулханов Абджемил Закерьянович – п.ғ.к., доцент,
А.А.Остапец-Свешников атд. ХБЖТЖЭА-ның Крым
аймақтық филиалының төрағасы

Шаяхметов Асхат Галиевич - А.А.Остапец-Свешников
атд. ХБЖТЖЭА-ның академигі

Редакция алқасы:

Г.З.Усағалиева – ОБЖТЖЭО директорының ОӘЖ
жөніндегі орынбасары

А.Б.Мукашева - ОБЖТЖЭО директорының ОТЖ
жөніндегі орынбасары

К.Е.Нетаева - ОБЖТЖЭО туризм және қауіпсіз
маршруттар бөлімінің менгерушісі,

Р.С.Альмұханова – ОБЖТЖЭО өлкетану бөлімінің
менгерушісі

Н.Б. Байсариева - ОБЖТЖЭО экологиялық туризм
бөлімінің менгерушісі

Р.Е.Нұрманов - ОБЖТЖЭО спорттық бағдарлау бөлімінің
менгерушісі

В.В.Мазуренко - ОБЖТЖЭО спорт және дене шынықтыру
бөлімінің менгерушісі

Нөмірмен жұмыс жасағандар:

Қайрлиева Қ.Ж. - бас редактор

Карина Ж.М. - корректор

Қушеккалиев Ж.Н. - дизайнер, беттеу

Журнал редакциясының пікірі жарияланым авторларының
пікірімен сәйкес келмеуі мүмкін.
Қолжазбалар рецензияланбайды және қайтарылмайды.

Жазылым индексі

Жеке жазылушы – 75184

Мекемелер мен ұйымдар – 25184

Редакция мекен - жайы:

090004 Қазақстан Республикасы, Орал қ.,

Исатай батыр көшесі, 71/1

Тел.(7112) 52-59-42, 52-58-91

e-mail: evrasia_centre@mail.kz

www: tourism07.kz

Форматы А4 210 x 279 мм, офсетті басып шығару.

Тапсырыс №

Таралымы 550 дана

«Көкше-Полиграфия» АҚ компаниясында басылған,

Ақмола обл., Көкшетау қ.,

ГЕОЛОГИЯ

Джордж М., Садуов И. Б.

Вариации состава гранатов в эклогитизированных породах,

Кокчетавский массив, Казахстан: Последствия процессов

в земной коре.....2

ӨЛКЕТАНУ - КРАЕВЕДЕНИЕ

Мәмбетов А.С.

Еліне қорған, ұлтына ұран болған Есет батыр.....9

Суюнгараева Р.А., Сакимова Г.Б.

Путешествие, которое останется в сердце.....11

Сапарова Ф.М., Ибраев Д.Р.

Бударин мектебіне 100 жыл!.....14

МУЗЕЙТАНУ – МУЗЕЕВЕДЕНИЕ

Танабаева С.Е.

Ұстаз – ұлылықтың символы.....18

ЭКОЛОГИЯ

Тургумбаев А.А.

Аралсор тұзды күмбезі.....22

Гумарова Л.А.

Борсық майының шипалық қасиеті.....25

Еркебеков А.К.

Учебная рекреационно-познавательная экотропа

«Сезім соқпағы».....29

Абдулов В.А.

«Опасные соседи».....35

ӘДІСТЕМЕ - МЕТОДИКА

Мукашева А.Б.

Современные технологии в развитии творческих способностей

обучающихся.....37

Ескалиева Г.Т.

Туристік - өлкетанулық бағытындағы «Руханият» үйірмесінің

эксперименттік бағдарламасы.....40

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКА-

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА

Нигметов Е.Е.

Тау туризмінің қауіпсіздік ережелері.....45

Нұрсұлтан И.Н.

Туристік алау түрлері.....49

Қаутанова Т.Т., Маратова Б.К.

«Қазақстан – менің жүрегім».....53

МУРАТОВА Н.Ж.

“Менің Қазақстаным - менің болашағым».....56

ІС-ТӘЖІРИБЕДЕН - ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ

Омаров А.Ш.

Табысты жетістіктер кемел келешекке бастайды.....59

ІСКЕРЛІК ПАПКАСЫ - ДЕЛОВАЯ ПАПКА

2025 жылға арналған ОБЖТЖЭО-ның жұмыс жоспары.....62

ТУРИСТІК ЖАҢАЛЫҚТАР-ТУРИСТСКИЕ ВЕСТИ

Спорттық туризмнен Қазақстан Республикасының Чемпионаты.....64

Джордж Мэтьюс
Ассистент-профессор
Школы горного дела и
наук о земле
г. Астана, РК

Вариации состава гранатов в эклогитизированных породах, Кокчетавский массив, Казахстан: Последствия процессов в земной коре

САДУОВ
Ильяс Берикжанович
выпускник Школы горного
дела и наук о земле
по программе Геология
г. Астана, РК

Аннотация

Кокчетавский массив на севере Казахстана известен наличием метаосадных пород, содержащих микродиаманты, ассоциированных с различными породами ультравысокого давления. Несколько образцов пород, содержащих гранаты, были собраны из региона, включая эклогит, габбро, гранат-амфиболит и пелитовый сланец, а также гранит, амфиболит и гранитный гнейс, не содержащие гранатов. Для детального исследования и анализа были отобраны образцы, содержащие гранаты. Петрография показала, что эклогиты имеют минеральный состав гранат (Grt) + омфацим (Omph) + рутил (Rt) + кварц (Qtz) ± амфибол (Amph); габбро — гранат (Grt) + омфацим (Omph) + амфибол (Amph) + кварц (Qtz) ± плагиоклаз (Plg); гранат-амфиболит — гранат (Grt) + амфибол (Amph) + кварц (Qtz) с незначительными включениями омфацима, а пелитовый сланец — гранат (Grt) + фенгитовая слюда (Phe) + кварц (Qtz); проявляющие ряд текстур от гранобластической-амебоидной гранобластической до порфиробластической. Химический состав основных элементов граната был определен с помощью метода сканирующей электронной микроскопии с энергодисперсионной спектроскопией (СЭМ-ЭДС). Минеральная химия показывает схожий состав для кремнезема (Si) и алюминия (Al), но наблюдаются вариации в содержании магния (Mg), кальция (Ca) и железа (Fe). Все гранаты по составу относятся к альмандиновому типу. Значения $X_{Fe} = Fe/(Fe+Mg)$ для эклогита, габбро и гранат-амфиболита находятся в диапазоне 0,654–0,799; 0,656–0,665; 0,817–0,865 соответственно. Однако для пелитового сланца X_{Fe} составляет от 0,876 до 0,922, указывая на резкое изменение состава. Поскольку все породы, включенные в исследование, подвергались региональному метаморфизму высокого давления, можно предположить, что на них воздействовали схожие физические условия, т.е. давление и температура, хотя глубина метаморфизма может влиять на состав минералов из-за изменений геотермического градиента. Эклогит, габбро и гранат-амфиболит, вероятно, могут иметь общий протолит, т.е. Fe-богатый базальт, указывая на фракционированный источник с коровыми компонентами; высокое содержание Fe в пелитовом сланце свидетельствует о большем коровом вкладе, также из-за наличия калий (K), алюминий (Al)-содержащей фенгитовой слюды в его составе. Внесение коры на различных уровнях указывает на смешанный источник, который может возникнуть вследствие взаимодействия коры и мантии в результате процесса субдукции.

Аңдатпа

Қазақстанның солтүстігіндегі Көкшетау массиві әртүрлі ультра жоғары қысымды жыныстармен байланысты микродиаманттары бар меташөгінді жыныстар құрамымен танымал. Аймақтан құрамында анартастары бар бірнеше тау жыныстарының үлгілері жиналды, соның ішінде эклогит, габбро, анартас-амфиболит және пелит тақтатасы, сонымен қатар құрамында анартастары жоқ гранит, амфиболит және гранитті гнейс. Егжей-тегжейлі зерттеу және талдау үшін құрамында анартастары бар үлгілер таңдалды. Петрография эклогиттерде анартастардың ми-

нералды құрамы бар екенін көрсетті (Grt) + омфацит (Omph) + рутил (Rt) + кварц (Qtz) ± амфибол (Amph); габбро — анартас (Grt) + омфацит (Omph) + амфибол (Amph) + кварц (Qtz) ± плагиоклаз (Plg); анартас-амфиболит — анартас (Grt) + амфибол (Amph) + кварц (Qtz) омфациттің шамалы қосындыларымен, ал пелит тақтатасы — гранат (Grt) + фенгит слюдасы (Phe) + кварц (Qtz); гранобластикалық-амебоидты гранобластикадан порфиробластикалыққа дейінгі бірқатар текстураларды көрсетеді. Анартастың негізгі элементтерінің химиялық құрамы энергодисперсиялық спектроскопиясы (СЭМ-ЭҚК) бар сканерлеуші электронды микроскопия әдісі арқылы анықталды. Минералды химия кремнезем (Si) мен алюминийдің (Al) ұқсас құрамын көрсетеді, бірақ құрамындағы магний (Mg), кальций (Ca) және темірдің (Fe) өзгерістері бар. Құрамы бойынша барлық анартастар альмандин түріне жатады. Эклогит, габбро және анартас-амфиболит үшін $X_{Fe} = Fe/(Fe+Mg)$ мәндері тиісінше 0,654–0,799; 0,656–0,665; 0,817–0,865 диапазонында. Алайда, пелит тақтатасында X_{Fe} 0,876-дан 0,922-ге дейін, бұл құрамның күрт өзгеруін көрсетеді. Зерттеуге енгізілген барлық жыныстар аймақтық жоғары қысымды метаморфизмге ұшырағандықтан, оларға физикалық жағдайлар, яғни қысым мен температура әсер етті деп болжауға болады, дегенмен метаморфизмнің тереңдігі геотермиялық градиенттің өзгеруіне байланысты минералдардың құрамына әсер етуі мүмкін. Эклогит, габбро және анартас-амфиболит ортақ протолитке ие болуы мүмкін, яғни Fe-мол базальт, қыртыстық компоненттері бар фракцияланған көзді көрсетеді; пелит тақтатасындағы Fe-нің жоғары мөлшері құрамында фенгит слюдасы бар калийдің (K), алюминийдің (Al) болуына байланысты болған қыртыстың мол үлесін көрсетеді. Қыртыстың әртүрлі деңгейлерде енгізілуі субдукция процесінің нәтижесінде қыртыс пен мантияның өзара әрекеттесуі нәтижесінде пайда болуы мүмкін болатын аралас көзді көрсетеді.

1. Введение

Процесс метаморфизма трансформирует существующие породы в породы с другим минеральным составом и/или текстурой в результате воздействия высокого давления и/или температуры. Кокчетавский массив расположен в западной части Центрально-Азиатского орогенного пояса. Микродиаманты впервые были обнаружены в метаморфических породах (Соболев и Шацкий, 1990). Этот регион подвергся интенсивному метаморфизму и, следовательно, содержит фрагменты метаморфических пород высокого давления (ВД) и ультравысокого давления (УВД) (Канэко и др., 2000). Одной из таких пород является эклогит, который образуется из базальта при умеренно высоких температурах и высоком давлении. В то время как некоторые эклогиты могут содержать либо 80% граната, либо клинопироксена, эклогиты обычно имеют схожие пропорции этих двух минералов (Кларк и др., 2013). Гранат обычно считается значительным носителем первичных минеральных включений и используется для изучения эволюционной истории метаморфических пород (Шертл и Соболев, 2013). Таким образом, химический состав граната является ключевым для понимания процессов метаморфизма.

2. Обзор литературы

Кокчетавский метаморфический пояс ультравысокого давления (УВД) на севере Казахстана, также известный как Кокчетавский массив, расположен на севере Казахстана, к юго-западу от города Кокшетау (Рис. 1). Он состоит из пород ультравысокого давления (УВД) и высокого давления (ВД) и простирается по оси северо-запад — юго-восток как минимум на 80 км при ширине около 17 км (Добретсов и др., 1995). В ядре массива, где были описаны алмазоносные породы (Соболев и Шацкий, 1990), находятся кристаллические сланцы, гнейсы, эклогиты, гранатовые перидотиты, кварциты, мраморы и ассоциированные породы амфиболит-гранулитовой фации. В карбонатных породах, содержащих пироксен и гранат, а также в гранат-биотитовых гнейсах и сланцах, алмаз можно обнаружить в виде мелких включений в гранате и цирконе. По-прежнему остается неясным происхождение микродиаманта в этих породах. Включения алмаза в гранате, цирконе и пироксене сформировались в поле устойчивости алмаза при давлении (Д) > 40 кбар и температуре (Т) от 900 до 1000°C, согласно Соболеву и Шацкому (1987, 1990) и Чжану и др. (1997). Однако выдвинута гипотеза, что микродиамант мог образоваться метастабильно при

низких давлениях в результате динамического напряжения, конденсации из восстановительной мантийной жидкости вдоль зон сдвига или твёрдотекучего течения (Летников, 1983; Лаврова, 1991; Екимова и др., 1992; Лаврова и др., 1995). Возраст, определенный методами Sm-Nd (самарий-неодим) и U-Pb (уран-свинец), в диапазоне от 520 до 540 млн лет, показывает, что метаморфизм алмазоносных парагнейсов, сланцев и связанных тектонических пород произошел в среднем кембрии (Жагуц и др., 1990; Кло-Лонг и др., 1991). Согласно Кло-Лонг и др. (1991), метаморфизм ультравысокого давления произошел 530 ± 7 млн лет назад на основе анализа метаморфических цирконов, что согласуется с изохронными возрастами Sm-Nd 533 ± 7 и 505 ± 43 млн лет для эклогита, биотитового гнейса и алмазоносных пород (Шацкий и др., 1993).

3. Методология

Первая задача заключалась в сборе образцов пород во время полевого выезда на Кокчетавский массив. Было отобрано пятнадцать образцов пород из района Кокчетав и его

окрестностей, из которых восемь образцов (см. Рис. 2, более подробное описание в подписи к рисунку) были выбраны для анализа. Причина их выбора заключается в том, что все они содержат гранат. Все образцы были эклогитами, за исключением двух: один представлял собой гранат-амфиболит, а другой — пелитовый сланец. Образцы, содержащие гранат, были проанализированы под микроскопом в тонких шлифах, а химический состав граната был определен с использованием сканирующего электронного микроскопа (СЭМ) JEOL IT 200 с детектором ЭДС (энергетический дисперсионный спектрометр), установленного в центральных лабораториях, блок С4 Назарбаев Университета.

4. Результаты

4.1. Петрография выбранных образцов, содержащих гранат

Рисунок 3а показывает микрофотографию образца GK 1. Минеральный состав включает гранат (Grt), амфибол (Amph), омфациит (Omph) и кварц (Qtz). Минеральный состав варьируется значительно, приблизительное содержание

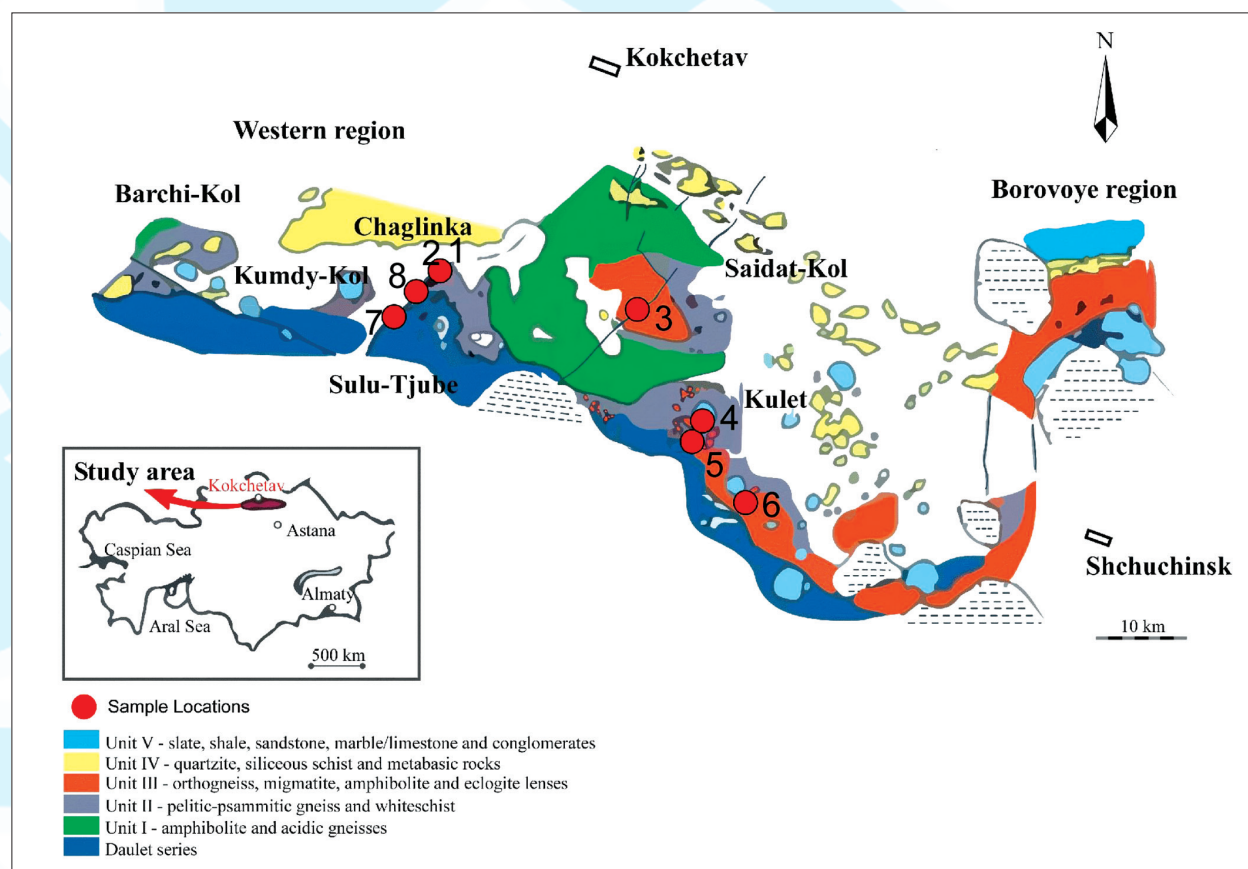

Рисунок 1: Упрощенная геологическая карта метаморфического пояса Кокчетав, показывающая основные тектоно-стратиграфические подразделения (по Канеко и др., 2000). Местоположения образцов также отмечены цифрами 1-8.

каждого минерала составляет 40% граната, 35% кварца, 15% омфациита и 10% амфибола. Гранат имеет анедральную текстуру, что означает отсутствие хорошо сформированных граней кристаллов. Размер зерен граната сильно варьируется, от очень мелких до крупных. Зерна кварца также имеют субгедральную текстуру. Омфациит также имеет субгедральную форму.

Рисунок 3b показывает микрофотографию образца GK 2. Минеральный состав представлен гранатом (Grt), амфиболом (Amph), омфациитом (Omph), кварцем (Qtz) и рутилом (Rt). Примерный минеральный состав образца следующий: 40% омфациита, 30% кварца, 20% граната, 5% амфибола и 5% рутила. Гранат имеет субгедральную текстуру. Зерна омфациита окружены симплектитом, тонкозернистым взаиморастворением нескольких минералов, которые кристаллизовались вместе и обычно являются продуктами метаморфической реакции при быстрой эксгумации.

Рисунок 3с показывает микрофотографию образца GK 2a. Минеральный состав — гранат (Grt) и кварц (Qtz), с порфиروبластической текстурой. Примерное содержание составляет 55% граната, 40% симплектита и 5% кварца. Гранат имеет субгедральную текстуру. Симплектит занимает большую часть и окружает кристаллы граната и кварца.

Рисунок 3d показывает микрофотографию образца GK 2b. Минеральный состав — гранат (Grt), омфациит (Omph), кварц (Qtz) и рутил (Rt) с гранобластической текстурой. Примерное содержание составляет 50% граната, 45% омфациита, 3% рутила и 2% кварца.

Рисунок 3е показывает микрофотографию образца GK 5. Минеральный состав — гранат (Grt), омфациит (Omph), амфибол (Amph) и кварц (Qtz). Примерный минеральный состав образца следующий: 45% амфибола, 40% граната, 10% кварца и 5% омфациита. Зерна омфациита встречаются как включения в амфиболе.

Рисунок 3f показывает микрофотографию образца GK 7a. Минеральный состав — гранат (Grt), фенгитовая слюда (Phe) и кварц (Qtz). Примерный минеральный состав образца следующий: 10% граната, 60% кварца и 30% фенгитовой слюды. Фенгитовая слюда встречается вместе с кварцем, как показано на рисунке.

Рисунок 3g показывает микрофотографию образца GK 7b. Минеральный состав — гранат (Grt), омфациит (Omph), амфибол (Amph) и кварц (Qtz). Примерный минеральный состав образца следующий: 50% омфациита, 30% граната, 15% амфибола и 5% кварца. Гранат имеет некоторые плоские кристаллические грани и поэтому считается субгедральным. Зерна кварца расположены внутри зерен амфибола.

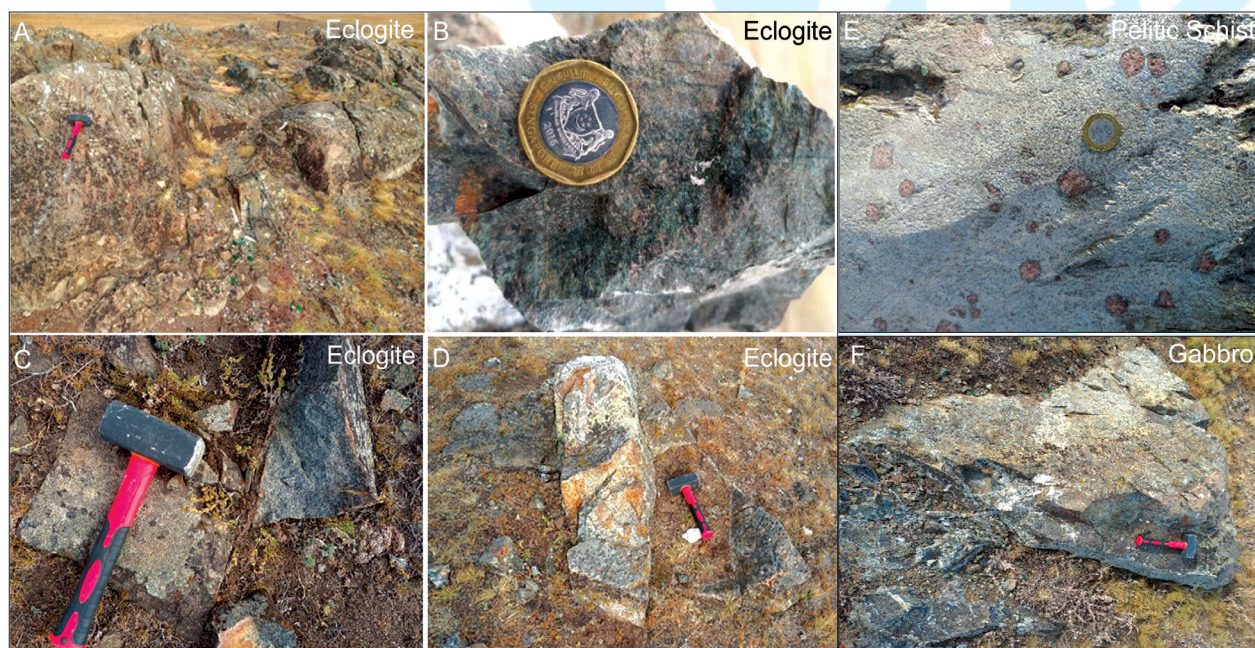

Рисунок 2: Полевые фотографии различных гранатсодержащих пород, исследуемых в данной работе.

Рисунок 2a: Эклогит (Местоположение 2); 2b: Эклогит (Местоположение 2); 2c: Эклогит (Местоположение 2); 2d: Эклогит (Местоположение 5); 2e: Пелитовый сланец (Местоположение 7); 2f: Габбро (Местоположение 8)

Омфациит составляет большую часть объема тонкого шлифа.

Рисунок 3h показывает микрофотографию образца GK 8a. Минеральный состав — гранат (Grt), омфациит (Omph), амфибол (Amph), кварц (Qtz) и рутил (Rt) с содержанием омфациита 50%, кварца 25%, амфибола 10%, граната 10% и рутила 5%. Гранат имеет субгедральную форму. Зерна граната в основном прилегают к омфацииту. Присутствуют крупные кристаллы кварца.

4.2. Анализ методом СЭМ-ЭДС репозит

В целом, состав граната во всех образцах сходен по содержанию. Почти все образцы имеют одинаковое содержание кремнезема (39-41 вес. %) и алюминия (около 22 вес. %) (подробности можно найти в дипломной работе первого автора, доступной онлайн в репозитории Назарбаев Университета). На рисунке 4 показаны вариации в составе граната во всех проанализированных образцах. Из значений X Fe (Fe/Fe+Mg) видно, что содержание железа варьируется в зависимости от образцов, хотя некоторые из них схожи. Значения X Fe образца GK 1 весьма схожи: 0,799, 0,8, 0,783, 0,785 и 0,799. Значения X Fe образца GK 2 ниже, чем у GK 1, и составляют 0,71, 0,654, 0,693 и 0,72. Значения X Fe образцов GK 2a и 2b схожи с GK 2 и равны 0,688 и 0,714; 0,694 и 0,712 соответственно, что может объясняться их близким расположением на месторождении. Значения X Fe для GK 5 выше, чем у предыдущих образцов, и составляют 0,842, 0,843, 0,865 и 0,817. Однако значения X Fe для GK 7a являются

самыми высокими среди всех образцов и равны 0,926, 0,922 и 0,876. Значения X Fe GK 7b очень близки к значениям у GK 2, 2a и 2b: 0,68, 0,701 и 0,698. Наконец, значения X Fe для GK 8a являются самыми низкими среди всех указанных образцов и составляют 0,656 и 0,665. Подробные данные ЭДС-анализа представлены в дипломной работе первого автора, доступной в репозитории Назарбаев Университета.

5. Обсуждение и выводы

На рисунке 4 показано, что все гранаты во всех образцах принадлежат к альмандину — железосодержащему варианту группы гранатов. В целом, состав гранатов во всех образцах схож. В случае магния, железа и кальция, которые являются ключевыми катионами, их вариации определяют эндоэлементы пироба, альмандина и гроссуляра соответственно. Образцы GK 1 и GK 5 имеют схожий состав в области альмандина. Большинство образцов, а именно GK 2, 2a, 2b, 7b и 8a, расположены близко друг к другу в нижней части альмандиновой области на диаграмме и, следовательно, имеют сходный минеральный состав. Как видно из рисунка 4, они содержат небольшое количество железных катионов со значениями от 1,24 до 1,41. В то же время содержание магния и кальция в этих образцах высокое. Значения кальциевых катионов варьируются от 0,56 до 0,89, причем наиболее распространенное значение составляет около 0,8. Лишь в образцах GK 2 и GK 2a встречаются точки с относительно низким содержанием кальция (см. рисунок 4). Однако

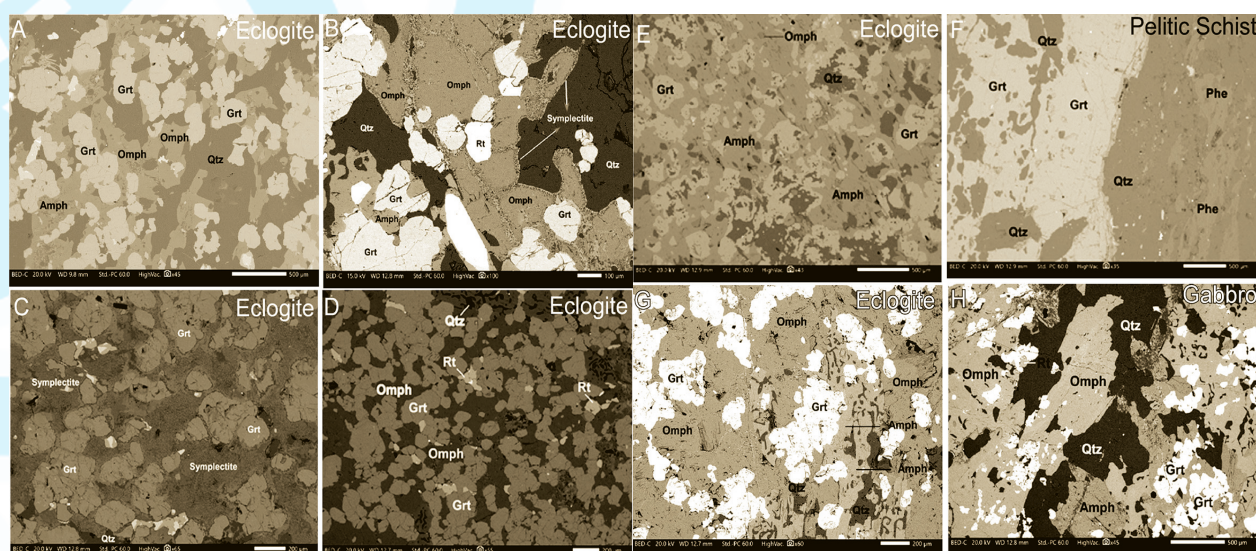

Рисунок 3: Микрофотографии различных пород, включённых в это исследование (более подробная информация представлена в тексте).

наиболее примечательным является то, что элементный состав граната в образце GK 7a сильно отличается от других образцов. В гранатах GK 7a содержание магниевых и кальциевых катионов составляет 0,33 и 0,24 соответственно, что значительно ниже по сравнению с гранатами других образцов. Точки образца располагаются близко к оси А, где Fe составляет 100%, что означает, что содержание железа в гранатах очень высокое, а кальций и магний присутствуют в значительно меньшем количестве по сравнению с другими образцами GK. Среднее значение железа в трех точках образца составляет 2,32, тогда как в других образцах оно не превышает 1,8. Максимальное содержание магния и кальция в гранатах GK 7a составляет 0,33 и 0,24 соответственно, что существенно ниже, чем в гранатах других образцов.

Из вышеизложенного видно, что состав гранатов варьируется между образцами, особенно по содержанию железа, хотя имеются образцы с аналогичным содержанием Fe. Как упоминалось во введении, все типы пород, включенные в данное исследование, испытывали высокобарный метаморфизм, поэтому можно предположить, что эти породы подвергались воздействию схожих физических условий, таких как давление и температура. Однако глубина метаморфизма могла отличаться (Энст, 2001). Как эклогиты/габбро (GK 1, 22a, 2b, 7b, 8a), так и гранат-амфиболиты (GK 5) подвергались более глубокому метаморфизму, чем пелитовый сланец (фенгитовый сланец) GK 7a. Изменения

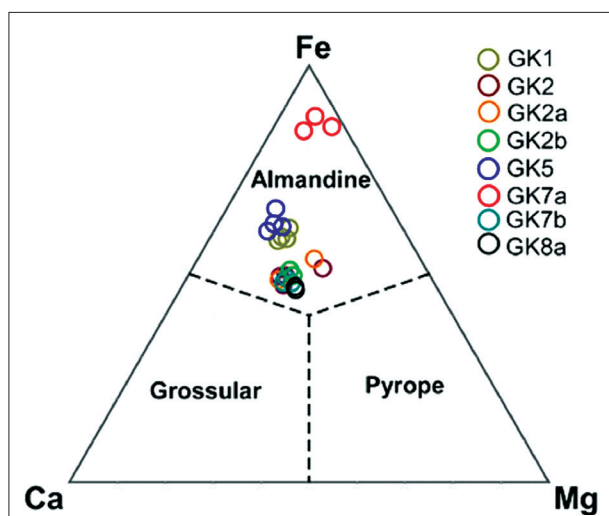

Рисунок 4: Триплот-диаграмма для магния (Mg), кальция (Ca) и железа (Fe) в гранате образцов.

глубины метаморфизма могут оказывать влияние на состав гранатов, так как с увеличением геотермического градиента изменяются Р-Т условия. Однако более резкие изменения содержания железа могут указывать на различия в источнике или, иными словами, на протолит. Химический состав протолита играет важную роль в формировании состава пород или минералов. В данном случае эклогит, габбро или гранат-амфиболит имеют базальтовое происхождение и, следовательно, сформированы из магмы. Базальтовая магма обычно богата магнием на стадии формирования и обогащается железом по мере фракционирования и продвижения к коре (см. Лю и др., 2008 и ссылки там). Таким образом, породой-источником эклогитов, габбро или гранат-амфиболитов является смешанный источник — как мантийный, так и коровый.

С другой стороны, пелитовый сланец отличается не только высоким содержанием железа, но и значительным количеством алюминия и калия (в фенгитовом сланце), с низким содержанием кальция и магния. Такой состав указывает на коровый источник, что логично, поскольку пелиты изначально являются глинами.

Таким образом, химический состав гранатов в гранатсодержащих породах свидетельствует о том, что они формировались в условиях смешанного мантийно-корового источника. Иными словами, состав гранатов в различных типах пород Кокшетауского массива указывает на взаимодействие коры и мантии во время их формирования. Что еще может являться хорошим индикатором субдукционных процессов, при которых плотная холодная коровая плита (океаническая?) погружается в мантию, вызывая дегидратацию коры и плавление мантии? Данное исследование подтверждает, что состав основных элементов гранатов хорошо отражает их источник, как и химический состав по следовым элементам, особенно в метаморфических породах. Состав гранатов из различных пород может служить хорошим индикатором источника и палеокоровых процессов, таких как метаморфизм, связанный с субдукцией, и эксгумация (Агард и др., 2009; Ванг и др., 2019).

Благодарности: Это исследование является частью выпускного проекта первого автора, представленного в Назарбаев Университет в рамках требований к завершению программы бакалавриата по геологии в мае 2023 года. Авто-

ры выражают признательность за финансовую поддержку, полученную от Школы горного дела и наук о Земле (фонд Школы) для проведения полевых работ в регионе Кокшетау в октябре 2022 года. Мы также хотели бы выразить благодарность за предоставленные лабораторные ресурсы в Школе горного дела и наук о Земле — лабораторию шлифов и минералогии (поляризационный микроскоп) и лабораторию СЭМ-ЭДС в Центре коллективного пользования Назарбаев Университета в блоке С4.

6. Список литературы

- Кларк, Г. Л., Дацко, Н. Р., и Мишер, Д. (2013). Идентификация реликтовых магматических гранатов и клинопироксенов в эклогитах и гранулитах, ортогнейс Брексии, Новая Зеландия. Журнал петрологии, 54(9), 1921–1938. <https://doi.org/10.1093/petrology/egt036>
- Шертл, Х.-П., и Соболев, Н. В. (2013). Кокчетавский массив, Казахстан: «Типовое месторождение» ультравысокобарических метаморфических пород, содержащих алмазы. Журнал азиатских наук о Земле, 63, 5–38. <https://doi.org/10.1016/j.jseaes.2012.10.032>
- Канеко, Й., Маруяма, С., Терабаяси, М., Ямамото, Х., Ишикава, М., Анма, Р., Паркинсон, К. Д., Ота, Т., Накаджима, Й., Катаяма, И., Ямамото, Дж., и Ямаути, К. (2000). Геология ультравысокобарического- и высокобарического метаморфического пояса Кокчетав, Северный Казахстан. Островная дуга, 9(3), 264–283. <https://doi.org/10.1046/j.1440-1738.2000.00278.x>
- Соболев, Н. В., и Шацкий, В. С. (1990). Алмазные включения в гранатах из метаморфических пород: новая среда для формирования алмазов. Природа, 343(6260), 742–746. <https://doi.org/10.1038/343742a0>
- Чжан, Р. Й., Лиу, Дж. Г., Эрнст, В. Г., Коулман, Р. Г., Соболев, Н. В., и Шацкий, В. С. (1997). Метаморфическая эволюция пород, содержащих алмазы, и связанных с ними пород из Кокчетавского массива, Северный Казахстан. Журнал метаморфической геологии, 15(4), 479–496. <https://doi.org/10.1111/j.1525-1314.1997.00035.x>
- Летников, Ф. А. (1983). Происхождение алмазов в глубинных тектонических зонах. Доклады Академии наук СССР, 271, 433–435.
- Лаврова, Л. Д. (1991). Новый тип месторождений алмазов. Природа, 12, 62–68.
- Екимова, Т. Е. (1992). Алмазные включения в породообразующих минералах метаморфических пород. Доклады Академии наук, 322, 366–368.
- Лаврова, Л. Д., Печников, В. А., Петрова, М. А., Екимова, Т. Е., и Надеждина, Е. Д. (1995, сентябрь). Новый генетический тип месторождений алмазов – геологические особенности и происхождение. Материалы Международной кимберлитовой конференции, 6, 311–313.
- Жагутц, Э. (1990). Стронциево-неодим-плюмбиевая изотопная характеристика пород ультравысоких Р-Т условий из Кокчетавского массива. Труды Американского геофизического союза, 71, 1707.
- Клоэ-Лонг, Дж. С., Соболев, Н. В., Шацкий, В. С., и Соболев, А. В. (1991). Реакция циркона на алмазное давление метаморфизма в Кокчетавском массиве, СССР. Геология, 19(7), 710–713. [https://doi.org/2.3.co;2%22%3E10.1130/0091-7613\(1991\)019%3C0710:zrtdpm%3E2.3.co;2](https://doi.org/2.3.co;2%22%3E10.1130/0091-7613(1991)019%3C0710:zrtdpm%3E2.3.co;2)
- Шацкий, В. С. (1993). Возраст и происхождение эклогитов из Кокчетавского массива, Северный Казахстан. Геология и геофизика, 34, 47–58.
- Агар, П., Ямато, П., Жоливе, Л., и Буров, Е. (2009). Экгумация океанических голубых сланцев и эклогитов в зонах субдукции: время и механизмы. Обзор наук о Земле, 92(1-2), 53–79. <https://doi.org/10.1016/j.earscirev.2008.11.002>
- Ван, Й., Чжан, Л., Ли, З., Ли, Ц., и Бадер, Т. (2019). Экгумация субдукционных океанических эклогитов: перспективы фазового равновесия и термомеханического моделирования. Тектоника, 38(5), 1764–1797. <https://doi.org/10.1029/2018tc005349>
- Эрнст, В. Г. (2001). Субдукция, ультравысокобарический метаморфизм и регургитация плавучих коровых пластов — последствия для дуг и роста континентов. Физика Земли и планетарных недр, 127(1-4), 253–275. [https://doi.org/10.1016/s0031-9201\(01\)00231-x](https://doi.org/10.1016/s0031-9201(01)00231-x)
- Лю, Й., Ли, Ч.-Т., Гао, С., Келемен, П. Б., и Сюй, В. (2008). Контроль состава источников меловых и кайнозойских базальтов за счёт переработанной коры в Северном Китайском кратоне. Геохимия и космохимия акта, 72, 2349–2376.
- Ильяс, С., 2023. Изменения состава гранатов в эклогитизированных породах Кокчетавского массива, Казахстан: последствия для процессов в коре. Проект Капстоун, Назарбаев Университет, 2023.

Еліне қорған, ұлтына ұран болған Есет батыр

МӘМБЕТОВ

Айкын Сүлейменұлы
№1 қазақ ЖББОМ-нің
тарих пәні мұғалімі,
Ырғыз ауд., Ақтөбе обл.

Аңдатпа

Мақалада тарихта ерлігімен өшпес із қалдырған тарихи тұлғалардың бірі – батыр, әрі би Есет Көкіұлының өмірі, тарихы және Алға ауданының Бестамақ ауылында орналасқан кесенесі туралы жазылған. Батырдың қазақ елінің тәуелсіздік жолындағы ерлік істерін елеусіз қалдырмай, бүгінгі ұрпақ зердесіне сіңіре білуіміз қажет.

Аннотация

В статье рассказывается о жизни героя – батыра Есета Кокиулы, одного из исторических личностей, оставившего неизгладимый след в истории своей храбростью, истории возглавляемого им национально – освободительного восстания, а также о мавзолее, расположенном в селе Бестамак Алгинского района. Нам необходимо суметь внедрить в сознание нынешнего поколения отважные подвиги героя на пути к Независимости Казахстана.

Кілт сөздері: Есет Көкіұлы, тама, қарақұм, көге.

Батырдың Шежіреде оның тама руының Атамшал – Торым аталығынан шыққандығы анық көрсетілген. Атамшалдан Торым, одан Базарқұл, Базарқұлдан Көкі туған. Кей деректерде Есеттің әкесі Көкінің Көге деп аталуы кездеседі. Мәселен, алаш арысы Халел Досмұхамедовтің атақты «Аламанында» тама руынан шыққан Көге есімді адамның заманында атақты болғаны жазылады. Әрі батыр, әрі аузы дұғалы Көкі өз ұлдарының болашағы жайлы: «Өзімнен өргеннің бір буыны тең болар, қалғаны қара болар» деген екен. Ал батырдың нағашы жұрты Әжібай би деп танылады. Сол заманғы ұғым-түсінік бойынша батыр атанған адам алдымен өз аталығын, руын басқарып барып, үлкен деңгейге жетеді екен. Есет осылардың бәрінен өтіп, тархан дәрежесін алған, деңгейі биік, дәрежесі жоғары адам болған. Есет батырдың 17-18 жасында қолына найза алып, атқа қонғаны Кіші жүз жеріне Еділ қалмақтары мен Жайық

казактары төндірген қауіп - қатерлердің көбейіп кетуі кезіне сәйкес келген. Бұл кезеңді ұлы ғұлама Шоқан Уәлиханов былай сипаттайды: «...қазақ халқының өміріндегі қияметті кезең болды. Жоңғарлар, Еділ қалмақтары, Жайық казактары мен башқұрттар жан-жақтан килігіп, олардың ұлыстарын талқандап, малдарын айдап, адамдарын тұтас отбасымен тұтқындап алып кетті». Есет батыр өмірін зерттеуші ғалым, тарихшы Зәкіратдин Байдосұлы Орынбор орталық мемлекеттік мұрағатында сақталған батыр өміріне қатысты деректерді саралап, онда 1690 жылы Есет батырдың 23 жасында Тама ішіндегі Торым аталығының жетекшілігінде болғандығын көрсетеді. Ғалымдар Есет батыр Көкіұлының бүкіл саналы ғұмырын екі кезеңге бөліп қарастырады: алғашқысы –1690-1710 жылдар аралығындағы уақыт. Бұл кезеңде батыр Аюке бастаған Еділ қалмақтарының әскерімен шайқасып, қазақ жері үшін төнген қауіптермен

күрес үстінде жүреді. Алғашында аталығының, кейін руының намысын қорғап атқа қонған бабаның Кіші жүзге аты шығатын тұсы осы. «Бөкенбай батыр, Арал батыр, Баймұрат батыр, Есет батырлар Аюке сияқты ханға қарсы күресу үшін бүкіл Кіші жүз әскерін біріктіре бастайды. Енді Есет атамшалдық, яғни рулық деңгейден кішіжүздік деңгейге көтеріледі», – деп жазады тарих ғылымдарының кандидаты Өтеген Есмырзаұлы. 1710 жылдан бастап Есет батырдың өмірінің екінші кезеңі басталады. Мұнда ол бүкілқазақтық, жалпыұлттық мәселелерге араласып, жиындарға қатысады. Соның бірі – әйгілі Қарақұм құрылтайы. Мұқым қазақ баласы бас қосқан ұлы жиында екі мәселе қаралады: біріншісі – жоңғарларға тойтарыс беріп, жерден қуу, екіншісі – Кіші жүзге хан сайлау. Бірінші мәселе бойынша екі ұдай тартыс туындап, күн ұзаққа созылады. Сондағы табын Бөкенбай батырдың іс-әрекеттері барша батырлардың басын біріктіреді делінеді. Осы құрылтайда Кіші жүздің ханы етіп Әбілқайыр сұлтанды тағайындайды және осы 1710 жылдан 1748 жылға дейін Есет батырдың есімі хан Әбілқайырмен бірге аталады. 1722 жылдан бастап Жетірудың аға биі болып сайланған Есет батыр хақында ғылыми зерттеулер жазып, тарихи дәлдікті анықтаған ғалым Өтеген Исенов батырдың «Қалмакқырылған» шайқасына қатысқанын алға тартады. «Осы шайқаста Есеттің бірнеше жерден басы жарылып жараланады. Жұрт оның басының мылжа-мылжасы шыққан шығар деп ойлайды.

Шайқас аяқталып басын таңып жатқан батырды көргенде «Есеттің басы қатты ма, Алланың тасы қатты ма?» деген сөз ел арасында қанатты сөз ретінде тарап кеткен» дейді. Ал арада екі жыл өткенде Аңырақай маңында Әбілқайыр хан бастаған қазақ жасақтары жоңғарлардың қалың қолын талқандайды. Бұл ұрыста Есет батыр Кіші жүз құрамының туын көтерген атойшы болған деген деректер кездеседі. Есет батыр Көкіұлының қазақ елінің тәуелсіздігі жолындағы ерлік істері ұрпақтар жадында мәңгі сақталады. Жоңғар шапқыншылығы кезінде Кіші жүздің қалың қолын басқарып, қолбасшылығымен танылған батыр бабамыздың 325 жылдығы мерекеленгенде басына сәулеті келісті кесене тұрғызылып, түнемелік үй салынған-ды. Есет батыр кесенесі қазақ халқының біртуар ұлы, халық батыры Есет Көкіұлы бейітіне салынған бірден бір көркем ескерткіш. Ол Ақтөбе қаласынан 44 шақырым жерде Бестамақ ауылында орналасқан. Содан бері батырлығымен қоса, әулиелігіне иісі қазақ бас иген. Кесене тарихи ескерткіш түрінде тіркелген, туристік бағыттама түрінде және мемлекеттің қорғауына алынған. Кесенеге тас жол және Ілек өзені арқылы өтетін көпір салынған. Мұнда қажыға барушыларға жатақ үйі бар. Бөлек қонақтарды қабылдау бөлмелері мен намаз оқу бөлмелері бар. Құрбан шалуға және ас дайындауға арналған орындары да бар. Есет батырдың зиратына тәу етушілер, дертіне шипа іздеп келушілер саны артылар емес. Батырымыз ұрпағымызға өнеге, «Ер есімі - ел есінде»!

Путешествие, которое останется в сердце

СУЮНГАРАЕВА
Рыста Амангереевна
Педагог-исследователь
ГКУ ОШ №2 города Аксай
Бурлинского района, ЗКО

САКИМОВА
Ганима Батырхаировна
заведующая отделом музееведения
КГУ СЮТ отдела образования
Бурлинского района, ЗКО

Аннотация

В статье рассказывается об удивительном путешествии по городу Алматы и ее окрестностям. Подобные мероприятия дают возможность детям открыть нашу страну с новой стороны, расширить кругозор и понять, насколько разнообразна и велика их родная земля. В путешествиях ребята не только знакомятся с историей и культурой, но и учатся уважать природу, ценить время с друзьями и видеть красоту вокруг. Эта поездка сыграла огромную роль в воспитании уважения к традициям и природному наследию нашей страны, сформировало чувство гордости за родную землю и пробудило желание узнать о ней ещё больше.

Аңдатпа

Мақалада Алматы қаласына жасалған таңғажайып саяхат туралы айтылады. Мұндай іс-шаралар балаларға елімізді жаңа қырынан ашуға, ой-өрісін кеңейтуге және туған жерінің қаншалықты алуан түрлі екенін түсінуге мүмкіндік береді. Саяхатта балалар қаланың тарихымен, мәдениетімен танысып қана қоймай, табиғатты құрметтеуге, достарымен уақытты бағалауға және айналадағы сұлулықты көруге үйренді. Бұл сапар біздің еліміздің дәстүрлері мен табиғи мұраларын құрметтеуге тәрбиелеуде, туған жеріне деген мақтаныш сезімін қалыптастыруда және ол туралы көбірек білуге деген ұмтылысты оятуда үлкен рөл атқарды.

Ключевые слова: путешествие, Алматы, метрополитен, парк «Кок-Тобе», Алматинское ущелье, Медео, Чимбулак, Чарынский каньон, урочище «Куртагай»

Стало традицией у школьников Бурлинского района во время каникул выезжать за пределы родного города. Осенние каникулы 2024 года подарили школьникам нашего района уникальный шанс отправиться в путешествие, которое навсегда останется в их сердцах. Кружковцы Станции юных туристов в количестве 34 ученика в рамках школьного тура «Алматы Осень 2024» выехали из родного города, чтобы познакомиться с богатой историей и красотой южной столицы Казахстана – Алматы. Поездка длилась три дня, и каждый день был насыщен

яркими событиями и открытиями.

Наше путешествие началось рано утром: поезд привёз нас на вокзал Алматы-2, где нас встречали представители турфирмы «Mars-tour». С табличкой и улыбками они провели нас до комфортабельной гостиницы «Кездесу», которая на три дня стала нашим временным домом. После небольшого отдыха и сытного завтрака мы отправились на обзорную экскурсию по Алматы, во время которой смогли увидеть множество исторических и культурных достопримечательностей города.

Первым пунктом экскурсии стал знаменитый метрополитен Алматы – это единственное метро в Казахстане, известное своей уникальной архитектурой и уютной атмосферой. Для многих ребят это был первый опыт поездки на метро, и они с интересом рассматривали красиво оформленные станции, декорированные в национальном стиле. Метро стало символом современности Алматы и оставило неизгладимое впечатление.

Затем нас ждала поездка в Парк «Кок-Тобе», который расположился на вершине горы. Это одно из любимых мест жителей и гостей Алматы, где открывается панорамный вид на весь город. Мы поднялись на гору, где перед нами раскинулась великолепная панорама Алматы, сверкающей под солнечными лучами. В парке есть множество интересных объектов – ребята особенно полюбили мини-зоопарк и сделали массу снимков на память. Катание на колесе обозрения стало настоящим приключением – с высоты открывается захватывающий дух вид на город и горы. Этот день завершился ужином в гостинице, где мы обменивались впечатлениями и делились радостью.

На второй день нас ждала поездка в Чарын-ский каньон – одно из самых красивых мест

Казахстана, которое часто сравнивают с Гранд-Каньоном в США. Этот древний каньон формировался миллионы лет, и сегодня поражает своими красными скалами и необычными ландшафтами. Мы прошли два километра пешком по каньону, дыша свежим воздухом и наслаждаясь величественными видами. Вдоль нашего пути располагались каменные стены причудливых форм, напоминающие замки, башни и скульптуры. Единение с природой – незабываемый день, наполненный красотой и спокойствием, который каждый из нас запомнит надолго.

Заключительный, третий день начался с экскурсии в Малое Алматинское ущелье, где мы посетили урочище Медео – знаменитое место, известное своим высокогорным катком и чистейшим воздухом. Медео – это не только спортивный объект, но и природный уголок, куда приезжают отдохнуть и подышать горным воздухом. Несмотря на прохладную погоду, многие ребята решились на подъём по ступенькам к селезащитной плотине. Этот путь привел нас к захватывающему виду на ущелье, а возможность увидеть горнолыжный курорт Чимбулак дополнила наши впечатления. Здесь мы познакомились с другими туристами, что стало интересным культурным обменом.

После прогулки в горах мы отправились на экскурсию, которая подарила нам погружение в историю города и позволила увидеть достопримечательности Алматы, связанные с культурой и традициями Казахстана. Экскурсия по музею помогла лучше понять, как развивалась Алма-ты, какие события происходили в этом регионе, и как они повлияли на всю страну.

Завершили мы наш день и поездку в «Мега Центре» – крупном торгово-развлекательном комплексе. Здесь ребята смогли не только отдохнуть, но и приобрести сувениры, а также купить продукты в дорогу. Это было прекрасное завершение нашего насыщенного путешествия, после чего мы вернулись на вокзал, сели на поезд и отправились домой.

Три дня пролетели как один миг, оставив после себя воспоминания о новых открытиях, великолепных пейзажах и радостных встречах. Родители выражают благодарность за заботу и отличную организацию, а сами ребята вернулись домой, полные радости и мечтаний о новых путешествиях и открытиях.

Впечатления детей были очень глубокие и мы в будущем планируем организовывать такие путешествия по родным просторам нашей страны.

Эта поездка стала возможной благодаря поддержке Районного отдела образования, Станции юных туристов, администрации школ №2 и №4 города Аксай, а также Бурлинской общеобразовательной школы. Руководители группы – педагоги Щапова М.А., Сакимова Г.Б., Алдашева А.Б., Жаналы F.F., Суюнгараева Р.А., и Тулегенова С.Х. – сделали всё возможное, чтобы это путешествие стало действительно особенным. Мы искренне благодарим всех, кто помог осуществить эту поездку, ведь такие путешествия – не просто отдых, а важная ступень в развитии мировоззрения молодых людей.

Подобные мероприятия дают возможность детям открыть нашу страну с новой стороны, расширить кругозор и понять, насколько разнообразна и велика их родная земля. В путешествиях ребята не только знакомятся с историей и культурой, но и учатся уважать природу, ценить время с друзьями и видеть красоту вокруг. Эти поездки играют огромную роль в воспитании уважения к традициям и природному наследию нашей страны, формируют чувство гордости за родную землю и пробуждают желание узнать о ней ещё больше.

САПАРОВА
Фарида Мендығалиевна
БударинМБК-нің қазақ тілі
мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
педагог зерттеуші
Ақжайық ауд., БҚО

ИБРАЕВ
Дархан Русланұлы
ОБЖТжЭО-ның әдіскері
Орал қ., БҚО

Бударин мектебіне 100 жыл!

Аңдатпа

Мақалада Ақжайық /бұрынғы Чапаев/ ауданындағы көне мектептердің бірі - Бударин мектебінің құрылғанына 100 жыл толуына байланысты мектептің тарихы, осы мектептен бітіріп кеткен атақты адамдары, мектепті басқарған басшылары, түлектердің жетістіктері туралы айтылған.

Аннотация

В статье рассказывается история школы, которой исполнилось 100 - лет со дня основания, одной из старейших школ Акжаикского /бывшего Чапаевского/ района-Бударинской школе, о знаменитых людях окончивших эту школу, руководителях школы, достижениях выпускников.

Кілт сөздері: мектеп, бекініс, тарих, ұлт, зиялы, кафедра, академик, конференция, Бударин мектебі

Көне Жайықтың жағасын жайлаған тоғыз жолдың торабындағы Бударин ауылы-топырағынан түлеп ұшқан жүздеген түлегін қазан айының 25-сі күні мерекелік көңілмен қарсылады. Қазақ елінің айтулы мерекесі - Республика күні Бударин ауылына алды сонау Ақтөбе қаласынан, соңы облысымыздың әр түкпірінен перзенттік сағынышқа толы жүрекпен ағылды. Қыран қанат шәкірттерінің арасында ғылымға құлаш ұрған ғалым, академик дейсіз бе, адам жанының арашасы дәрігер дейсіз бе, болашақтың ұланын тәрбиелеген ұстаз дейсіз бе, ауылдың әлеуетін көтеріп, өрісін төрт түлікке толтырған фермер дейсіз бе бәрі де осы жерден табылды. Өйткені дәл осы күні Бударин мектебінің 100 жылдық тойы тойланбақшы.

Бударин ауылы Батыс Қазақстан облысында, Жайық өзенінің бойында орналасқан. Бұл өңірдің тарихы XVIII ғасырдан бастау алады. Сол ғасырдың бірінші жартысында ұзындығы 1780 шақырым болатын Жайық бекініс шебі салынған. Осы бекініс форпостының бірі - «Бударин» болды. Елді мекеннің атауы «Будар» сөзімен

байланысты, бұл сөз «қайық» деген мағынаны білдіреді. Жергілікті халық ұлты жағынан алуан болса да, өзара аралас-құралас. Заман бағыты басқа арнаға ауысып, бұрын аралас болған мектеп қазіргі уақытта таза қазақ тілді мектепке айналғалы біраз болды. Өзге ұлттың ұланы қазақ тілінде оқып білім алып, өмірдегі өз орнын табуға түлеп ұшып жатыр. Тіпті бірі қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі, бірі облыстық телеарнада қазақ тілінде хабар жүргізіп жүр.

Ақжайық /бұрынғы Чапаев/ ауданындағы көне мектептердің бірі - Бударин мектебінің тарихы

әріден басталған екен. 1924 жылы бастауыш мектеп болып ашылған Бударин мектебі 1935 жылға дейін бастауыш мектеп ретінде жұмыс істеген. 1937-1938 жылдары кәріс мектебі болып өзгерсе, 1954 жылдан орта мектеп болды. Бударин орта мектебі қабырғасынан талай-талай саңлақтар түлеп ұшқан. Мектебімізге орта білім алу үшін көрші ауылдардан да оқушылар келіп оқыған. Бастапқыда кішкене ғана ғимаратта орналасқан мектеп оқушыларына тарлық қылған соң, ауыл адамдары өз күштерімен қосымша бөлмелер қосу үшін бірігіп тас соғып, он екі күнде құрылысты аяқтаған. 1977 жылы Бударин орта мектебі жаңа ғимаратқа 700 орындық мектепке көшірілді.

Мектеп басшыларының қай-қайсы болсын елдің көңілінен шыққан, зиялы жандар, солардың әрқайсысының мектеп тарихында есімдері алтын әріптермен жазылады. 1936-1937 жылдары Зубкова Пелагея Васильевна, 1937-1943 жылдары Пак Алексей Иванович, 1943-1955 жылдары Шнайдер Мария Семеновна, 1955-1966 жылдары Махмудов Демеш Махмудович, 1968-1972 жылдары Ғаббасов Құмар Ғаббасович, 1972-1980 жылдары - Құлбарақов Замир Сатқанович, 1980-1986 жылдары-Аманғалиев Болат Қажығалиевич басшылық етті. Ең ұзақ басқарған Сақауов Хамит Оразұлы - 1986-2016 жылдары, 2016-2024 жылдары – Тулегенов Садық Досмуханбетович. 2024 жылдың қыркүйегінен мектеп директоры Тлегенова Гүлжанат Амангелдиевна тағайындалды. Мектеп түлектерінің арасында академик, медицина ғылымдарының докторы, Нью-Йорк медицина академиясының құрметті мүшесі, Америкадағы «Жыл адамы» атанған профессор Ахметов Қайырғали Жәлелұлының есімін ерекше құрметпен атауға болады. 1959 жылы мектебімізді күміс медальмен бітіріп, медицина саласында зор еңбек сіңірген, қазіргі уақытта зейнет демалысында. Қайырғали аға Жәлелұлы Ақтөбе қаласындағы Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік медицина университетінің, емдеу факультетін 1965 жылы үздік бітіріп, академик И.П.Павлов атындағы бірінші Ленинград медицина институтының клиникалық ординатурасын ішкі аурулар мамандығы бойынша 1970 жылы бітірді. Қайырғали аға еңбек жолын Чапаев (қазіргі Ақжайық) ауданы Қаршы ауылдық учаскелік аурухана меңгерушісі болып 1965 жылы бастады. 1970 жылы Ақтөбе мемлекеттік институтының госпитальды терапия кафедрасының ассистенті. 1976 жылы доцент, 1977 жылы Маңғыстау облысының денсаулық сақтау бөлімінің бас терапевті. 1980 жылы Қазақ ғылыми зерттеу кар-

**Академик, м.ғ.д., профессор Қ.Ж. Ахметов
конференция мінберінде**

диология институтының аға ғылыми қызметкері болды. 1981 жылы Ақтөбе мемлекеттік медицина институтының дәрігерлер білімін жетілдіру факультетінің терапия кафедрасының доценті. 1994 жылы Марат Оспанов атындағы БҚММУ-ң дәрігерлер білімін жетілдіру факультеті терапия, 1995 жылы Факультеттік терапия жетекшісі болды. 1998 жылы Ішкі аурулар пропедевтикасы кафедраларының жетекшісі. 2010 жылы осы кафедраның профессоры лауазымында жалғастырды. Еңбек өтілі ғылыми-практикалық педагогикалық өтілі-43жыл, дәрігерлік-48жыл. Алған атақтары –доцент (1976 ж), профессор (1997 ж.), Нью-Йорк ғылым академиясына белсенді мүшесі (1994 ж) болып сайланды.

2003 жылы Американдық өмірбаяндық институтының «Жыл адамы» номинанты деп табылды. Қайырғали Ахметовтың кандидаттық диссертациясы 1973 жылы «Жүректің ишемиялық ауруымен ауыратын науқастардағы май алмасуының тәуліктік ырғағы». 1994 жылы – «Гипертония ауруымен науқастардың гипотензивті препараттарға хроносезімталдығы мен хронотиімділігі» тақырыбында қорғаған. Кардиология терапия педагогиканың әртүрлі тақырыптарына арналған 200-ден аса ғылыми еңбектері баспадан шықты. Ағылшын тіліне аударылған Ресей ғылымы Р.М.Заславская, АҚШ ғалымы Ф.Халбергпен бірлесіп жазған «Артериальды гипертонияның хронотерапиясы» монографиясы-2007, 2009, 2012 жылдары өмірбаяндық «Тағдырым естелігі». 2011 жылы – «Емдік массаж» кітаптары жарық көрді. Екі ғылыми жаңалық пен 8 рационализаторлық ұсыныстар авторы. 2001жыл «Гипертония ауруын емдеу тәсілі» жаңалығына Қазақстан Республикасының №32462 авторлық куәлігі берілді. Ол университеттің қала және облыстағы мекемелерінің ғылыми практикалық

«Даналық мектебі» жобасының ұйымдастырушыларының бірі, еңбек пәнінің мұғалімі К.Қ. Тулеуовтің камшы өру шеберлігімен бөлісу

конференцияларына Республикалық, ТМД елдеріндегі ғылыми конгрестерге белсене қатысты. Ғылыми жетекшілігімен 6 кандидаттық диссертация қорғалды, кардиология мамандығы бойынша бірнеше резидент даярланды. Дәрігерлік клиникалық еңбегі «ҚР-ң денсаулық сақтау ісі үздігі» белгісімен. Педагогикалық еңбегі «Ы.Алтынсарин атындағы төс белгімен» марапатталды. Оқу орны өткізілген жылдық конкурсында «Дарынды басшы» номинациясы бойынша күміс жүлдегер – 2006 жыл, «Маңызды ғылыми жұмыс» номинациясы бойынша алтын жүлдегер – 2007 жыл, «Терапияның үздік тәлімгері» номинациясы бойынша жеңімпазы және Қазақстан терапевтері Ассоциясының «Раушан» белгісімен – 2013 жылы марапатталды.

Көзі қарақты, сөзге шешен, егде жасқа жетсе де алғыр ғалым аға Қайырғали Жәлелұлы араға жылдар салып, ауылын сағынып келіп тұрады. Келген сайын жас толқынмен кездесіп, ғибратты әңгіме, есте қалған естеліктерімен бөлісіп жүр. Белгілі түлектер арасында ұстаз Ситекенова Үміт Ғұмарқызының орны ерекше. Үміт Ғұмарқызы – «Қазақстан Республикасының оқу ісінің үздігі», «Құрмет Белгісі» орденінің иегері. Сондай-ақ ғылым жолында биік белестерді бағындырған Ашөтов И.Қ., Казетова Ә.Х., Салықова А.С., Салықова Д.М., Әжіғалиев О.Ә., Даухарин Ж.Қ. Бударин мектебінен түлеген түлектер ішінде математиктер әулеті Махмудовтар мен олардың жиені Ажығалиев Орынбасар Ажығалиұлы, Орынбасар ағаның ұлы Шәпен мектебіміздің

ғана емес, Ақжайық өңірінің мақтаныштары. Орынбасар Ажығалиұлы бірнеше ғылыми еңбектердің авторы, ұлы Шәпен жас кезінен математика саласында /вундеркинд/ өте ерте жетістіктерге қол жеткізді.

Мектеп тарихында аты ерекше аталар тұлғаның бірі - Даухарин Жанболат Қазыұлы. Қазіргі кезде Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының профессоры, «Құрмет» орденінің иегері.

Бударин мектебінен ондаған магистрлер мен бірнеше «Болашақ» степендианттары, жүзге жуық грант иегерлері, ондаған «Алтын медаль», «Күміс медаль», «Алтын Белгі» иегерлері, «Үздік аттестат» иегерлері түлеп ұшты. Отан шебін қорғар ұландардың ең даңқтысы Еламанов Уәли Бисақанұлы тұрса, оның жолын қуған ондаған офицерімізбен мақтана аламыз. Еламанов Уәли Бисақанұлы Бударин ауылында дүниеге келіп, мектеп бітірген соң, Рязань қаласындағы жоғарғы әуе-десанттарының командалық училищесін бітірген. 2004 жылдан доғарысқа шыққанша, әскери жолдың талайынан өтіп, Қазақстан Қарулы күштері Министрлігінде жұмыс жасады. Шені: генерал-майор. Батырдың ізбасарлары – ауыл мақтаныштары Кубашев Руслан Темірханұлы-полковник. Тұрсынбай Ержан Нұртайұлы-подполковник. Құспанов Айбек Ерболұлы-майор.

100 жылдық мерей тойына орасан табыстармен келген Бударин мектебі мерекелік шараға жан-жақты даярлықпен келді.

Мерекелік шара қонақтарды қарсылаумен басталып, әр жылдар түлектерінің шеруімен жалғасты. Мектеп музейіне саяхат ұйымдастырылып, ауыл мен мектеп тарихынан сыр ақтарған

«Даналық мектебі» жобасының ұйымдастырушылары мен әжелер, аналар мектеп түлектерін қарсылауда

Мектеп түлектері музей төрінде,
музей жетекшісі Тулешова А.У.

жәдігерлермен танысу, кейін «Өткен ғасыр» сыныбы аталған сынып бөлмесі ХХ ғасыр ортасындағы мектеп бөлмесін еске түсірді. Балалық шақ, жасөспірім шақтарын еске алып, партаға отырып, «Бала шақтан болашаққа» аталған бөлімде спорт залында, мектеп ауласында спорттық, ұлттық ойындарға араласып, балалық шақ атмосферасына бөленді.

«Бударин ауылы мен мектебінің тарихы» атты облыстық тарихи-танымдық конференция жоғары деңгейде өтті. Конференция ауыл мен мектеп тарихы, ауыл мектебі мұғалімінің күзіреттілігі мен ауыл мектебін дамыту жолдары, цифрлық мектеп тақырыптары бойынша өтті. Конференция қатысушылары мұрағат құжаттары, түрлі деректер, естеліктер, фотосуреттер негізінде ауыл мен мектеп тарихының беттерін түгелдеді. Конференция қатысушылары үш бағытта жұмыстанды: 1. Бударин ауылы мен мектебінің тарихы - Пленарлық отырыс 2. Ауыл мектебінің күзіреттілігі мен ауыл мектебін дамыту 3. «Цифрлық ұстаз» жобасы. Конференция барысында мектебіміздің тарихындағы көпшілікке белгісіз болып келген құнды деректер табылды. Ізденіс нәтижесінде мектепте

1936-1937 жылдары мұғалім болған жандар есімі жария етілді. Сонау соғыс жылдарындағы, соғыстан кейінгі жоқшылық пен қиын-қыстау жылдардағы оқу үдерісінің барысы, сабаққа бара алмаған оқушылар туралы облыстық білім бөліміне жіберілген есептер табылды. Құнды тарихи деректерді тарих пәні мұғалімі Сагинов Н.У. мен педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Халықаралық ақпараттандыру академиясының академигі Казетова Ә.Х.ұсынса, мектебіміздің 1959 жылғы түлегі Қайырғали Жәлелұлы, мектеп музейінің алғашқы жетекшісі Досалиева А.Н. ардагер ұстаздар Машаева Ғ.М. мен Сидәғалиева А.Ж. Еңбек ері, мектебімізді 1986-2016 жылдар аралығында басқарған Сақауов Х.О. естеліктерімен бөлісті.

Мектеп ұжымы әзірлеген аппақ киіз үй төрінде ақ әжелердің қол өнеріне тамсанып, балалардың, жас аналардың ұлттық қол өнерінің қыр-сырына қаныққан сәттерінің куәгері болды. «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы негізінде жүзеге асып жатқан іс-шаралардың бір үзігі көрсетіліп, «Даналық мектебі» жобасының жұмысы көпшілікке ұнады. Келген мектеп түлектері туған жердің бал татыған дәмінен ауыз тиіп, ризашылықтарын жасыра алмай жатты. «Орда» кафесіндегі түскі астан соң, таяуда жөндеуден өткен ауылдық Мәдениет Үйінде мектеп оқушылары мен ұстаздарының, Мәдениет Үйі қызметкерлерінің Республика күніне, мектеп мерейтойына арналған концертті мен марапаттауларды тамашалаумен мерекелік шара аяқталды. Ауылы мен мектебін, замандас, сыныптасын, балалық пен жас шағын, ата-ана, бауырын, кішкентай Отанын сағынып, аңсап келген түлектер есінде осы – 2024 жылдың 25 қазанындағы Республика күні мәңгілік есте қалары сөзсіз.

Мектебіміздің мақтанышы – ұстаздар хоры, солист - Сарбасов Н.Қ. жетекшісі-Наурзалина Н.Ғ.

ТАНАБАЕВА
Сара Есқайырқызы
Қазақстанның
еңбек сіңірген қайраткері,
Орал қ., БҚО

Ұстаз – ҰЛЫЛЫҚТЫҢ СИМВОЛЫ

Аңдатпа

Мақала өлке мәдениетін көтеруге ат салысқан, Мәнішүк Мәметова музейін өз идеясымен ашып, дамытып кеткен Ұрқия Ыбырашқызы Ершуриеваға 100 жыл толуына орай жазылған. Ол Орал өңірінде музей ісін дамытудағы әдіскер, білгір басшы шебер ұйымдастырушы бола білген тұлға. Мақала қосымша білім беру педагогтарына, өлкетану үйірмелерінің сабағына пайдалануға және музей ісін жандандыруға бағытталған.

Аннотация

Статья написана к 100-летию Ершуриевой Уркии Ибрашовны, которая участвовала в развитии культуры края, открыла и развила музей Манишук Маметовой своей идеей. Методист в развитии музейного дела в Приуралье, опытный руководитель, умелый организатор. Статья адресована педагогам дополнительного образования, занятиям краеведческих кружков и активизации музейного дела.

Кілт сөздері: Ұрқия Ыбырашқызы Ершуриева, Облыстық тарихи-өлкетану музейі, Мәнішүк Мәметова музей-үйі, «Мәнішүктің соңғы ұрысы» диорамасы, «Әже сәлемі» бірлестігі

Бүгін «Ұстаз - ұлылықтың символы» дегендей соңында Бөшпестей іс қалдырған, өнегелі ісімен, ұрпақтың қамын ойлаған, тынымсыз ізденіп, мол мұра қалдыра білген аяулы ұстазым туралы сөз қозғамақпын. Облысымыздың мәдениет саласында қажырлы еңбек етіп, мәдениетін көтеруге ат салысқан, өлкеміздің мақтанышы - Облыстық тарихи-өлкетану музейінің алғашқы қазақ директоры, Мәншүк Мәметованың музей-үйін алғаш жасақтаушы, сол кездердегі барлық патриоттық шаралардың ұйымдастырушысы бола білген ұстазым, Сырым батырдың тікелей ұрпағы - Ұрқия Ыбырашқызы Ершуриева.

Ұрқия Ыбырашқызы 1924 жылдың 11 - қарашасы күні Сырым ауданы Коминтерн колхозына қарасты 1 май ауылында дүниеге келген. Әкесі Ыбыраш Ершораұлы мен анасы Шәрипа Хасанқызы қыздарының тәрбиесіне өте мән беріп, саналы, өнегелі етіп тәрбиелейді. Әжесі Нағима немересін қасына алып отырып, талай қызықты ертегілер айтып, ұлттық дәстүрдің өнегесін жадына кұйып отырған. Соғыс

Музей директоры
Ұ.И. Ершуриева
МММ №746/2

**Ж.Б.Айтжанов пен Ұ.И.Ершуриева
отбасымен бірге. 1985 ж №2087в**

жылдарында әкесі қайтыс болып, анасының еңбексүйгіштігі, қайраттылығының арқасында отбасы мүшелері аштықтан, жоқшылықтан аман қалған.

1932-1938 жылдары Бұлдырты орта мектебінің 6 сыныбын бітіріп, Оралдағы педагогикалық жұмысшылар факультетіне (пед-рабфакқа) оқуға түскен. 1940 жылы облыстық білім басқармасының жанындағы бір жылдық мұғалімдер даярлайтын курсқа айналған оқу орнынан тарих пәнінің мамандығын алып, соғыс басталысымен оқытушы болған. Тылдағы еңбекке де Ұрқия апай бір кісідей араласқан. 1941-1945 жылдары Жымпиты аудандық оқу бөлімінде және аудандық кеңесте жауапты қызметте болған. Ондағы қызметін де тыңғылықты атқарған. Ұлы Жеңістен кейін Тасқала және Жаңақала аудандарының мектептерінде ұстаздық еткенін толғана айтып отыратын.

1947-1951 жылы Орал педагогикалық институтының тарих факультетінде оқи жүріп, өзінің болашақ жары – Ұлы Отан соғысының ардагері, танкист-байланысшы Жолай Беркенұлы Айтжановпен танысып, жанұя құрған. Жолай Беркенұлы 1942 жылы Жаңақаладан Оралда орналасқан Ленинград әскери байланыс училищесіне қабылданады. Сол жылы күзде связист-радиост мамандығын алып, Мәскеу түбінде әскери ант қабылдаған. Майданда 109 танк бригадасы, 2-ші Украин соғысы, 116 қосалқы атқыштар полкінің 26 қосалқы атқыштар дивизиясы қатарында шайқасқан. Украина, Молдава, Болгария, Румыния, Австрия, Венгрия, Чехословакия жерлерін жаудан босатуға үлес қосқан. Кескілескен ұрыстардағы

жанқиярлық ерлігі үшін II дәрежелі «Отан соғысы» орденімен, «Ерлігі үшін», «1941-1945 жылдардағы Ұлы Отан соғысындағы Германияны жеңгені үшін», «Жауынгерлік еңбегі үшін» медальдерімен марапатталған. Әскери шені - майор. 1947 жылы Ұрқия апай екеуі шаңырақ құрып, Әлия, Дина атты екі қыз бен Сырым атты ұл өсірді. Жолай аға музейде өткен шаралардың құрметті қонағы болып жүрді. Екеуінің сыйластығы, бір-біріне деген құрметі көпке үлгі еді.

Ал, 1951-1961 жылдары Чапаев орта мектебінде тарих пәнінен сабақ берді, кейіннен директоры болды. 1948 жылдан 1966 жылға дейін Оралдағы №11 қазақ пансионында ұстаздық етті. Ұрқия Ыбырашқызының ұзақ жылғы жемісті еңбегінің нәтижесіндей Қазақ КСР-інің «Халық ағарту ісінің озат қызметкері» атанды. Ұлы Отан соғысы жылдарындағы «Еңбек майданының ардагері» медалінің иегері.

**Ж.Б.Айтжанов пен Ұ.И.Ершуриева
Крымда демалыста. 1976 ж МММ №2024в**

М.Мәметова музейіндегі соғыс ардагерлерінің қатысуымен өткен шара. 2005 ж. МММ №2087в

Ұ.И. Ершуриева – еңбек ардагері, балаларымен бірге. 2005 ж №2087в

Ал, 1966 жылдан 1982 жылға дейін облыстық тарихи-өлкетану музейінің директоры болды. Ол кісінің әдепті, адал, сыпайылығымен қоса жоғары кәсібилігі мені тәнті ететін.

Ұрқия апа алғаш облыстық музейге директор етіп тағайындалған кезінде облыста «Алтын шіркеуде» орналасқан жалғыз музей болғанын, шіркеудің астыңғы қабатында музей экспозициясы, үстіңгі күмбездің астындағы қуысында күзетші итімен тұрғанын еске алушы еді. Ортаңғы бөлімінде 2 кішкентай бөлменің біреуінде директордың кабинеті, ортада кітапхана тұрған алтарь, ал екінші бөлмеде парктің есепшісі мен музей директорының орынбасары және штатқа жаңадан алынған қор бөлімінің меңгерушісі отыратын-ды. 1969 жылы «мектептен жұмыс табылғанша істей тұрайын» деген оймен кіші ғылыми қызметкер болып мен келдім. Шіркеудің қабырғалары қыста қырауланып, іші қаракөлеңкеленіп, электр жарығымен отыратын. Төменгі қабаттағы пештерде көмір жағылып, жылу еденнің тесіктері арқылы жоғары көтерілетін, алайда жылумен бірге түтін де бірге шығып, жұмыстан шыққанда басымыз мең-зең, болып, түтіннің ысынан уланып шығушы едік. Қыс айларында жылудың бар-жоғы +6⁰⁰-тан жоғары аспаушы еді. 1968 жылы музейдің филиалы етіп «Ескі шіркеуді» берді.

Ұрқия Ыбырашқызы небәрі 5 адамнан тұратын музей ұжымымен өлке тарихын зерттеу, жинау, насихаттау жұмысын, пединституттың оқытушы ғалымдарынан құралған ғылыми кеңесін, Азамат соғысы,

ҰОС ардагерлері алқасын құрудан бастады. Археологтармен де тығыз байланыс орнатты. Пединституттың оқытушысы, тарихшы З. Аманғалиевтың көмегімен Москвадан Метрострой директорының орынбасары болып істейтін біздің жерлесіміз ҚазОАК-тің (КазЦИК) төрағасы болған Мұхамбеткафий Мырзағалиевтің қызы Марина Мырзағалиеваны тауып алды. Оралға шақырды, қонақ етті, облыс басшысының қабылдауында болды. 1937 жылы қуғын-сүргінде атылып кеткен әкесінің кіндік қаны тамған жерге алғаш келген Марина Мұхамбетқызының музейге ғана емес бүкіл облысқа жасағаны ұшан-теңіз десе болады. Ұрқия Ыбырашқызы қазіргі облыстық музей орналасқан бұрынғы орыс-қазақ мектебінің

Музей директоры Ұ.И. Ершуриеваның экскурсия жүргізу сәті. 1985 ж МММ №168

ғимаратына қол жеткізді. Москвадан Марина Мырзағалиеваның жіберген мрамор мен паркеттер музейді жөндеуге ғана емес, сол кезде салынып жатқан аэропорт, вокзал, поликлиника сияқты көп құрылыстарға пайдаланғанын білеміз.

Музей экспозициясында патриоттық жұмыстарды жоғары дәрежеде жүргізгені үшін 1978 жылы Бүкілодақтық Социалистік жарыста жеңіп шығып, Қазақ КСР Жоғары кеңесінің жарлығы бойынша «Қазақстанға еңбегі сіңген мәдениет қызметкері» деген атақ берілді.

1982-1990 жылдары Кеңес Одағының батыры Мәншүк Мәметова музейін ашып, оның тұңғыш директоры болды. Мәншүктің нұрына бөленген қасиетті орынға айналған музей-үйде жүргізген патриоттық шаралары өз алдына ұшан-теңіз. Алматыда тұрған Мәншүктің анасы Амина Сүлейменқызынан батыр қыздың тұтынған бұйымдарын: соғыста жазған хаттарын, қобдишасын, глобусын алдырып, музей қорын байытты. Мәншүктің қарулас достарын іздестіріп, музей қорын толықтыруға қажетті құжаттарды ерінбей-жалықпай жинақтады.

Сонымен қатар 67 адамнан құралған «Майдангерлер» («Фронтовичка») клубын ұйымдастырды. Республикаға танымал болған клубтың жастарға патриоттық тәрбие берудегі атқарған жұмысы көпшілікке аян.

«Мәншүктің соңғы ұрысы» диорамасының авторы. Диораманы жасақтауда М.В. Греков атындағы Мәскеу әскери студиясының суретшісі М.А. Ананьевті шақырды. 1993 жылы 22 маусымда ашылған диорама өлке халқына нағыз жаңалық болса, қазір әлі де жас ұрпақтың жүрегіне батырлық рух пен ұлттық мақтаныш сезімін оятуда.

Зейнеткерлікке шыққаннан кейін Ұрқия Ыбырашқызы «Әжелер сәлемі» бірлестігін ұйымдастырды. Қазақтың салт-сәстүрін жандандырып, асыл әжелердің басын біріктіріп, тарихи жәдігерлерімізді өмірге қайта әкелуге тынбастан еңбек сіңірді. Асыл әжелер әдет-ғұрып, ежелгі өлеңдерді жинап, жастар арасындағы келеңсіз мәселелерді болдырмау тақырыбын көтеріп, көпшілікке шынайы өнерімен үлгі болды.

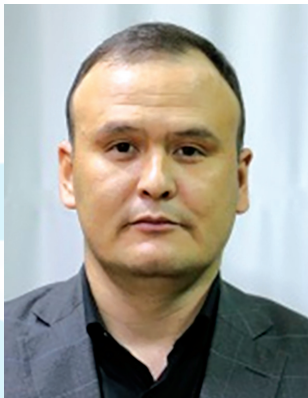
1991 жылы республикалық дәрежедегі зейнеткер атанды. 2006 жылы 23 наурызда ауыр

науқастан дүниеден өтті.

«Өлді деуге бола ма айтыңдаршы, өлмейтұғын артында сөз қалдырған ...» дегендей Ұрқия апаның ерекше қасиеттері есіме оралып отыр. Ол кісінің бір қасиеті - басшылармен тіл тапқыштығы еді. Оларды мақтағанда жер-көкке сыйғызбайтын, бермесін алатын. Біз тіпті оларды мақтасаң жағымпазданған сияқты көріп, шын жақсылығын да көзінше айтуға ұялатынбыз, сондай мақтауды маған да үйіп-төгіп айтатын. Мақтағанды кім жек көреді, қайда жұмсаса да сөзін қайтармай, ойынан шығуға тырысатынбыз.

Музей жұмысын үйрету мақсатында үлкен қалаларға үздіксіз іссапарға жіберуші еді. Москва, Ленинград, Алматы, Самара, Орынбор, Саратов қалаларына апталап тәжірибе жинау мақсатында іссапарға жібергенінің арқасында музей жұмысына төселіп қалдық. Онымен бірге жұмыс жасаған мамандар қазір музей ісінің шеберлері: Атанязова Гүлбағира, Әлмұханова Какима, Баюканский Феликс, Мырзағалиева Марина, Бектенова Светлана сияқты зейнеткерлерміз. Уақытша істей тұрайын деп кірген музейде табан аудармай 45 жыл саналы ғұмырым өте шықты. Оның 24 жылында директоры болып атқардым. Ұрқия апаның менің тағдырыма әсер еткен бір оқиғасын үнемі есіме аламын. Музейге кіргеніме 7 жыл өткенде ұстаз болам деген арманыма мүмкіндік туып, №11 мектеп-пансионны жұмысқа шақырды. Барайын десем Ұрқия апам «7 жылдан бері саған қанша қаржы шығарып, оқытып, үйреттім» деп жібергісі жоқ. Еңбек кітапшамды бермей, мектеп басшысы бұйрық бере алмай, бір апта музейге жұмысқа бармай, мектепке барып жүрдім. 6-7 кластарға тарих пәнінен орын берген. Алайда Ұрқия апай «жоғарыға» жұмыссыз жүрген мұғалімдерді алмай, жұмысы бар мұғалімді жұмысқа шақырады деп арызданып, ақыры мені алып қалды. Я, апайдың сол еңбегін малынан қайтардым деп ойлаймын. 2012 жылы зейнеткерлікке кеткенде 110 мың (1969 жылы 2000) жәдігермен, 14 филиалы бар облыста музей жүйесі қалыптасып қалған болатын...

Міне, менің ұстазым - Ұрқия Ыбырашқызы елге елеулі, халыққа қалаулы, артына өшпестей із қалдырған тұлға болған еді.

Аралсор тұзды күмбезі

ТУРГУМБАЕВ
Ахан Асқарұлы
М.Өтемісов атд. БҚУ,
Жаратылыстану-география
факультетінің деканы,
экспедиция мүшесі
Орал қ., БҚО

Аңдатпа.

Мақалада университет ғалымдарының 2024 жылы ұйымдастырған «Аралсор-2024» ғылыми экспедициясының бір бөлігі қамтылған. Батыс Қазақстан облысындағы Аралсор тұзды күмбезі қазіргі уақытта зерттелмеген табиғат нысанының бірі. Экспедицияның мақсаты Бөкейорда мемлекеттік табиғи резерваты аймағынан екі мемлекет ғалымдарының ұсыныстарымен «Аралсор халықаралық ғылыми жаратылай стационарын құру» бойынша ғылыми жоба аясында жүргізілуде. Ғылыми экспедиция барысында Ащыөзек пен Кіші Өзен өзендері алабында орналасқан табиғат нысаны сорлардың орналасуын, олардың шаруашылықтағы және дала жануарлары үшін маңызын анықтау жүргізілді.

Аннотация.

В статье представлены материалы научной экспедиции «Аралсор-2024», организованной учеными университета в 2024 году. Аралсорский соляной купол в Западно-Казахстанской области является одним из неизученных в настоящее время природных объектов. Цель экспедиции осуществляется в рамках научного проекта «Создание Аралсорской международной научной полустанции» по рекомендациям ученых двух стран. В ходе научной экспедиции было определено расположение природных особенностей соров, расположенных в бассейне рек Ащыозек и Мал. Узень, их значение для домашних и степных животных.

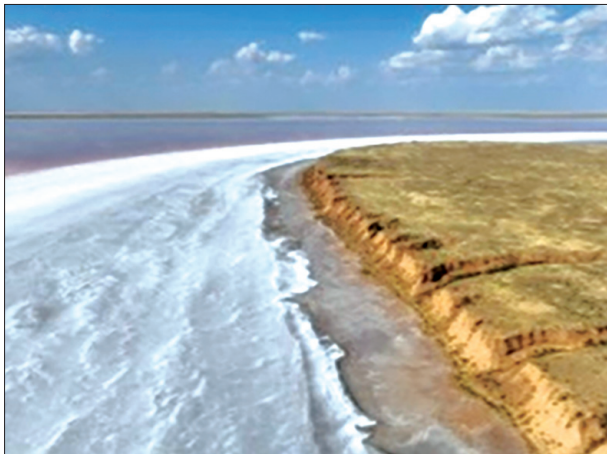
Тірек сөздер: сор, тұзды күмбез, ақбөкен, мүйіс, резерват.

Аралсор тұзды күмбезінің төбесі – өзі атас тұзды көл – жағадан да, жартастан да, квадрокоптардан да, тіпті ұшақтан да керемет әдемі әлемі бөлек жер. 2024 жылдың 17-26 тамыз аралығында Солтүстік Каспий маңы ойпаты, Батыс Қазақстан облысындағы тұзды күмбездер, сорлар мен ақбөкендер өлкесінің дәл жүрегіне (Ащыөзек және Кіші Өзен өзендерінің оңтүстік сағасында) кезекті далалық ғылыми-зерттеу экспедициясы ұйымдастырылды. Ғылыми экспедицияға Махамбет Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті мен Ресей Ғылым Академиясы, Орал ғылыми-зерттеу орталығы, Дала институтының ғалымдарынан құралған. Экспедиция тобының бұл аймаққа зерттеу жұмыстарын жүргізгеніне бірнеше жылдар болды.

Сурет – 1. Аралсор тұзды күмбезінің космостық суреті

Біріншіден, ашық ақ тұздың кристалдарының және судың қызғылт реңктерінің (мүмкін темір қосылыстары, сильвинит немесе бактериялық белсенділіктің салдары) керемет үйлесімі басқа планетаның беті сияқты керемет түрлі-түсті және тіпті біршама жұмбақ суретті жасайтындығы. Жарықтандыру мен көру бұрышына байланысты түстер мен реңктердің шексіз комбинациясы бар.

Сурет 2. Аралсор көліндегі А.А.Чибилев атындағы мүйіс (Экспедиция ғылыми мүшелерінің ұсынысымен Аралсор тұзды күмбездегі мүйісті РҒА академигі, г.ғ.д. Александр Александрович Чибилевтің құрметіне атау туралы шешім шығарылды.)

Сурет 3. Басқа планетаның жер бетіне неге ұқсасмасқа

Екіншіден, 2024 жылы Еділ-Жайық бойының басқа жерлеріндегідей бұл өңірде де орташадан жоғары су тасқыны болды, нәтижесінде Ащыөзек өзені көлге жетіп, балықтарды ғана емес, шөлді дала өсімдіктерінің қалдықтарын да әкелді және олар кейінгі айларда тұздардың кристалдарымен жабылып, жердегі және сондағы тіршілік иелерін, сталактиттерді, маржандарды және т.б. еске түсіретін пішіндердің, реңктердің керемет өнер туындыларына айналды.

Сурет 4. Фантастикалық тұз құрамы: басқа әлемнің мазасыз тұрғыны (ортада) оны оятқан жатжерлікке қарай серпілді (оң жақта)

Үшіншіден, өзіміздің далалық бақылауларымызбен Бөкейорда резерватының ақбөкенді қорғаушылар-күзет қызметі қызметкерлерімен және жергілікті тұрғындармен жүргізген сұхбаттарымыздың негізінде ақбөкендер үшін аймақтағы сорлардың өте маңызды рөл атқаратыны туралы ой нақтыланды. Ақбөкендер оларды гигиеналық мақсатта пайдаланады деген ой айтылды, бірақ сорлар көп функциялы болуы мүмкін: олар тамаша көрінісі бар қауіпсіз кеңістік, ақбөкендердің күндіз демалуы, тіпті тынығуы мүмкін және сорлар әрине, тұздың көзі. Бұл гигиеналық процедураларға арналған орын болуы да әбден мүмкін. Болашақта біз бұл заңдылықтарды егжей-тегжейлі зерттейтін боламыз және Еділ-Жайық популяциясының санының артуының бір себебі ретінде басқалармен қатар, Ащыөзек пен Кіші Өзеннің өзен аралығында ендік бағыттағы 20-ға жуық сорлар жүйесінің болуымен байланысты.

Сурет 5. Ақбөкендер

Төртіншіден, Ресей Ғылым Академиясы, Орал ғылыми-зерттеу орталығы, Дала институтының ғылыми қызметкерлерімен бірлесіп квадрокоптар арқылы жер бедерін түсіріп, аталған өзен аралықтарының барлық дерлік сорлары зерттеліп, қамтылды. Бұл жағалау сызығының контурларын, сондай-ақ бірнеше сорлардың өлшемі мен конфигурациясын нақтылауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, сорлар ішіндегі аралдар әсіресе қызықты болды. Камералдық жұмыс және жалпылаудан кейін сорлардың белгілі бір кластерін анықтау үшін бірлескен ғылыми басылымдар жоспарлануда.

Бесіншіден, зерттелетін аймақ оңтүстік жартылай шөлдер мен солтүстік шөлдердің субзонына жатады, бірақ кем дегенде, соңғы екі жыл салыстырмалы түрде аймақта ылғалдылық болды. Жайылымдардың ақбөкендер мен ауылшаруашылық жануарларының әсерінен деградациясының айқын белгілері анықталған жоқ.

Олай болса, Ащыөзек пен Кіші Өзеннің оңтүстік сілемі жансыз, күн күйген мұңлы кеңістіктен алыс, бірақ жансыз табиғат (сорлар) және тірі табиғат (киік) ландшафты атауларымен ерекшеленетін ерекше көркем және ерекше әлем, бір-біріне қолдау көрсету. Экспедиция қорытындысы бойынша академик А.А. Чибилевтің бастапқы ұсынысы бойынша жалпылама зерттеулер жүргізу жоспарлануда және үлкен тұзды күмбезді сорларды жүйелеу және жіктеу әдісі, олардың бөлшектерін, кішігірім аралдарын, аңғарлы немесе тік жарлы, дөңгелектелген және т.б.

География ғылымдарының докторы С.В. Левыкиннің жеке бақылауы бойынша географиядағы жоғалған дүниелер теориясы туралы. Біз ғылыми фантастикалық романдардың тұтас жүйесі туралы емес, пейзаждық көзқарас туралы айтып отырмыз. Аралсор көлінің солтүстік шетінде, сонау Кеңес заманында тұщы су ұңғымасы бұрғыланғанын, ол әлі күнге дейін тұщы суды шығаруы, ол тұздар мен топырақтың үстіне төгіліп, тұзды күмбезді ландшафтты тұщыландырады. Бірегей қамысты рефугиум құрылуда. Алғашқы рет соры жоғалған әлемге жақындағанда және квадрокоптарды бірінші ұшырған кезде біз қамыс тобын апан ретінде пайдаланған, асығыс шығып кеткен төрт қасқырды жолықтырдық.

Сурет 6. Аралсор қасқыры

Осылайша, жоғалған әлемдер - бұл аз зерттелудің әсерінен оқшаулану немесе қол жетімсіздік. Бұнда айналадағы аймақтардан ерекшеленетін жағдайлар болуы мүмкін, соның ішінде оқшаулану немесе алыстығы. Оны жоғалған ландшафттық комбинациялардың пайда болуының негізгі шарттары ретінде қарауға болады. Бұл жағдайда тұщы сулы қамысты көлдің элементтері тұзды аймақтар мен сормен қоршалғандықтан жоғалып кетті десек артық болмас. Нәтижесінде борсық, қасқыр және су құстары үшін табиғи қорық пайда болды. Қорықтан алыс емес жерде тұз ерітіндісінде батып жатқан қасқалдақты көріп, құтқарған болатынбыз.

Сурет 7. Сор жағасында тұзды қақпанға түсіп, құтқарылған қасқалдақ.

Қасқалдақ сәтті құтқарылып, ұстап алып, салмағы өзінен асатын тұздан тазартып, ондаған шақырым жердегі Құрманғазы ауылы маңындағы алғашқы тұщы су көзіне жіберілді.

ГУМАРОВА
Лаура Аукатовна
М-С.Бабажанов атд. ЖОББМ-нің
химия, биология пәндерінің
мұғалімі, педагог-зерттеуші
Бөкей ордасы ауд., БҚО

Борсық майының шипалық қасиеті

ЖАҚСЫБЕКҚЫЗЫ
Аянат
М-С.Бабажанов
атд. ЖОББМ-нің
10 сынып оқушысы
Бөкей ордасы ауд., БҚО

Аңдатпа

Іздестіру-зерттеу жұмысы Бөкей ордасы ауданында көп кездесе бермейтін жануар борсық туралы баяндалған. Борсықты қорғап, оның адамға пайдалы екенін насихаттау жұмыстың өзектілігі болып табылады.

Аннотация

В поисково-исследовательской работе рассказывается о барсуке который редко встречается в Бөкейординском районе.

Кілт сөздері: борсық, борсық майы, Ферғана борсығы, Азия борсығы, Тянь-Шань борсығы, Құм борсығы, Сібір борсығы.

Зерттеу мақсаты: Өлкеміздегі борсықты зерттеу, майының адам ағзасына пайдалы жақтарын анықтау.

Міндеттері: Борсық майына тәжірибелер жүргізу. Борсықтың елімізде кездесетін түрлеріне зерттеу жүргізу.

Зерттеу нысаны: Өлкеміздегі борсық жануары.

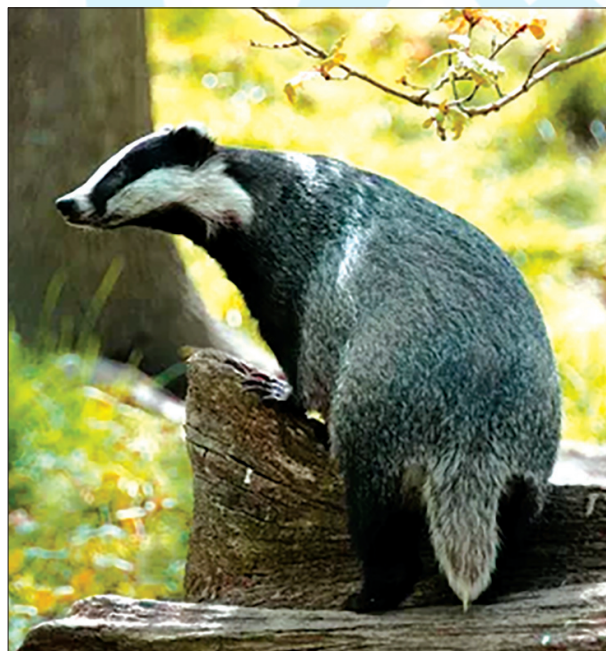
Тақырыптың өзектілігі: Өлкемізде борсық жануары жиі кездесе бермейтіндіктен, оны қорғап, оның адамға пайдалы екенін насихаттау.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы: Борсық майының емге пайдалы жақтары анықталды. Бет терісіне және балаларға емдік мақсатта қолданылатын қоспалар жасалынды.

Жұмыстың зерттеу әдістері: мәліметтер жинақтау, тәжірибе жүзінде талдау, ғылыми талдау, баяндау.

Жұмыстың құрылымы: кіріспеден, негізгі тараудан және қорытындыдан тұрады.

Пайдаланылған әдебиеттер, сілтемелер мен қосымшалар соңында берілді.

Кіріспе

Борсық жануары барлық елде мекендейді. Ол көбінесе бұталар мен шөптердің көп өсетін жері жапырақты және аралас ормандарда тіршілік етеді. Ол өсіп келе жатқан шөгінді, бөрене, орман жиектерінде, биік өзен мен көл жағалауларында ін қазғанды жақсы көреді. Жануар мәңгі аязды жерлерде, шөлді және құрғақ жерлерде тұрмайды. Бір шақырым радиуста су қоймаларының болуы борсықтардың тұруының міндетті талабы болып табылады.

Біздің аймақта борсықтар жиі кездесе бермейтіндіктен, өлкеміздегі борсық жануарын зерттеуді қарастырып отырмын. Себебі бұл аңның адамға пайдасы өте көп және оның пайдалы жақтарын кейбір сыныптастарым біле бермейді. Жұмыста борсықты жан-жақты зерттеп, оның адамға пайдалы жақтары мен қасиетін қарастыратын боламын.

II. Негізгі бөлім

2.1 Борсық жануары туралы не білеміз?

Борсықтардың дене ұзындығы 60-90 см, құйрығы - 20-24 см жетеді, жануардың салмағы 22 кг жетеді, ұйықтағанға дейін, күзде ол 34 кг-ға дейін жетеді. Борсықтың басы ұзын мұрнына қарай тарыла береді, конус сияқты түр береді, құлақтары мен көздері де үлкен емес,

құйрығы кішкентай және қылшықты. Олардың түсі ақшыл-сұрдан қара-қоңырға дейін өзгеріп отырады. Жүні қылшықты, салалы, сирек. Тұмсығынан желкесіне дейін және мұрыннан құлаққа дейін созылған қара жолағы бар. Бауыры, төбесі, табандары қара, басы ақшыл, құлақтың шеттері қардай ақ түсті. Борсықтың мойыны өте қысқа, аяқтарының саусақтары дөңес және ұзын тырнақтары, жерді қазуға бейімделген. Іздері аюдың ізіне ұқсайды. Олар шөппен қоректенушілер тұқымдасына жатады және барлық жерде, бүкіл планетада кездеседі. Олардың саны өте көп. Жабайы борсықтар табиғатта өздерін қауіпсіз сезінеді. Олар індерін өте терең етіп қазады. Суық болған кезде олар өте тереңге жасырынғандықтан, оларға жету оңай емес. Олардың іздерін көлдердің маңайынан, қоректенетін жерлерінен, ін араларынан жалпы барлық бағыттан көруге болады. Әсіресе көл маңайларында жиі қоныстанғанын байқауға болады. Белсенді кездерінде борсықтар қысы-жазы індерін ауыстырып отырады.

2.2 Борсықтың табиғатта кездесетін түрлері

Қазақстандағы борсықтың 5 түрі кездеседі. Олар:

- Ферғана борсығы (*Meles meles severzovi*)
- Азия борсығы (*Meles leucurus*)
- Тянь-Шань борсығы (*Meles leucurus tianschanensis*)
- Құм борсығы (*Meles leucurus arenarius*)
- Сібір борсығы (*Meles leucurus sibiricus*).[2]

Інде тіршілік еткендіктен, маусымдық көшуі байқалмайды. Іңір түсісімен қорек іздеуге шығады. Борсық қорек талғамайды. Көбінесе ол шөпті және оның тамыры мен тұқымын, ұсақ кеміргіштермен, құстармен, олардың жұмыртқаларымен, балапандарымен, жыланмен, кесірткелермен, көлбақалармен, ұсақ жәндіктермен, жеміс және бақша дақылдарымен де қоректенеді, кейде қозының да құйрығын сорады. Күзге қарай бойына май жинайды да, қысқы ұйқыға кетеді. Олар наурыз - маусымда мауығып, 1 жылдан кейін 1-5 дейін балалайды. Терісі мен майы үшін ауланады. Борсықтың майы дәрумендерге бай, сондықтан халық медицинасында оны буын, өкпе ауруларын, іріңді жараларды емдеуге қолданады. Ауыл шаруашылығы және орман зиянкестерін жеп

пайда келтіреді. Кәсіпшілік маңыздылығы онша емес (терісі онша құнды емес жүні қырыну щеткаларына қолданылады майы емдік болып есептелінеді).

III. Зерттеу бөлімі

3.1 Борсықтың майы - емге дауа

Борсық майы ертеден бері халықтық емде кеңінен қолданылып келеді. Әсіресе борсық майы өкпе ауруы, өкпенің қабынуы мен созылмалы бронхит, асқазанның ойық жарасы, он екі қарыс ішек аурулары секілді көптеген қауіпті ауруларды емдеуде жақсы нәтижелер береді.

Борсық майларының пайдалы болуы, олардың қыс бойындағы ұйқы кезінде бойларына көптеген пайдалы заттарды май түрінде жинауы екен. Ол майдың құрамында:

- Жартылай құнарланған май қышқылдары (ол ағза тіндерін тамаша қоректендіреді);
- Қатерлі ісікті болдырмайтын олеин қышқылдары (зат алмасуды жақсартады);
- Түрлі минералды заттар
- А дәрумені (онкологиялық ауруларды ескіртеді, шаш пен терінің, тырнақтың қалыпты жағдайын сақтайды);
- В дәрумені (ағза үшін ең қажетті өмірлік қуат көзі).

Өкпе ауруы, өкпенің қабынуы, іріңді бронхит

кезінде борсық майының қолдану ережесі:

– Ересектер үшін: 1-3 ас қасық борсық майын тамақтануға дейін 1 сағат алдында ішке қабылдау керек. Емдеуді 1 ай бойы жалғастырған жөн. Содан кейін 2-4 апта үзіліс жасап, дерттің ауырлығына байланысты емдеуді тағы да жалғастыру қажет. Өкпе ауруын емдеу үшін борсық майы ұзақ қабылданады.

– Борсық майы күйгенге, терең жарақат алғанда, буын ауруларында теріге жағу арқылы қолданылады.

– Есіңізде болсын, бауыр, өт жолдары, ұйқы безі ауыратын және жасы 6-ға толмаған балалар үшін қолдануға мүлде болмайды. Жанама әсері ретінде бөртпелер пайда болып, жүрек айнып, іш өтуі мүмкін.

Борсық майы мына дерттерден арылуға көмектеседі:

- Иммундік жүйе қызметінің бұзылуы;
 - Тыныс алу органдары мен тыныс алу жолдары аурулары;
 - Ішек-қарын жолы аурулары;
 - Ашық жаралар мен күйіктер;
 - Буын аурулары мен жарақаты;
 - Тері мен бас аурулары;
 - Шашпен байланысты қиындықтар;
- Жәндіктер шағуы мен жануалардың тістеуі салдарынан жараның зақымдалуы.

3.2 Борсық майынан емдік қасиеті бар қоспалар жасау жеке тәжірибемде

Ғылыми жобаны жазу барысында мен борсық майының емдік қасиеті бар екенін білдім. Ұстазыммен бірлесіп борсықтың табиғи майын алып, одан адам денсаулығына пайдалы бірнеше қоспа түрін жасап шығардым. Эксперимент барысында борсық майының адам ағзасына пайдалы жақтары анықталды. Тіпті еліміздің дәріханаларында борсық майы арнайы өндіріліп сатылады екен.

Мен борсық майын косметикалық мақсатта қолдану үшін эксперимент жасадым:

- борсық майы - 100 г;
- бадам майы - 1 ас қасық;
- балауыз балқытылған - 2 ас қасық;
- глицерин - 1 шай қасық;
- насыбайгүл эфир майы - 2-3 тамшы қосып оның пайдалы екенін анықтадық, яғни бет үсігенде, бет жарылғанда борсықтың майына осы заттарды қосып жасаса өте пайдалы крем

түрі шығатынын дәлелдедік. Жобаны зерттеу барысында өзімнің бетіме жағып, оның бет терісін құнарландыратын қасиеті бар екенін анықтадым. Бетім жұмсарып, жұмсақ болды.

Сондай - ақ үй жағдайында борсық майынан балаларға арналған емдік қоспа жасауға болатынын біліп, ұстазым екеуміз емдік қоспаны зерттеп, жасап шығардық.

Балаларға және өнімнің дәмін таза күйінде қабылдамайтындарға борсық майын ыстық сүтпен, какао, шөп шайы, жидек шырыны немесе балмен араластыруға болады. Осы заттарды алып, арнайы қоспа жасап шығардық.

Борсық майының емге дауа екенін білу үшін мен ұстазыммен бірігіп жалпы тәжірибелі дәрігер Мөлдір Асылбекқызымен сұхбаттастым.

Сұхбат барысында борсық майы - бронхтың қабынуы мен суық тигенде таптырмайтын нағыз ем екені айтылды. Сүтті жылытып, бір қасық бал, бір шай қасық май қосып, суық тигеннен емделуге болатынын дәрігер өз сөзінде айтып өтті.

Бұдан шығатын қорытынды менің балаларға арнап жасаған қоспам өте пайдалы, оны дәрігер де растады.

3.3 Борсық туралы қызықты деректер

– Борсықтардың денесінің ұзындығы 60-90 см, массасы 20 кг-нан асады.

– Бір қызығы, ұйқыға жатар алдында олардың салмағы 30 келіден асады.

– Борсық інін су көзінен 1 км қашықтықта жасайды.

– Сол жерлерде жануарлар ұрпақтан ұрпаққа жалғасып өмір сүреді. Мыңдаған жылдар бойына зерттеу жұмыстарын жүргізген ғалымдар көптеген борсық үйшіктеріне кезіккен.

– Борсықтардың тіпті қасқырлармен күресетінін білдіңіз бе (қасқырлар туралы қызықты фактілерді қараңыз)? Алайда, олар әлі де жыртқыштармен кездесуден гөрі қашуды жөн көреді.

– Кейде борсықтар інінде 5 метрге немесе одан да көп тереңдікке кетеді. Інде 10-20 борсық өмір сүре алады.

– Борсық терісі өте қатты және қолмен ұстауға онша жағымды емес. Соның арқасында олар браконьерлердің құрбанына айналмайды.

– Қызықты факт - борсық сусарлар тұқымдасының жыртқыш сүт қоректі аң туысы.

– Борсық моногамды жануарларға жатады,

өмір бойы өзінің жұбын іздейді.

– Борсықтардың ең көп саны Тайгада тұрады.

– Борсық көп жейді, бірақ бәрібір жануардан шыққан тағамды жақсы көреді. Оның диетасына тіпті құрттарды да қосуға болады (аннелидтер туралы қызықты фактілерді қараңыз).

– Қорыққан кезде хайуан қатты шыңғыра бастайды.

– Борсық құтыру, ірі қара малдың туберкулезі және басқалары сияқты қауіпті ауруларды көтере алады.

– Қырыну щеткаларының борсық қылынан жасалатыны қызық.

– Жануарлар ұйықтаған кезде кейде қорылдайды.

Қорытынды

Қорытындылай келе өңірімізде кездесетін борсықтың пайдалы екені анықталды. Борсық жануары елімізде көп кездессе де, біздің өлкемізде сирек кездесетіні алаңдатады. Сол себептен табиғатымыздағы борсықты қорғауымыз қажет. Ол дала жануары болғандықтан оны себепсіз атуға болмайды. Себебі борсықтың майы көптеген аруларға ем. Одан пайдалы қоспалар жасап шығардым.

Ұсынысым::

– Борсықтарды қорғау;

– Борсық майынан балаларға арналған дәрумен, жақпа майлар жасау;

– Борсық туралы мектеп оқушыларына арналған танымдық бейнефильм түсіру.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Madurell-Malapiera, J. (2011). «The taxonomic status of European Plio-Pleistocene badgers». Journal of Vertebrate Paleontology 31 (4): 885–894. doi:10.1080/02724634.2011.589484.

2. Т. Мұсақұлов, ОРЫСША-ҚАЗАҚША ТҮСІНДІРМЕЛІ БИОЛОГИЯЛЫҚ СӨЗДІК I-том ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТ БАСПАСЫ, Алматы – 1959, Редакциясын басқарған: Биология ғылымының докторы профессор Т. Дарқанбаев

3. [[Маңғыстау энциклопедиясы]], Алматы, 1997

4. Қазақ Энциклопедиясы

5. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Биология / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ. 2007. - 1028 б. ISBN 9965-08-286-3

ЕРКЕБЕКОВ
Асылбек Калдыбекович
ПДО, областного
специального
школы-интерната №1
г. Есик, Алматинская обл.

САРСЕКОВА
Анар Биляловна
Директор КГУ «Областная
специальная
школа-интернат №2»
г. Есик, Алматинская обл.

УРКИНШИЕВ
Жанибек Адильбекович
Учитель географии КГУ
«Областная специальная
школа-интернат №1»
г. Есик, Алматинская обл.

Учебная рекреационно-познавательная экотропа «Сезім соқпағы» для обучающихся с особыми образовательными потребностями

«Когда люди говорят, что слабовидящему не нужны экскурсии, поскольку человек не видит, они забывают, что у нас есть не только зрение. У человека слабовидящего на первый план выходят слух, обоняние, осязание, вкус. Невозможно описать пребывание на лоне природы – эти ощущения, эту атмосферу можно только прочувствовать!»

**Елена Лиханос – куратор центра поддержки
доступного туризма «Инватурифо»**

Аңдатпа: мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың психофизикалық даму ерекшеліктерін ескере отырып, экологиялық білім беру және әлеуметтік бейімделу мәселелерін шешу үшін зерттеу және жобалау іс-шараларын ұйымдастыру тәжірибесі қарастырылады. Әр түрлі дереккөздерді талдау негізінде туристік-өлкетану қызметі арқылы экологиялық білім беру мәселесін зерттеу, экологиялық соқпақтарды құру бойынша әлеуметтік жобаларды жүзеге асыру дәрежесі көрсетеледі. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың әлеуметтік бастаманы іске асыру құқықтарына және қазақ этнопедагогикасының материалдарын пайдалануына ерекше назар аударылады.

Аннотация: в статье рассматривается опыт организации исследовательской и проектной деятельности по решению задач экологического просвещения и социальной адаптации, обучающихся с особыми образовательными потребностями с учетом специфики их психофизического развития. На основе анализа различных источников иллюстрируется степень изученности проблемы экологического воспитания средствами туристско-краеведческой деятельности, реализации социальных проектов по созданию экологических троп. Особое внимание уделено правам обучающихся с особыми образовательными потребностями на проявление социальной инициативы и использованию материалов казахской этнопедагогики.

Ключевые слова: экологическая тропа, обучающиеся с особыми образовательными потребностями, социально-ориентированный проект, краеведение, туризм

Общезнакомая тенденция к образовательной интеграции детей с особыми потребностями (к которым относятся дети с нарушением слуха, речи, зрения, интеллекта, психическими нарушениями) к признанию их прав на предоставление равных с другими детьми возможностей в разных областях жизни актуализирует необходимость разработки и внедрения в практику всех возможных средств дидактического характера, позволяющих более продуктивно решать задачи их социального развития, обучения, воспитания, дополнительного образования.

В областной специальной школе-интернате №1 г. Есик обучаются дети с нарушениями зрения. У этих детей страдает оптико-пространственные представления. Процесс восприятия и усвоения визуальной информации осуществляется с большими трудностями. Как известно, эта сенсорная патология заметно влияет на социальные связи ребёнка с окружающим миром. Данное обстоятельство также существенно затрудняет процесс формирования, развития экологической культуры и бережного отношения к родной природе.

Поэтому необходим поиск оптимальных и нормативных путей обучения и экологического просвещения, приобретения социально-культурного опыта учащихся с особыми образовательными

потребностями с учетом специфики их психофизического развития.

Исследования и разработка социально-ориентированного проекта проводились в Енбекшиказахском районе Алматинской области руководителем детского объединения «Юный турист-краевед» ГККП «Областной детско-юношеский центр спортивного туризма и экскурсий г. Есик» и учащимися КГУ «Областная специальная школа-интернат №1 г. Есик».

В рамках реализации прав обучающихся с особыми образовательными потребностями на проявление социальной инициативы, были предложены **следующие задачи:**

1. Изучить имеющиеся данные по выбранному направлению.
2. Выявить противоречие и определить проблему.
3. Разработать конкретное инициативное предложение, которое может способствовать решению проблемы.

Для разрешения возникающего противоречия между необходимостью использования природоведческих экскурсий в формировании экологической культуры обучающихся с нарушениями зрения и резкой ограниченностью восприятия и усвоения наглядной информации, также для

**Консультация
с сотрудниками
Алматинского
заповедника**

расширения возможностей целенаправленного и глубинного восприятия материала, мы предлагаем создать учебно-познавательную экологическую тропу, адаптированную под познавательные способности лиц, испытывающих проблемы визуального восприятия.

Социально-ориентированный проект – создание учебной рекреационно-познавательной экологической тропы: «Сезім соқпағы» (с казахского языка переводится как «Тропа ощущений») предложенный обучающимся КГУ «Областная специальная школа-интернат №1 г. Есик – это эффективное решение вышеуказанных проблем.

Цель социально-ориентированного проекта: разработать учебную рекреационно-познавательную экологическую тропу, учитывающую особенности восприятия лиц с особыми нуждами на территории областного детско-юношеского центра спортивного туризма и экскурсии г. Есик для формирования экологического мышления, развития навыков бережного отношения к природе.

Объект исследования: Экологическая тропа как средство повышения естественнонаучных знаний и формирования экологической культуры.

Предмет исследования и проектирования: Особенности создания учебной рекреационно-познавательной экотропы для лиц с нарушениями зрения.

Гипотеза исследования: Специально разработанная экотропа с адаптированной программой, способствующей формированию сенсibilизирующих функций всех анализаторных систем учащихся – осязание, обоняние, слух и т.д., повысит образовательную ценность и эмоциональный компонент экскурсии в формировании экологической культуры.

Методы исследования:

1. Поиск, сбор и анализ данных по выбранной теме – интернет-ресурсы, фонд школьной библиотеки, контент-анализ образовательных и экскурсионных программ.

2. Проведение опроса среди учащихся с нарушениями зрения, их родителей и педагогов.

3. Консультация со специалистами по экологическому просвещению Алматинского государственного заповедника.

4. Мониторинг предполагаемого места создания учебной рекреационно-познавательной экотропы.

Разработка проекта учебной рекреационно-познавательной экотропы с учётом психофизических особенностей восприятия лиц с нарушениями зрения, как социальная инициатива обучающихся с ООП.

Одним из новых направлений педагогики, кото-

рые складывается в последние десятилетия можно считать экологическое воспитание и образование школьников. Проблема экологического воспитания и образования подрастающего поколения возникла в связи с исследованиями взаимодействия человеческого общества и природы [1].

Два последних десятилетия - это период становления экологического образовательного пространства. Это период выработки новых понятий: «экологическое сознание», «экологическое мышление», «экологическая культура», «непрерывное экологическое образование» и многих других [2]. Становление экологического образования началось лишь во второй половине XX века. Проведение международных форумов под эгидой ООН, ЮНЕСКО, в том числе в Стокгольме (1972 г.), Тбилиси (1977 г.), Найроби (1982 г.), Вене (1983 г.), Киото (1997 г.), Йоханнесбурге (2002 г.), Вильнюсе (2005 г.) позволило, по мере решения поставленных задач, последовательно продвигаться в формулировании новых основных направлений распространения экологических знаний [3].

Методологические и дидактические принципы экологического образования заложены в трудах Ф. Дистервега, И.Г. Песталоцци, Ж.Ж. Руссо, К.Д. Ушинского, Л.Н. Толстого. Они предприняли попытки построить содержание образования с позиции единства человека и природы, в ходе самостоятельного и активного познания. Теоретические основы экологического воспитания школьников представлены в различных психолого-педагогических исследованиях (И.А. Хайдурова, П.Т. Саморукова, Н.И. Кондратьева, С.Н. Николаевой и др.).

Муравейник

Создание условий для свободного выбора детьми деятельности, участников совместной деятельности; поддержка детской инициативы и самостоятельности в разных видах деятельности (игровой, исследовательской, проектной, познавательной и т. д.) поддержка спонтанного интереса и деятельности детей, ее обогащение, обеспечение пространства и времени для этой активной и творческой деятельности.

Деятельностный подход экологической направленности формируют у детей познавательные интересы, позволяют развить любовь к природе, сформировать бережное отношение к ней, приобрести первоначальные экологические знания [4].

Несмотря на большое количество методических разработок по вопросам экологического воспитания обучающихся практика показывает, что экологические знания детей не всегда носят осознанный характер и, как следствие, дети не на достаточном уровне проявляют интерес к природоведческим экскурсиям и путешествиям, целостному изучению природы, не соблюдают правила поведения в природе, не знают способов сохранения ее.

Особенно остро эта проблема стоит при воспитании детей с различными нарушениями психофизического развития, в частности, детей с нарушениями зрения.

Поисково-исследовательская работа

Среди многообразия форм учебной, внеклассной и внешкольной работы с детьми с нарушениями зрения выделяется такая форма, как организация учебно-познавательных экскурсий и прогулок экологической направленности на природу или в рекреационные зоны города – парки, скверы и т.д. Образовательные экскурсии по экологическим маршрутам – важное средство повышения эстетического восприятия, экологического, духовно-нравственного воспитания, коррекции и социально-культурного развития учащихся.

При организации экскурсий или других образовательных мероприятий природоведческой и экологической направленности, учащимися с нарушениями зрения, наглядная сторона предоставляемой информации не усваивается в достаточном объеме.

В результате бесед, опроса детей с зрительной патологией, их родителей, после посещения экскурсии, выявлены проблемы в восприятии незнакомого материала. Учащиеся пересказывают услышанный вербальный текст экскурсовода, но не могут выделить образы-представления, формируемые другими анализаторными системами – осязание, обоняние и др., в лучшем случае, происходит простая констатация и механическое

перечисление полученных ощущений, не имеющих четкой связи с программой экскурсии.

Такие содержательные многоаспектные формы деятельности, как образовательные экскурсии и прогулки по экологическим маршрутам не получают практического преломления и действительности, еще более сужает границы социального опыта учащихся с нарушением зрения, снижает их мотивацию. Требуется наполнение маршрута специфическим содержанием, позволяющий сменить акценты от визуального восприятия на другие органы чувств, переоценка и адаптация программы, изменение концепции и стиля проведения экскурсий.

Мы сделали обзор научно-методической литературы об истории возникновения идеи создания и развития экологических троп, особенности проведения природоведческих экскурсий и т.д. Ознакомились с видами экологических троп, были изучены их основное назначение и функции, требования при их организации и обустройстве и т.д.

Также нами был изучен опыт различных стран по организации туристских маршрутов и экскурсий для лиц с особыми нуждами, например, музейная экспозиция «Трогать разрешается» для лиц с нарушениями зрения в Испании или «босоногая тропа» на Лосинном острове в России и т.д.

Затем были составлены и согласованы у специалистов, вопросы для письменного анкетирования и устного опроса. Анкетирование и опрос были проведены среди учащихся, их родителей и педагогов специальной школы-интерната №1 г. Есик. При составлении списка вопросов и проведении письменного анкетирования, устного опроса мы консультировались у психолога и тифлопедагога, учителей географии и биологии школы-интерната №1 г. Есик. При обработке данных учитывались влияние человеческого фактора, проверялось и выявлялось несоответствие данных.

Для оценки возможности создания учебной экологической тропы, мы несколько раз посещали областной детско-юношеский центр по спортивному туризму и экскурсии. Провели обследование территории – осмотр и оценка расположения и удаленность хозяйственных построек, участки для дистанции туристских препятствий, дорожек с твердым покрытием, грунтовые тропинки, почвенный слой, наличие муравейника, плотность травяного покрова, соотношение хвойных и лиственных деревьев, их виды, теневые и солнечные зоны, песчаные и/или каменистые участки и т.д. Наметили предполагаемую нитку маршрута экологической тропы, концепцию образовательной части и деятельностные зоны.

Посетили Алматинский государственный заповедник, где сотрудники отдела научной работы и экологического просвещения познакомили нас с научной и природоохранной деятельностью по сохранению и воспроизводству биоразнообразия на заповедных землях. Также мы изучили опыт организации и благоустройства экологических троп Алматинского заповедника. На территории заповедника есть зоны, где разрешена частичная туристская деятельность. В этих зонах функционируют утверждённые Министерством экологии и охраны окружающей среды РК три экологические тропы. Сотрудники отдела науки и экологического просвещения дали рекомендации по составлению экскурсионных программ, дифференцированных по различным категориям посетителей – детские группы, семейные и/или иностранные гости. Научно-просветительская экскурсионная программа для лиц, занимающихся исследовательской деятельностью и т.д. В районе пролегания экологической тропы в ущелье Левый Талгар, расположен санаторий, в котором проходят курс реабилитации и оздоровления незрячие и слабовидящие лица со всей Республики Казахстан. Нам было очень интересно узнать об опыте взаимодействия сотрудников заповедника с пациентами санатория для лиц с нарушениями зрения.

Описание проекта

Социально-ориентированный проект – создание учебной рекреационно-познавательной экологической тропы: «Сезім соқпағы» (с казахского языка

переводится как «Тропа ощущений»).

Мы предлагаем создать учебно-познавательную экологическую тропу, активизирующую сенсбилизирующие функции всех анализаторных систем учащихся – осязание, обоняние, слух и т.д., для расширения возможностей целенаправленного и глубинного восприятия материала, и как следствие, осознанного экологического просвещения. Согласно нашему проекту, учебная рекреационно-познавательная тропа будет пролегать на территории детско-юношеского центра спортивного туризма и экскурсий г. Есик. На территории есть лесопосадки с хвойными и лиственными деревьями, обширная открытая поляна разнотравья, каменистые, песчаные и глинистые участки. На стволе одного дуба построен деревянный домик. Тропа будет проложена в виде двух смыкающихся колец. Движение по этим кольцам будет проходить по линии напоминающей цифру «восемь» или знак бесконечности. Такая траектория движения выбрана как символ обозначающий идею бесконечности или вечности, чтобы напомнить участникам о том, что наши возможности безграничны, о ценности равновесия, сосредоточенности, единства, гармонии и мира [5].

Использование в качестве экскурсоводов детей с нарушениями зрения, подготовленных специалистами, имеет взаимопользу и помощь в коррекции, как учащимся в роли экскурсоводов, так и детям слушателям. Составление и использование экскурсионной программы с определенным набором

Деревянный домик на дереве

Экологические тропы Алматинского заповедника

ром дозированного речевого материала, который проговаривается самими учащимися, усиливает интерес к восприятию информации, облегчает процесс усвоения и понимания.

Общая характеристика экологической тропы

Протяженность: 800 метров;

Время прохождения с экскурсоводом: 40 минут;

Режим использования: Тропа предназначена для лиц с нарушениями зрения, но можно использовать для широкого круга лиц, как детей школьного возраста, так и взрослых. Тропу можно будет проходить с завязанными глазами, чтобы прочувствовать ощущения незрячего человека.

Тропа может использоваться на внеурочных занятиях по окружающему миру, ботанике и зоологии.

Маршрут будет включать различных 7 зон-участков с разными видами деятельности. В культуре казахского народа к числу «Семь» – особое отношение. Казахское общество жило согласно степному закону, который назывался «Жеті жарғы». Каждый степняк должен был помнить свою родословную вплоть до седьмого колена – «Жеті ата». Семь сокровищ составляют основу народа – «Жеті қазына» и многое другое...[6].

1. «Начало» - стартовая точка экскурсии. Вводный рассказ об учебной тропе. Инструктаж по техники безопасности. Роль природы в жизни человека., о Разнообразие видов животных и растений. Животных и растений в природе и для человека, редкие и исчезающие виды, их охрана. Антропогенное воздействие.

2. «Босаға» - этнографическая зона – с каз. буквально «порого». Символически мы переступаем порог и входим в мир природы. Рассказ об отношении казахского народа к природе. Культура кочевых народов, их взаимодействие с природой. В этой зоне также будут предметы быта и традиционного ремесленничества – конская упряжь, посуда из кожи и дерева, которые можно будет взять в руки.

3. «Перила» - туристско-спортивная зона. Участники знакомятся с основами индивидуальной страховки в спортивном туризме, безопасного пребывания на природе. Проходят участок пристегнувшись карабинами к навешенной веревке.

4. Тактильный стенд с картой и информацией о географии и истории, флоре и фауне Казахстана и Алматинкой области.

5. «Босоногая тропа» - участникам предлагается снять обувь и пройти босиком по тропе с разными наполнителями – галька, гравий, песок, кора деревьев и т.д.

6. «Құстар әлемі». Небольшой орнитологиче-

ский музей в деревянном домике на дереве, напоминающий большой скворечник.

7. Свободная зона. «Релакс-рум», туристская поляна, «муравейник» и пр.

Финишная точка тропы.

Основная идея социально-ориентированной учебной рекреационно-познавательной экотропы не имеет аналогов и может быть использован как нововведение. Является инициативой обучающихся продиктованной условиями их социального поведения, которая позволяет индивидуализировать процесс закрепления познавательного материала экскурсий.

Этот социально-ориентированный проект может быть использован как отправная модель для создания подобных, но больших по протяженности и продолжительности, рекреационно-образовательных экологических троп на особо охраняемых природных территориях Республики Казахстан.

Список использованных источников

1. Леонтьева И. А. К вопросу об экологизации современного школьного образования.// Бюллетень науки и практики — Bulletin of Science and Practice научный журнал (scientific journal) №2 2017г. Стр. 1 // Электронный ресурс, режим доступа: file:///C:/Users/Admin/Downloads/k-voprosu-ob-ekologizatsii-sovremennogo-shkolnogo-obrazovaniya.pdf

2. Мейнцер Е.С. Интеграция образовательных областей при реализации экологического воспитания в ДОУ.//Стр. 1 // Электронный ресурс, режим доступа: <https://nsportal.ru/detskiysad/raznoe/2021/03/03/integratsiya-obrazovatelnyh-oblastey-pri-realizatsii-ekologicheskogo>

3. Савчук Н.В. Экологические знания как элемент культуры современного человека. // Стр. 1 // Электронный ресурс, режим доступа: <http://www.yafalian.ru/konfer/077.pdf>

4. Коррекционная работа по формированию экологических знаний у детей младшего школьного возраста с нарушениями зрения в игровой деятельности.// Стр. 3-5 //Электронный ресурс, режим доступа: http://elib.cspu.ru/xmlui/bitstream/handle/123456789/3534/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%9D_%D0%90_%D0%91%D0%B0%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y

5. Что такое знак бесконечности. Электронный ресурс, режим доступа: <https://www.uznaychtotakoe.ru/znak-beskonechnosti/>

6. Е. Турсунов. Для казахов особенное значение имеют цифры 2, 3, 4, 7 и 9. Почему именно они?//Электронный ресурс, режим доступа: <https://tengrinews.kz/opinion/kazahov-osobennoe-znachenie-imeyut-tsifryi-2-3-4-7-9-pochemu-977/>

«Опасные соседи»

АБДУЛОВ
Владимир Анатольевич
биолог, краевед.
г.Уральск, ЗКО

Аннотация

В статье автор рассматривает проблему с растениями-вредителями нашего края. Много видов растений человек сам разводит и сажает, не обращая должного внимания на законы природы и вследствие возникают проблемы борьбы с ними. Влияние человека отрицательно сказывается на природе.

Аңдатпа

Мақалада біздің өлкемізде өсіп, көбейіп, жан-жануарларға, адамдарға зиянын тигізіп отырған өсімдік туралы мәселе қарастырылған. Адам табиғат заңдылықтарына назар аудармастан өсімдіктердің көптеген түрлерін өсіреді, бірақ нәтижесінде кейде олармен күресу мәселелері туындайды. Адамның әсері табиғатқа да кері әсер етеді.

Ключевые слова: кактус, иголки, плоды, опунция, растения.

На календаре 5 октября 2024 года. Осень в самом разгаре, она удивляет нас своей красотой. Решив насладиться красотой осени, отправились вдвоем на экскурсию в район турбазы «Романтика» (бывшая Уральская). День стоял солнечный и было очень тепло. Дойдя до запланированного места нашего привала, решили перекусить, но надоедливая мошка, которой не должно быть в это время не позволила нам отдохнуть. Мы были вынуждены идти обратно домой. Но напоследок я решил сделать несколько кадров осинового колка (фото 1).

Подходя к месту фотосъемки вдруг ощутил боль в правой ноге, боль была ужасной. Каково же было моё удивление, когда я увидел причину моей боли. На земле лежали распластавшись листья кактуса – опунции с огромными иголками, похожими на ёжика. А между листьями росли плоды кактуса. Плоды имели грушевидную форму и окрашены в малиновый цвет, при разломе плоды имели приятный карамельный запах (фото 2).

Фото 1. Автор Абдулов В.А.

Фото 2. Автор Абдулов В.А.

Ведь плоды опунции во многих странах употребляют в пищу. Они идут на десерты, из них делают конфеты и многое другое, но пробовать их мы не решились. Когда мы оторвали плоды кактуса, то почувствовали на руках мелкие занозы, которые трудно было удалить (**фото 3**).

Фото 3. Автор Абдулов В.А.

Первый куст кактуса, который мы нашли занимал площадь 1,5 кв.м., рядом мы увидели еще три куста, которые были меньше основного. Возникает вопрос, кто мог его посадить и для чего? Ведь в нашей области кактусы не растут. А между тем опунция у нас прекрасно прижилась и судя по её внешнему виду и размеру она акклиматизировалась и хорошо переносит наши зимы.

Внедрение опунции в растительность нашей местности может вызвать негативные и необратимые последствия, ведь у неё в природе нет естественных врагов, к тому же она быстро рас-

пространяется. Поэтому может занять хорошие участки земли, пригодные под пастбища. Её очень трудно уничтожить. Взять в руки листья кактуса было очень трудно, потому что он очень колючий и иголки достигают в длину 4-5 см. Скот не сможет съесть листья и плоды кактуса, а передвигаться по территории разросшегося кактуса будет ему крайне трудно. Родиной этого кактуса является Мексика, но благодаря человеку опунция заняла очень большие площади и произрастает сейчас как в Северной, так и в Южной Америке. А в Австралии, после того, как её завезли, ради вкусных плодов, она стала настоящей проблемой, так как быстро распространилась в восточном побережье Австралии и заняла самые плодородные земли. Австралийцы долго не смогли её уничтожить, не помогли ни вырубки, не выжигание. Так бы и закончилось всё победой кактуса, до тех пор, пока не завезли его естественного врага опунции – бабочку кактусовую огневку, гусеницы которой прекрасно поедали не опасаясь её колючек. Австралийцы в знак благодарности поставили памятник бабочке-огнёвке. Нужно всегда помнить прежде, чем завезти какое-либо растение или животное на наш континент Евразия, как это повлияет на окружающую природу. Можно привести и примеры такого эксперимента: это колорадский жук – вредитель картофеля и баклажана. Слизни, которые появились у нас в Уральске пять лет назад и стала настоящей проблемой для дачников и огородников. Циклохена – сильный сорняк аллерген, от которого страдает много людей. Клён американский, который дает поросли и семян. Бороться с какими растениями-вредителями очень сложно, чтобы их искоренить на это потребуется много времени и средств.

Фото 4. Автор Абдулов В.А.

Современные технологии в развитии творческих способностей обучающихся

МУКАШЕВА
Айгул Батыргалиевна
заместитель директора по
учебно-воспитательной работе
ОЦДЮТиЭ
г.Уральск, ЗКО

Аннотация

В статье затронута тема об интенсивном развитии цифровых технологий. Приводятся примеры программных разработок, которые педагог может применять на занятиях.

Ключевые слова: современные технологии, программное обеспечение, искусственный интеллект.

Аңдатпа

Мақалада цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы туралы тақырып қозғалады. Мұғалімнің сабақтарда қолдана алатын бағдарламалық жасақтамалардың мысалдары келтірілген.

Түйінді сөздер: заманауи технологиялар, бағдарламалық қамтамасыз ету, жасанды интеллект.

Ускоряющийся процесс глобализации в мире, внедрение цифровой экономики, масштабные изменения в различных сферах человеческой деятельности существенно влияют на развитие системы образования в Казахстане.

В системе образования идет процесс комплексной, всесторонней реализации государственных образовательных стандартов с целью обновления всех звеньев образовательной системы и всех сфер образовательной деятельности с требованиями современной жизни. Одним из направлений реализации глобально ориентированного документа ООН «Цели развития в новом тысячелетии» (2000г.) является возможность без исключения всем гражданам иметь всемирный доступ к информации, к цифровым базам знаний, информационным ресурсам, информационным порталам.

Интенсивное развитие цифровых технологий во всех сферах производства требует от выпускников школ владения навыками работы с цифровой техникой, понимание работы интерфейсов, сбора и обработки данных, защиты данных, поиска, применения информации и дифференциации информационных источников по различным основаниям. Исследование PISA показали, что педагогам необходимо

развивать у обучающихся способность работать с информацией, представленной на экране цифрового устройства, навыки оценивания информации из нескольких источников, оценивать надежность и пригодность такой информации для использования.

В наше время сложно представить жизнь без электронных технологий. Развитие цифровых технологий бесспорно повысило качество жизни человека. В частности, цифровизация образования во многом увеличила доступность получения знаний, мобильность учащихся, дистанционность, возможность самореализации и т.д., но имеет и негативные последствия на формирование личности.

Информационно образовательная система представляется нами как совокупность факторов, определяющих обучение и развитие личности, характер социокультурных, информационных и межличностных отношений, взаимодействие с социальной средой. Ключевой фигурой информационно образовательной системы является педагог. В настоящее время педагог перестает быть основным источником информации, ему отводится роль организующего управляющего самостоятельную деятельность учащегося. Работа педагога заключается в формировании навыка у учащихся в «добыче» нужных

знаний в условиях большого потока информации. Традиционные и электронные носители должны гармонично дополнять друг друга как части единой образовательной среды.

Количество технических новинок и программных разработок постоянно растет. Для реализации целей обучения педагог может использовать на уроках и занятиях различные компьютерные программы, электронные ресурсы и другие цифровые решения:

Демонстрационные программы: для наглядной демонстрации учебного материала описательного характера, разнообразных наглядных пособий (картины, фотографии, видеофрагменты, плакаты). Демонстрационные программы помогают учителю наглядно показать ключевые аспекты изучаемой темы.

Интерактивные доски и презентации: применение интерактивных досок, таких как SMART Board или Promethean, позволяет учителям создавать динамичные уроки и занятия с использованием мультимедийных элементов, интерактивных заданий и возможностей онлайн-взаимодействия. Это делает процесс обучения более увлекательным и привлекательным для обучающихся.

Образовательные игры и задачи: использование образовательных игр и задач помогает привлечь внимание обучающихся и мотивировать их к обучению. Множество онлайн-платформ, таких как CodeCombat, Code.org, Scratch, Blockly, Kahoot и другие предлагают интересные задания и головоломки, способствующие развитию программирования, алгоритмического мышления и других компьютерных навыков. Эти программы представляют собой разнообразные проверочные задания в тестовой форме.

Онлайн-коллаборации и обмен знаниями: Использование онлайн-платформ для коллективной работы и обмена знаниями, таких как Google Classroom, Microsoft Teams или Slack, позволяет обучающимся сотрудничать между собой, обсуждать учебные вопросы и делиться ресурсами. Это способствует развитию коммуникативных навыков и обучению в команде.

Видеоуроки и обучающие каналы: создание видеоуроков и обучающих каналов на популярных платформах, таких как YouTube и Vimeo, позволяет учителям представлять материал в увлекательной и доступной форме. Это позволяет обучающимся изучать новые концепции в своем собственном темпе и возвращаться к материалу в любое удобное время.

Использование цифровых технологий и решений на уроках и занятиях создают стимулирующую и интерактивную образовательную среду, способствующую эффективному усвоению материала и развитию цифровых навыков у обучающихся.

Цифровой мир меняется и развивается с огромной скоростью, поэтому учителя должны постоянно обновлять и совершенствовать свои знания. Человечество стоит на пороге эры искусственного интеллекта. Слово «искусственный интеллект» впервые использовал американский ученый Джон Маккарти. Первоначально это была компьютерная программа для автоматического доказательства математических теорем. Позже система вышла за рамки алгоритмической работы и была обучена таким функциям, как сбор знаний, анализ, решение проблем, планирование, прогнозирование. То есть в искусственный интеллект была внедрена способность мыслить. Для этого была создана цифровая копия нейронных сетей человеческого мозга.

Искусственный интеллект — быстро развивающаяся область. В мире появляется всё больше программ, способных выполнять различные задачи. То, что казалось человеку невозможным двадцать лет назад, сейчас становится реальностью. В связи с этим возможность генерации идей для будущего с помощью искусственного интеллекта высока, и они широко используются.

Представляю вам ссылки некоторых веб-ресурсов, которые можно использовать при подготовке к занятиям.

<https://termincom.kz/> - сайт является республиканской единой терминологической электронной базой терминов и слов, словосочетаний науки и образования, техники и экономики, общественно – социальной жизни.

Сайт является инструментом информационной поддержкой в реализации новых требования систематизации казахской терминологии, унификации терминологической лексики, наполнения терминологического фонда казахского языка, упорядочении терминов и слов в соответствии с нормами казахского языка, а также служит расширению эффективного использования терминов и слов.

Пользователи сайта могут ознакомиться с утвержденными терминами и словами, пользоваться терминами в своей работе, участвовать в обсуждение и анализе новых терминов. У пользователи есть право участие в стандартизации и переводе терминов, ознакомиться с научными и научно – методическими концепциями создания терминов, справочной литературой, терминологическими словарями и научными трудами и статьями.

Используя платформу Studio D-ID <https://studio.d-id.com/>, можно создавать озвученные искусственным интеллектом видеопрезентации. Этот инновационный подход экономит время и ресурсы и широко используется создателями видеоконтента и образовательных платформ. Преимущество Studio D-ID в том, что она имеет широкий выбор фотореалистичных или анимированных аватаров искусственного интеллекта. Платформа позволяет учителям создавать универсальный видеоконтент на нескольких языках с помощью простых команд – нет необходимости в многоязычных докладчиках или дополнительной видеосъемке.

ChatGPT <https://chatgpt.com/> помогает улучшить качество образования за счет улучшения взаимодействия учителей и учащихся. С помощью технологии нейронная сеть может выполнять самые «невозможные» команды пользователя. ChatGPT может помочь учителям эффективно распределять ресурсы.

@Gozilla_bot – Бот для скачивания видео и аудио с онлайн сервисов и соцсетей.

Suno <https://suno.com/> — это генеративная модель машинного обучения, с помощью которой можно

создавать музыку, не владея нотной грамотой и игрой на музыкальных инструментах. Главная фишка Suno в том, что она может сочинить песню, используя текст пользователя. Это позволяет создавать каверы на знаменитые треки и генерировать хиты без навыков музыкального продакшена.

Платформа Quizizz.com <https://quizizz.com/?lng=ru> - как уникальный веб-инструмент для проведения экспресс-опросов, тестов и викторин по различным предметам.

<https://wordwall.net/ru> - представляет собой многофункциональный инструмент для создания как интерактивных, так и печатных материалов. Это платформа, которая позволяет учителям легко создавать задания для своего класса. Большинство шаблонов доступны как в интерактивной, так и в печатной версии.

Google Arts & Culture (панель Google Art Project) <https://artsandculture.google.com/explore> — это онлайн - платформа с изображениями и видео высокого разрешения произведений искусства и культурных артефактов от партнерских культурных организаций по всему миру, управляемая Google.

Таким образом, возможности современных технологий в интернете стали достойной поддержкой и разнообразили традиционное обучение, следовательно доказали, что без использования современных технологий сегодня становится невозможным эффективно управлять образовательным процессом для успешной реализации творческой активности учащихся, их познавательной деятельности в целом.

Правительством Республики Казахстан от 24 июля 2024 года № 592 было принято Постановление «Об утверждении Концепции развития искусственного интеллекта на 2024 – 2029 годы».

Согласно Индексу готовности правительства к искусственному интеллекту на 2023 год, проведенному Oxford Insights, Казахстан находится на 72 месте среди 193 стран.

Используемая литература:

1. Ученные записи университета им.П.Ф. Лесгафта, 2021 г. №8 (198), УДК 378.147. Современные технологии в развитии творческих способностей обучающихся. Э.Мизюров, А.Рокитянская.

2. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан на 2024-2025 учебный год». Министерство просвещения Республики Казахстан. НАО им.И.Алтынсарина.

3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 июля 2024 года № 592 «Об утверждении Концепции развития искусственного интеллекта на 2024 – 2029 годы».

4. <https://termincom.kz/>

5. <https://studio.d-id.com/>

6. <https://chatgpt.com/>

ЕСҚАЛИЕВА
Гүлмира Тәлішқызы
ОБЖТЖЭО-ның ҚББП-і,
педагогика ғылымдарының магистрі,
Орал қ., БҚО

(Соңы. Басы өткен санда)

Тақырыптық оқу жоспары
Үшінші оқу жылы

№	Бөлімдер және тақырыптар мазмұны	Барлық сағат саны	Сағат саны		
			Теория	Практика	Семинар
1	2	3	4	5	6
I – бөлім. «Өз өлкенді танып біл»					
1.1	Кіріспе. Өлкетанулық білім мен тәрбиені қалыптастыру жолдары	8	4	4	
1.2	Өлкетануды зерттеу нысандары	4	-	-	
1.3	Табиғат аясындағы туристер тәртібінің қауіпсіздік ережелері	4	4	-	
1.4	«Күз кереметі» экскурсия	4	-	4	
	Барлығы:	20	8	8	
II – бөлім. «Менің кіші - Отаным»					
2.1	«Мен және болашаққа бағдар»	4	4	-	-
2.2	«Менің мамандығым – менің болашағым»	4	4	-	-
2.3	«Мен кіші Отанымның патриотымын»	4	-	4	-
2.4	«Отаныма деген менің бастамам»	4	-	-	4
2.5	«Мен Кіші Отаныммен мақтанамын»	4	-	4	-
2.6	«Кім болам». Менің отбасымдағы мамандықтар.	4	4	-	-
2.7	Мен және менің достарым	4	4	-	-
2.8	Әдептілік – әдемілік. Әдептілік қағидалары	4	4	-	-
	Барлығы:	32	20	8	4
III. Салт-дәстүрді білеміз бе?					
3.1	Салт-дәстүр сан ғасырлық саф мұра	8	4	4	-
3.2	«Өлкеде өмір сүретін қазақ халқының және басқа ұлт өкілдерінің әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі»	8	4	4	-
3.3	Тәрбие дәстүрлері	4	4	-	-
3.4	Еңбек дәстүрлері	4	-	-	4
3.5	Отбасы, тұрмыс дәстүрлері	8	4	4	-
	Барлығы:	32	16	12	4

IV. Туризм әліппесі					
4.1	Туризмнің танымдық рөлі	4	4	-	-
4.2	Туристік түйіндер және оны қолдану	4	4	-	-
4.3	Алаудың түрлері, шатыр құру	4	-	4	-
4.4	Демалыс (бивуак) ұйымдастыру	8	-	8	-
4.5	Жаяу, су, шаңғы жорықтары туралы түсінік	8	-	-	8
4.6	Танымдық жорық түрлері	4	-	4	-
	Барлығы:	32	8	16	8
V. Экология және бағдар					
5.1	«Мен және қоршаған орта»		4		-
5.2	«Экологиялық бумеранг»		-		-
5.3	Табиғат ізкесушілері	8	4	-	4
5.4	Табиғат және мәдениет	4	4	-	-
5.5	Қала және экожүйе	4	4	-	-
5.6	«Экологиялық соқпақ» экскурсия	8	-	8	-
	Барлығы:	32	16	12	4
VI. Ақжайықтану					
6.1	Батыс Қазақстан жеріндегі тайпалар, мемлекеттер, ұлыстар	8	6	2	-
6.2	Е.Пугачев бастаған шаруалар көтерілісі	4	-	-	4
6.3	«Ақтабан шұбырынды, алқакөл сұлама»	4	4	-	-
6.4	Кіші жүздегі С.Датұлы бастаған шаруалар көтерілісі	4	4	-	-
6.5	Батыс Қазақстан Ресей империясы құрамында	4	4	-	-
6.6	Бөкей ордасындағы Жәңгір хан билігі	8	-	8	-
	Барлығы:	32	18	10	4
VII. «Тарихыңды таны – тұлғанды құрметте»					
7.1	Батыс Қазақстан II дүние жүзілік соғысы жылдарында	8	6	2	-
7.2	Батыс Қазақстан соғыстан кейінгі жылдарда	8	6	2	-
7.3	Батыс Қазақстан облысы – 90-нан астам ұлт өкілдері тату-тәтті ғұмыр кешкен жерұйық мекен	8	-	2	6
7.4	Туған жердің тарихи тұлғалары	8	6	2	-
	Барлығы:	32	18	8	6
VIII. Ғылыми орталық және ізденуші - 32					
8.1	Туған өлкеге арналған кітаптар көрмесі. Кітапхана, музей, мұрағаттармен жұмыстану	12	6	6	-
8.2	«Биік баспалдақ» ғылыми орталық және ізденуші. Іздестіру-зерттеу жұмыстарын жүргізу	12	4	-	8
8.3	«Сен білесің бе?» ойыны. Сұрақ және жауап.	8	8	-	-
	Барлығы:	32	18	6	8
IX. Қорытынды					
8.1	«Жетістіктер мен жеңістер»	8	-	-	8
8.2	«Бағынды сына жас ғалым» туристік-өлкетанулық байқау	8	8	-	-
8.3	«Руханият тобы - жорықта»	20	-	20	-
8.4	Қорытынды	8	8	-	-
	Барлығы:	44	16	20	8
	Барлық сағат саны:	288	138	108	50

I. «Өз өлкеңді танып біл» - 20 сағат

Кіріспе. Өлкетанулық білім мен тәрбиені қалыптастыру жолдары: тарихи өлкетану, оның мағынасы мен мәні. Өлкенің тарихы өлкетану қызметінің объектісі ретінде. Өлкенің тарихи - өлкелік, археологиялық және этнографиялық зерттеулері.

Өлкетануды зерттеу нысандары: Ескерткіштер тарихы және мәдениет өлкетану қызметінің объектісі. Өлкенің археологиялық және этнографиялық ескерткіштері. Қала құрылысы ескерткіштері және архитектуралар, өнертану, деректі ескерткіштер.

Табиғат аясындағы туристер тәртібінің қауіпсіздік ережелерін пысықтау.

II. «Менің кіші - Отаным» -32 сағат

Мамандық таңдауға бағыттау. «Мен және болашаққа бағдар», «Менің мамандығым – менің болашағым», «Мен кіші Отанымның патриотымын», «Отаныма деген менің бастамам», «Мен Кіші Отаныммен мақтанамын», «Кім болам». Менің отбасымдағы мамандықтар. Мен және менің достарым.Әдептілік – әдемілік. Әдептілік қағидалары.

III. Салт-дәстүрді білеміз бе? – 32 сағат

Салт-дәстүр сан ғасырлық саф мұра: Дәстүрлер мен әдет – ғұрыптар, халықтық мерекелер. Ұлттық ойындар және оларды ұйымдастырып өткізу ережелері.

«Өлкеде өмір сүретін қазақ халқының және басқа ұлт өкілдерінің әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі»: оқушыларға қазақ халқының және басқа ұлттың салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары туралы тереңірек түсінік беру.

Тәрбие дәстүрлері: халық дәстүрі туралы ұғымдарын кеңейту. Қазақ халқының қанына сіңген ізгі адамгершілік қасиеттерінің халықтың салт-дәстүрлерімен сабақтастығын түсіндіру, тәрбиелік мәні бар салт-дәстүрлерді бойына сіңіру.

Еңбек дәстүрлері: еңбекке тәрбиелеудегі қазақ халқының еңбек дәстүрлері, еңбек тәрбиесінің маңызы мен міндеттері, еңбек тәрбиесінің мазмұны және жүйесі, кәсіптік бағдар беру жұмысы.

Отбасы, тұрмыс дәстүрлері: өз отбасына деген сүйіспеншілік пен мақтаныш сезімін, ата-аналарға құрмет сезімін тәрбиелеу, өз отбасының тарихына, отбасылық дәстүрлерге қызығушылықты дамыту, отбасында сақталған көне заттарды, құжаттарды іздеу.

IV. Туризм әліппесі – 32 сағат

Туризмнің танымдық ролін түсіндіру. Туристік түйіндер және оны қолдану: негізгі туристік түйіндер: «тін», «қарапайым өткізгіш», «сегіздік», «буатын арнайы жіп арқан», «қарсы», «тоқымалық». Олардың түрлері, қолданылуы. Тасымалданатын

жіпті байлау. Жорықтар мен жарыстарда түйіндерді қолдану ерекшеліктері. Тасымалданатын жіптерді белгілеу. Бұрымдап өру.

Алаудың түрлері, шатыр құру: туристік алаудардың негізгі түрлері: «күрке», «кұдық», «тайгалық», «нодыя», «жұлдызды».

Демалыс (бивуак) ұйымдастыру: демалыс ұйымдастыру, алауды жаққан кезде табиғатты қорғау талаптары. Қысқы серуен, экскурсия кезінде тұрмыстық қалдықтар мен қоқыстарды жою. Жаяу, су, шаңғы жорықтары туралы түсінік: туристік жол дорбамен кедергілерден қауіпсіз өту түрлері. Бір күндік жорықта кесіп өту және орманда қозғалу тобын ұйымдастыру, су кедергілерін жарлардан, шоссемен, түсу мен көтерілу, Альпенштокты қолдана отырып, шартты батпақтан сырық тастай отырып өту.

Жергілікті жердегі сабақ: ойлы-қырлы жерлерде қозғалыс техникасы: түсу, көтерілу. Табиғи кедергілерден өту тәжірибесі дағдылары мен меңгеруін қайталау (өңдеу); жыралар, орлар және т.б. Шаңғы жорығы. Жабдықтардың күтімі (шаңғы, шаңғы таяқтары және бәтсектері). Шаңғымен жүруді меңгеру. Шаңғышының тұрысы «Сырғанау» адымымен қозғалу, бір орында және қозғалыс кезінде бұрылу, түсу мен көтерілу. Шаңғымен сырғанаудың қауіпсіздік техникасы.

Танымдық жорық. Табиғатқа серуендеу мен экскурсиялар жасауда адам денсаулығын нығайтуға тигізетін әсері. Жорықтар бұлшық ет қозғалысын дамытып қоймай, сонымен қатар жүрек, өкпе және адам ағзасының басқа да мүшелерін нығайтатындығын ұғындыру. Туристік жорықта кезекшілердің дастарханды жабдықтауы. Гигиена талаптары мен ережелерін сақтау. Туристік сайыстар өткізу. Демалыс алаңындағы өсімдіктердің «білгірлер» байқауларын өткізу.

V. Экология және бағдар - 32 сағат

«Мен және қоршаған орта: адам мен табиғаттың байланысы, табиғаттың адам өмірімен байланысы, адам мен қоршаған ортаның байланысы. Білім алушылардың табиғи және жасанды экожүйелерді зерттеу мен сақтау бойынша қызметіне қызығушылықтарын қолдау.Табиғаттың таңғажайып байлықтарын қорғауға, табиғатты сүюге, жанашырлықпен қарауға баулу. Экологиялық тәрбие беру.

«Экологиялық бумеранг»: оқушыларды ойын арқылы экологиялық ойлау қабілеттерін, таным белсенділігін арттыру.

Табиғат ізкесушілері: білім алушыларды табиғатты қорғау қызметіне тарту, экологиялық мәдениетті және туған өлке табиғатын қорғауға тәрбиелеу.

Тәжірибелік сабақ: «Табиғатты аялайық» жас өлкетанушыларға экологиялық десант өткізу. Менің аулам, менің көшем акциясына қатысу және экология бөлімінің байқауларына дайындау, қатыстыру.

Табиғат және мәдениет: еліміздің жас өлкетанушыларына экологиялық мәдениетті және адамзат алдында тұрған ғаламдық мәселелер тарапынан белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыру, мәдени және табиғи алуантүрлілікті сақтау принципіне сәйкес балаларда бірегей жалпы адамзат құндылықтары туралы тәрбие беру.

Қала және экожүйе: жас өлкетанушылардың шығармашылық міндеттердің қойылымы үшін қатысушылар тәжірибесін біріктіру, оның іске асырылуы мен шешу кезінде туындайтын қиындықтарын өткеру үшін әдістерді таңдау, балаларды іс-шараларға араластыру арқылы қосымша білім беру жүйесіндегі қамтылуын көтеруге жағдай жасау.

«Экологиялық соқпақ» экскурсия: балалар экскурсия кезінде жылдың әр түрлі мезгіліндегі өсімдік пен жануарлар, адамдардың еңбегі туралы түсініктерді меңгерту.

VI. Ақжайықтану – 32 сағат

Батыс Қазақстан жеріндегі тайпалар, мемлекеттер, ұлыстар: Батыс Қазақстан өлкесінің өзіне тән географиясы, ерекше табиғи-экологиялық орта тарихи-мәдени процестердің бағыты мен сипатын баяндау.

Е.Пугачев бастаған шаруалар көтерілісі. Көтерілістің белсенді қатысушылары туралы және Жайық қалашығындағы өткен барлық тарихи оқиғалардың тілсіз куәгері – Е. Пугачевтың үйі (экскурсия жасау) туралы түсінік беру.

«Ақтабан шұбырынды, алқакөл сұлама» – қазақ халқының Жоңғар шапқыншылығы (1723-1725) салдарынан басынан кешкен ауыр қасіретін, босқыншылыққа ұшыраған кезеңдері туралы баяндау. Қазақ даласында ұзақ уақытқа созылған алапат жұттың экологиялық, экономикалық, саяси, әлеуметтік салдары мен себептерін түсіндіру. Үш жүздің саяси-әлеуметтік байланысы, халықтың әлауқаты төмендеуі, өндіріс қатынастары құлдырауы т.б. түсінік беру.

Кіші жүздегі С.Датұлы бастаған шаруалар көтерілісі: Сырым Датұлы бастаған ұлт - азаттық қозғалыстың алғы шарттары. Кіші жүздегі 1783-1797 жылдардағы патшалық Ресейдің орталық саясатына қарсы болған көтерілістің басталуы.

Бөкей ордасындағы Жәңгір хан билігі: хандықтың әкімшілік құрылысы, саяси, экономикалық жағдайы туралы баяндау. Хандықты басқару құрылымында оның бірқатар реформалары: мектеп, сауда жәрмеңкесі, дәрігерлік бөлімше, дәріхана, мұрағат, әскери қару-жарақтар сақталатын мұражай, алғашқы

карталарының жасалынуы туралы баяндау. Жәңгір хан тұсында Бөкей ордасында басқарудың жаңа жүйесін енгізу туралы мәлімет беру.

VII. «Тарихыңды таны – тұлғаңды құрметте» - 32 сағат

Батыс Қазақстан ІІ дүние жүзілік соғыс жылдарында: Отан соғысы жылдарында Батыс Қазақстан Сталинград майданының жақын тылы (Жәнібек, Шоңғай, Сайқын) негізінде қарастыру.

Батыс Қазақстан соғыстан кейінгі жылдарда: Ұлы Отан соғысы аяқталғаннан кейін Қазақстан еңбекшілері бейбіт құрылысқа қайта оралуы, Батыс Қазақстанның экономикасына әсер еткен үлкен зардаптары. Өнеркәсіп өнімдерінің, әсіресе бұқара халық көп қолданатын тауарлар өндіру түрлері қатты қысқаруы. Еңбек ресурстарының проблемасы едәуір шиеленісуі. Ауыл шаруашылығының материалдық-техникалық базасының едәуір төмендеуі. Әскери шығындардың қысқартылуы т.б туралы баяндау.

Батыс Қазақстан облысы – 90-нан астам ұлт өкілдері тату - тәтті ғұмыр кешкен жерұйық мекен: Батыс Қазақстан облысы еліміздегі Еуропаның шығыс бөлігінде орналасқан жалғыз аймағы туралы баяндау. Облыс аумағында тату-тәтті ғұмыр кешіп жатқан 90-нан астам ұлт өкілдерінің достастығы, этно-саяси мәдениеті туралы ақпараттар беру.

Туған жердің тарихи тұлғалары: Ақжайықтың танымал тұлғалары мен ақын-жазушылары туралы түсінік бере отырып, Ұлы даланың кез келген өңіріндегідей, жыраулардан басталатын сөз өнеріне сүбелі үлес қосқан аты әлемге әйгілі алты Алаштың арыстары мен бес ғасырлық қазақ әдебиетінің бастауындағы күйшілер мен жыраулар. Әдебиет-өнер қайраткерлерімен қатар аймақ қаламгерлері туралы түсінік беру. Ақын-жазушылар шығармаларын насихаттау, таныстыру.

VIII. Ізденген еңбек жемісі – 32 сағат

Туған өлкеге арналған кітаптар көрмесі. Кітапхана, мұрағаттармен жұмыстану: Кітапханамен қалай жұмыс жүргізуді үйрету. Қала музейімен тығыз байланыс орнату. Қала, мектеп музейлерімен танысу. Ондағы заттай жәдігерлермен таныстыру. Мұрағат материалдарымен танысу. Мұрағатпен жұмыс жүргізуді үйрету. Тарихи терминдермен жұмыс.

Ғылыми орталық және ізденуші: «Оқып үйрен ғалым бол». Ғылым жолына бағыттау. Ғылым баспалдағы шығармашылық ізденісінен басталады. Ғылым жолы туралы түсінік беру, ЖОО-на барып, ғылыми жетекші бекіту, жұмысын тексерту тапсырмалар алу. Тақырыпты талдау, мақсат, жоба бағдарламасын белгілеу, күнделік арнау, саяхатқа шығу. Карта бойынша жұмыс жасау жолдарын меңгерту, теориялық білімдерін жетілдіру. Картографиялық, жұмыс жүргізуді үйрету. Оқиға

болған жерлерді фотоға түсіру және картаға белгілеу. Зерттеу объектілерін контур картаға түсіру. Психологиялық ерекшеліктерін, білім деңгейін, мүмкіндіктерін ескере отырып, тақырыпты таңдату.

«Сен білесің бе?» Ізденген еңбек жемісі: оқушылардың ғылыми жұмысын қорғау. Материалдар іздестіріп, танымдық белсенділігін арттыру. Ел аузында қалған мұраларды жинастыру. Ұрпақтары мен сұхбат жүргізу. Тарихи куәгерлердің әңгімелерін жазып алу. Отбасы құжаттары мен фото шежірелер және отбасы тарихы туралы материалдарымен танысу. Ғылыми жұмыспен айналысу. Жыл бойы өткен тақырыптарды қорытындылау.

Оқушыларды ғылыми конференцияларға қатыстыру, бақтарын сынау. облыстық, республикалық сайыстарға дайындау.

IX. Қорытынды – 44 сабақ

«Ғасыр жасаған – туған қалам» экскурсиялар ұйымдастыру: қала туралы жаңа мәліметтерді өз бетінше жинау. Орал қаласының тарихына шолу, саяхат жасау. Қала және музей ішіне экскурсияларды дайындау және өткізудің негізгі принциптері. Мектеп музейінде экскурсия мәтінін құру ережесі. Музейде экспозиция бойынша экскурсияны өткізу технологиясы.

«Бағынды сына жас ғалым» табиғат аясындағы сайыс. Оқушылардың білімге, ойынға деген қызығушылығын арттыру, ынтасын арттыру, алған білімдерін шыңдап, тексеру. Ой-өрісін іс-жүзінде шыңдау, есте сақтау, сөйлеу мәнерін, шығармашылық қабілеттерін дамыту. Бір-бірімен достық, ынтымақтастықта болуға, бір-бірін тыңдауға, сыйлауға тәрбиелеу.

«Руханият тобы» жорықта: қала музейлері құжаттар мен жәдігерлерден басқа жаңа мәліметтерді өз бетінше жинау. Жәдігерлер қатарын толықтыру. Орал қаласының тарихына шолу жасап, туған әсем қаланың көріністерін тамашалау туристік жорықтар, экспедициялар жасау.

Күтілетін нәтижелер және нәтижелілікті анықтау тәсілдері: жергілікті жердің топономикасын, жер-су аттарын, табиғи ерекшелігін тану, туристік құрал-жабдықтардың қолдануын, қауіпсіздік ережесін, табиғи ортада өзін-өзі ұстауы, алғашқы көмек көрсете білу, өлке тарихымен толық танысу, өлке туралы іздестіру-зерттеу жұмысын жүргізу.

1) белсенді азаматтық ұстанымымен жоғары патриоттық сезімін көрсете білуінен, өз Отанына қызмет етуге және оның мүддесін қорғауға дайын болуына;

2) туған өлкесінің табиғатын сақтауға және көркейтуге, қолынан келерлік еңбегімен экологиясын жақсартуға ұмтылуына;

3) өлкенің көрнекті өкілдерінің рухына,

халықтардың тарихына, мәдениетіне және салт-дәстүріне құрметпен қарауға;

4) іздестіру-өлкетану экспедицияларына балалардың қызығушылығын дамыту;

5) балалардың рухани және мәдени құндылықтарды игеруі үшін қолайлы орта қалыптастыру;

6) оқу-тәрбие жүйесін түзету және жетілдіру Жүйелі-әрекеттік нәтижелер:

1) іздестіру-зерттеу жұмыстары кезінде алынған ақпаратты саралау, өңдеу, жинақтау, қолдану шеберлігі;

2) іс-әрекетті және зерттеуді жоспарлау, танып білу әдістерін меңгеру;

3) қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды, білім беру ресурстарын, мұрағат деректерін қолдана білу, алынған ақпаратқа презентация және жоба жасау. «Руханият» үйірмесінің туристік-өлкетанулық бағытындағы эксперименттік бағдарламасы қосымша білім беру ұйымдарындағы педагогтардың жұмысын жетілдіруге арналған.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Артықбаев Ж, Прманов А. История Казахстана Алматы «Атамұра» 2013 ж;

2. Абдрахманов С.Ә. «Атамекен» географиялық энци, Алматы-2011 ж;

3. Бардин К.В. Азбука туризма. Пособие для руководителей туристских походов в школе.-М.: «Просвещение», 1973 ж;

4. Байпаков К.М., Танабаева С.И., Сдыков М.Н. «Батыс Қазақстан археологиялық қазыналары», Алматы 2001 ж;

5. Боранбаева Б.С. «Ұлы Отан соғысына қатысқан БҚО-ның қазақ қыздары» Орал 2005 ж;

6. Даринский А. «Краеведение», «Просвещение» 1987 ж;

7. Жақсығалиев Ж. «Өлкетану», «Арман» баспасы, 2018 ж;

8. Жиздыбаев Т.К. Школьный туризм и краеведение РК. – Алматы, 2001 ж;

9. Кенжеахметұлы С. «Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары», «Атамұра-2013 ж;

10. Қайрлиева Қ.Ж. «Менің Отаным - Қазақстан» туристік-өлкетану экспедициясы шеңберінде «Мәңгілік Ел» идеясын жүзеге асыруда өлкетанулық қызметті ұйымдастыру» бағдарламасы (Хаттама №1, 7 наурыз 2017 жыл);

11. Қазақстан тарихы энци-қ анықтамалық, Алматы 2010ж;

12. Мазбаев О.Б. Туризм және өлкетану негіздері: Оқу құралдары /О.Б. Мазбаев,

13. Путеводитель Западно Казахстанская область-2017;

14. Остапец А.А. «Турист із кесушілер»

Тау туризмінің қауіпсіздік ережелері (ашық сабақ)

НИГМЕТОВ
Ерлан Ержанович
АБЖТжЭО-ның ҚББП-і,
педагог-модератор,
Жәнібек ауд., БҚО

Үйірменің аты	«Горизонт »	
Күні	16.10.2024	
Сынып	Қатысушылар саны 12	Қатыспағаны 3
Сабақтың тақырыбы	Тау туризмінің қауіпсіздік ережелері. Қолданылатын құрал-жабдықтары. Арқандар мен байлаулар.	
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары	Оқушыларға туристік жорықтар, жарыс кезінде қауіпсіздік ережелерін сақтау және де құрал- жабдықтарды дұрыс пайдалануы.	
Сабақтың мақсаты	Білімділік: Туристік қызметтің белсенділігін арттыру. Дамытушылық: Туристік тұрмыс дағдыларын, икемділіктерін дамыту, табиғатпен байланыс, топсеруенмен саяхаттарға шығу жағдайларын үйрену. Тәрбиелік: Салауатты өмір салтына, қажетті жағдайда өз бетімен жедел шешім қабылдауға, жауапкершілікке, төзімділікке тәрбиелеу.	
Бағалау критерииі	1) Оқушылардың жаттығу барысында жіберген қателерін анықтап, талдау жасау 2) Қателіктерді жоюға жоспар құру 3) Қойылған тапсырманы тез және айыппұлсыз орындау, өткен уақытты азайту	

Сабақтың кезеңі/ уақыты	Мұғалімнің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Басы	I. Ұйымдастыру бөлімі: 1. Оқушылармен амандасу 2. Жоқ оқушыларды белгілеу 3. Жұмыс орындарының сабаққа дайындығын тексеру II. Кіріспе нұсқау. Оқушылардың зейінін жаңа сабаққа бейімдеу (өткен сабақты қайталау, слайд) 1. Топтық сақтандыру дегеніміз не? 2. Қауіпсіздік ережесін сақтамау қандай жағдайға әкеп соғады? 3. Қауіпсіздік ережесі дегеніміз не?	Әдіс арқылы қайталау сұрақ жауап орындайды 	Бас бармақ арқылы бағалау 	Интерак- тивті тақта

4. ОБЖТжЭО қандай бағыттарда жұмыс жасайды? 5. Туристік арқандар қолданылуына қарай нешеге бөлінеді? 6. Көмекші және негізгі арқанның айырмашылығы? 7. Дене дайындығы түрлері, мақсаты? 8. Күш көрсеткіштері? 9. Байлаулар дегеніміз не? 10. Байлаулардың шарттарын атаңыз. Жаңа тақырыпты баяндау. Тау туризмінің, альпинизмнің құрал-жабдықтары Тау туризмі – таудағы жаяу жорықтар. Тау туризмі – (ағылшын тілінен mountain tourizm) – туризм мен альпинизмнің байланысынан туындаған белсенді туризм түрі. Тау туризміндегі маршрут күрделірек болған сайын, екеуінің арасындағы ұқсастықта көп болады. Техникалары мен құрал – жабдықтары да бірдей. Альпинизм мақсаты тау шыңына шығу болып табылатын белсенді демалыс немесе спорт түрі. Альпинизм мәні болып табиғатта кездесетін кедергілерді (биіктік, жер бедері, ауа райы) өткеру болып табылады. Альпинизм бойынша жарыстар сайыс нысаны болып шың биіктігі, өткерілген маршруттың техникалық күрделілігі, оның сипаты және ұзақтылығы табылады. Тау туризмі құрал-жабдықтары: Альпеншток, альпинистік арқан, альпинистік кошкалар, бивак құралдары (бивачное снаряжение), дюльфер (восьмерка), гри-гри, жұмар, закладка (альпинизм), зацеп (скалолазание), карабин (устройство), (альпинизм) мұзтескіш (ледобур), мұзойғыш (ледоруб), маятник (альпинизм), тартқыштар (оттяжка), репшнур, қысқыш-жұмар, жартас ілгіш-қармағы т.б. Спорт альпинизмінде арнайы және сапалы жабдық-сайман болуы қажетті талап. Арқан-жіптердің мықтылығы мен иілу қабілетімен, арнайы тартқыштар мен құлыптардың сенімді сапасымен биікке шығу мақсатымен қоса, спортшылардың өмірінің өзі тікелей байланыста. Тау-тас қуыстары мен жарықтарына қадап салатын қауіпсіздік саймандарды «френд» деп атайды.	Оқушылар тұрып қалмай, дұрыс жасауды көрсетеді. Жаттығуларды қауіпсіздік ережесін сақтап, достарының көмегімен ережелерді көрсетеді. Жаттығулардың дұрыс орындалуын қадағалау.	 Бағдаршам арқылы бағалау 	Оттяжка, репшнур, жұмар, мұзтескіш, карабин, кошка, гри-гри, бивак құралдары
--	---	--	---

Бұрынғы кездерде альпинисттің 6 метр биіктіктен құлауы өліммен аяқталатын – екпінмен түскен салмаққа ешқандай арқан шыдамайтын (тауда жуан, ұзын арқан тасып жүру ыңғайсыз). Қазіргі қауіпсіздік арқандардың төзімділігі әлдеқайда жоғары. Мұндай арқандар топты бастап алдында өрлейтін альпинистті сақтандырады. Тауға өрлеу үшін жардың қырына бір нәрсемен іліну қажет. Альпинист көбінесе қол-аяқтың күшімен өрмелесе де (өрмелеу күрделілігі бойынша осылай), кей жағдайларда жасанды тіреніш те керек. Бастысы сақтандыру нүктесіне қадалып ілініп алу. Жоғары өрмелеу және түсу үшін мынадай туристік байлаулар қолданылады: 1. Тіке байлау (прямой) немесе бу-линь – бұл байлау сақтандыру кеудешесі мен белдігін өзара бекіту үшін орындалады. 2. Бақылау байлауы (контрольный) – бұл байлау түрі тіке байлауының беріктілігін арттыру мақсатында соңында қолданылады. 3. Сегіздік байлау (восьмерка) – туризмнің қай түрінде болмасын жиі қолданылатын сенімді әмбебап байлау түрі. 4. Арқанды маркировкалау – жорық барысында кез-келген операциядан соң міндетті түрде орындалуы қажет. Бұл жорық барысында алып жүруге және келесі кедергіден өту барысында қолдануға жұмысқа қолайлы болып табылады. Қолмен жұмыс жасау техникасы Зацептарды қолмен ұстауда кейбір жағдайларды ескеру керек: • Тепе-теңдікті сақтау үшін зацептарды қатты қыспау • Зацептарды ұстаған кезде барлық күшті жұмсамау • Екі қолдың бұлшық еттері қатар шаршап қалмауы үшін бір қолдың әрқашан бос болуы • Өрмелеуші бір мезгілде екі тірек нүктесін пайдалану • Сол уақыттағы жұмыс жасамай тұрған қолдың бұлшық еттерін демалта білу	Әр оқушы байламды байлап , қандай жағдайларда қолданылатынын айтады Оқушалар жасанды жартасқа мініп, тастарды қалай ұсталатынын байқап көреді	 Шапалақ арқылы бағалау	Арқан прусик Суретпен жұмыс Жасанды жартаста жұмыс, тастар (зацеп), арқан, карабин, жеке сақтандыру құралдары
--	--	---	---

	Қауіпсіздік ережелері - Нұсқаушының және шебердің нұсқамасымен әрекет ету - Мекемеде тәртіп сақтау - Жұмыс орнындағы топтық қауіпсіздікті сақтау - Жұмыс орнында жеке қауіпсіздікті сақтау - Мекеменің құрал-жабдықтарына күтіммен қарау - Жедел шешім қабылдау - Кез-келген уақытта серігіне көмекке дайын болу - Алғашқы медициналық көмек көрсету Жаңа сабақтың кіріспе нұсқауы бойынша білімдерін бекіту - Тау туризмі дегеніміз не? - Тау шыңына шығу мақсатындағы спорт түрі? - Тау туризмі құрал-жабдықтары? - Сақтандыру кеудешесі мен белдігінде қандай байлау қолданылады? - Бақылау байлауы қандай операцияларда қолданылады? - Арқандарды маркировкалаудың тиімділігі неде? Оқушылар бүгінгі жаңа сабағымыз бойынша қандай сұрақтарыңыз бар? Егер сұрақтарыңызға толық жауап алған болсаңыздар сабағымыздың келесі бөлімі тәжірибелік бөлімді бастайық! Ағымдағы нұсқау. Оқушылар шебердің практикалық көрсеткендерін жеке-жеке орындайды. Алдымен техникасы мен тактикасын толықтай меңгеріп, содан соң қыз балалар І-дәрежелі, ер балалар ІІ-дәрежелі қиындықта жасанды жартасқа мінуді орындайды. - Қауіпсіздік ережелеріне тоқталу - Тапсырмалар бөлу - Жұмысты орындау тәсілін әр кезең бойынша көрсету - Өз беттерімен жұмыстану - Әрбір оқушыны жекелей қадағалау			
Сабақтың соңы	Қорытынды нұсқау. - Жақсы орындаған оқушылардың жұмыстарын атап өту - Қателіктерді сипаттап олардың орын алу себебіне тоқталып өту - Оқушылардың бағаларын хабарлау - Жұмыс орнын, құрал-жабдықтарды жинау	Бүгінгі сабақтан түйген ойлары мен тұжырымдарына байланысты кері байланыс жасайды.		Рефлексия парағы

Туристік алау түрлері (ашық сабақ)

НҮРСҰЛТАН
Исатай Нұргелдіұлы
АБЖТЖЭО-ның
ҚББП-і,
Жәнібек ауд., БҚО

Үйірменің аты	«Эльбрус»	
Күні	10.10.2024	
Сынып	Қатысушылар саны 11	Қатыспағаны 4
Сабақтың тақырыбы	Туристік алау түрлері.	
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары	Оқушыларға туристік жорықтар, саяхаттар кезіндегі дамылдауда бірден-бір қажетті ауа-райына байланысты туристік алау түрлерін тандай білуді және оны өз беттерімен орындай білуді үйрету.	
Сабақтың мақсаты	Білімділік: Туристік қызметтің белсенділігін арттыру. Дамытушылық: Туристік тұрмыс дағдыларын, икемділіктерін дамыту, табиғатпен байланыс, топсеруенмен саяхаттарға шығу жағдайларын үйрену. Тәрбиелік: Салауатты өмір салтын, жауапкершілікке, далалық жағдайда өз бетімен шешім қабылдауға, төзімділікке тәрбиелеу.	
Бағалау критерийі	- Практикалық жұмыс жасау барысында оқушы жіберген қателіктерін анықтап талдау. - Оқушы жіберген қателіктерін ескере отырып жасаған жұмысын жақсарту жолын ұсыну. - Дәлдік пен ұқыптылық арасындағы айырмашылықты ажырата білу. - Өз ойын ашық жеткізу.	

Сабақтың кезеңі/ уақыты	Мұғалімнің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Басы	Дайындық бөлімі: Оқушыларды қатарға тұрғызу. Сәлемдесу. Оқушылардың спорттық киімдеріне назар аудару. Сабақтың тақырыбымен және мақсатымен таныстыру. Бағалау критерийлерін анықтау. Техника қауіпсіздігін ескерту. Бой жазу жаттығуларын орындау. Сергіту сәті: «Жаңылыспаймын» әдісі Қатысушылар дөңгелене тұрып, кезекпен бірден отызға дейін, сосын кері қарай санайды. Үшке еселік санды айтатын адам сол санның орнына «Жаңылыспаймын» деп айтуы керек. Кім жаңылысса, сол ойыннан шығады. Тыныс жолдарын қалпына келтіру.	Әдіс арқылы қайталау сұрақ жауап орындайды	Смайлик Қол шапалақ 	Тренинг жазылған парақшалар

Туристік алау дегеніміз – жорық кезіндегі туристтердің уақытша ме-кенде тұрақтауында далалық жағдайда тамақ дайындау, салқын ауа-райында жылыну, жауынды күндері киім кептіру мақсатында пайдаланатын алау түрлері. Алау дайындауға қажетті құрал-жабдықтар. • Алау орнын дайындау үшін жер қазуға арналған туристік жиналмалы күрек. • Алау айналасын қоршауға арналған қиыршық тастар. • Металдан дайындалған үш аяқты жиналмалы бағаналар. • Арнайы туристік – аңшылық шырпы. • Тамыздық. • Тамақ дайындайтын ыдыстар. • Өрт қаупі туындаған жағдайда сөндіретін құм немесе су. Алау жағу барысындағы қауіпсіздік ережелері. • Алау теректен және шатырдан 5-8 метр қашықтықта желден қорғанған орында орналасуы керек. Егер ескі алау орны болса соны пайдаланған жөн. • Алау орны қазылып айналасы шым тастармен қоршалады. • Алауды жаққанда өрт қауіпсіздігі ережесін есте сақтау қажет. • Отын жинау кезінде ескеретін нәрсе жақсы жанатын отындар: қурап қалған ағаштар, үсіген ағаштардың сабағы, кепкен бұталарды таңдау. • Алау жағуға қабықты, қылқан жапырақты ағаштың жаңқасын, кепкен бұталарды, шайырлы жаңқаны, түбір кесегін пайдаланған тиімді. • Алау шапшаң тұтану үшін тамыздықты төменнен тұтатып, ал жоғарыдан біртіндеп құрғақ бұталар, құрғақ шырпылар салынады. Дискриптор: оқушы - Туристік алаулар түрлерін тиімді және қауіпсіз пайдаланады: - Қабілеттерін ойында көрсетеді: - Бір-бірінің жұмыстарына әділ баға береді. - Бағалауда әділдіктерін көрсетеді;	 Смайликтер арқылы ҚБ өзін-өзі бағалау
--	--

	Тапсырманы сұрақ арқылы қорытындылау немесе пікір алмасу; - Алау жағу барысындағы қауіпсіздік ережесі? - Алау түрлері? «Құдық» алауы туризмде кеңінен қолданылатын алау түрі. Бұл алау жақсы жанып үлкен ыстық беру үшін пайдаланылады. Оны дайындау үшін ағаш құдық түрінде салынады. Алау ұзақ жанады және тамақ пісіру үшін көп жылу береді. «Шалаш» алауын дайындау үшін ағаштар шалаш түрінде көтеріңкіленіп салынады. Бұл алау ұзақ жанады, жылыту үшін көп жылу бөледі. Алау жақсы жанады және туристік дамылдауда үлкен жылу беру үшін пайдаланылады. «Жұлдызша» алауы туристер үшін әмбебеп деп мойындалады. Оған ботқа пісіруге және төңірегіне кешкі әңгімемен отыруға болады. Бұл алауды дайындау үшін 5-10 ге дейін қысқа бөренелер жұлдызша түрінде ішке қарай ығыстырылады. Дискриптор: оқушы - Туристік алаулар түрлерін тиімді және қауіпсіз пайдаланады: - Қабілеттерін ойында көрсетеді; - Бір-бірінің жұмыстарына әділ баға береді. - Бағалауда әділдіктерін көрсетеді; Тапсырманы сұрақ арқылы қорытындылау немесе пікір алмасу: - Тапсырма орындауда туристік алау түрлерінің тигізер пайдасы неде? - Алау жағуға қажетті құрал-жабдықтар?	Оқушылар тұрып қалмай, дұрыс жасауды көрсетеді. Жаттығуларды қауіпсіздік ережесін сақтап, достарының көмегімен ережелерді көрсетеді. Жаттығулардың дұрыс орындалуын қадағалау.	ҚБ «Бағдар-шам» 	
--	--	---	---	--

	«Нодья-Дабыл» алауы жорықтар кезінде туристер адасқан жағдайда көмекке шақыру мақсатында дабыл беру үшін қолданылатын алау түрі. Алауды дайындау үшін жуандығы 30-40 см, ұзындығы 2-3 метрлік 2-3 шырша қабығы бірінің үстіне бірі салынып, екі жақ шетінен қазықпен бекітіледі. Тамыздықты төменгі ағаштардың арасына салып қара түтін немесе көк шөп салып ақ түтін шығару арқылы дабыл беріледі. Бұл алау түрі жорықтарда туристер кеңінен қолданылатын алау болып табылады. Алау ыстық жалын береді. Бірден бірнеше ыдыс қойып тамақ әзірлеуге және дымқыл киімдерді кептіруге өте қолайлы. Туристердің көңіл көтеру мақсатында пайдалануына ыңғайлы болып табылады.			
Сабақтың соңы	Алауды дұрыс жаға білу – қауіпсіздік кепілі. Соңынан сөндіріп, айналасына су құйып, лагерь маңын қалыпқа келтіру – әр туристің бірінші кезектегі міндеті. Ұйымдасқан туристік топ 1,5-2 сағат ішінде жинақтала алады, тамақ ішкен ыдыстарды, лагерь орналасқан орынды қалпына келтіріп, тазалау біраз уақыт алатындығы белгілі. Алдымен сөмкелер, содан соң шатырлар жиналады. Отын қалдықтарын жинап, ағаштың түбіне қойып кету дәстүрге айналған, бұл келесі бір туристік топтың қажетіне жарайды. Қалдықтардың барлығын отқа жағып жіберіп, темір, қаңылтыр, шыны қалдықтарын жерді қазып көміп тастап, топырақпен бетін тегістеген жөн. Сабақты қорытындылау. Оқушылар туристік алау түрлерімен танысып, қандай жағдайда қолданылуы керектігі жөнінде түсінік алды. Туристік алауларды қауіпсіздік ережелерін ескере отырып, әдіс – тәсіліне сүйене отырып орындады. Алаудың түрлеріне және жеке қасиеттеріне орын таңдай отырып берілген тапсырмаларды орындады. Жаксы орындаған оқушылардың жұмыстары бағаланды.	Бүгінгі сабақтан түйген ойлары мен тұжырымдарына байланысты кері байланыс жасайды.		Рефлексия парағы

«Қазақстан –
менің жүрегім»
(тәрбие сағаты)

КАУТАНОВА
Толкынай Танкашевна
«Мектептен тыс жұмыс орталығы» МКҚК
педагог – психологы, педагог - модератор
Орал қ., БҚО

МАРАТОВА
Бибинур Кадиоровна
«Мектептен тыс жұмыс орталығы» МКҚК
педагог – психологы, педагог - модератор
Орал қ., БҚО

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында «Балдырған» ҰКТ тәрбиеленушілеріне 25 қазан Қазақстан Республикасы күніне арналған «Қазақстан – менің жүрегім» атты тәрбие сағаты		Мектеп/ КББҰ: МТЖО
Мұғалімдердің аты- жөні: Каутанова Т.Т., Маратова Б.К.		Күні:21.10.2024
Оқу жылы: 1 оқу жылы	Қатысқандар: 30	Қатыспағандар: 0
Мақсаты:	- оқушыларға Қазақстан Республикасының тәуелсіздігі туралы түсінік беру. - патриоттық сезім қалыптастыру, Отанды сүюге, құрметтеуге тәрбиелеу. - шығармашылық қабілеттерін дамыту.	
Күтілетін нәтиже:	Ұлттық бірлік пен патриотизімді нығайту, тарихи сананы жаңғырту, ел болашағына сенімін нығайту, ұлттық құндылықтарды дәріптеу.	

Сабақ барысы		
Кезендер/уақыт	Жоспарланған іс -әрекет	Керекті құрал - жабдықтар
Ұйымдастыру бөлімі:	Мұғалім: Құрметті ұстаздар және кішкентай достар! Бүгінгі біздің Қазақстан Республикасының Республика күніне арналған мерекелік шарамызға қош келдіңіздер! Әнұран: Барлығы тік тұрып, Қазақстан Республикасының Әнұраны орындалады. Мұғалім: Балалар, бүгін біз Қазақстанның үлкен мерекесі – Республика күнімен танысамыз. 1990 жылы 25 қазанда еліміз Тәуелсіздік алғанға дейінгі маңызды қадам жасалды. Осы күні Қазақстанның егемендігі туралы декларация қабылданды. Бұл – еліміздің тәуелсіздік жолындағы алғашқы қадамы еді.	Көк және сары түсті тақиялар мен кеудешелер.
Негізгі бөлім: 25 – 30 минут	1.Қазақстан Республикасының рәміздері туралы не білеміз?	Ту, Елтаңба, ҚР Президентінің суреттері.

	ҚР рәміздері туралы жалпы түсінік беру. Қазақстан Республикасының мемлекеттік туы – ортасында шұғылалы күн, оның астында қалықтап ұшқан қыран бейнеленген тік бұрышты көгілдір түсті мата. Тудың сабының тұсында ұлттық өрнек тік жолақ түрінде нақышталған. Күн, оның шұғыласы, қыран және ұлттық өрнек бейнесі алтын түстес. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік туының авторы – Қазақстанның еңбек сіңірген өнер қайраткері Шәкен Ниязбеков. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік елтаңбасы Қазақстан Республикасының Мемлекеттік елтаңбасы – дөңгелек нысанды және көгілдір түс аясындағы шаңырақ түрінде бейнеленген, шаңырақты айнала күн сәулесіндей тарап уықтар шаншылған. Шаңырақтың оң жағы мен сол жағында аңыздардағы қанатты пырақтар бейнесі орналастырылған. Жоғарғы бөлігінде – бес бұрышты көлемді жұлдыз, ал төменгі бөлігінде «Qazaqstan» деген жазу бар. Жұлдыздың, шаңырақтың, уықтардың, аңыздардағы қанатты пырақтардың бейнесі, сондай-ақ «Qazaqstan» деген жазу – алтын түстес. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік елтаңбасының авторлары – белгілі сәулетшілер Жандарбек Мәлібеков пен Шот-Аман Уәлиханов. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік әнұраны Бұрын «Менің Қазақстаным» әні ретінде танымал болған Қазақстанның әнұраны Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың бастамасы бойынша 2006 жылы 6 қаңтарда еліміздің Парламентінде бекітілді. Бірінші рет ол 2006 жылы 11 қаңтарда Мемлекет басшысының салтанатты ұлықтау рәсімінде орындалды. Әннің авторы Шәмші Қалдаяқов, сөзін жазғандар: Жүмекен Нәжімеденов, Нұрсұлтан Назарбаев.	
	2. Ойын: “Қазақстанның рәміздерін тап” Мұғалім: Қазір біз шағын ойын ойнаймыз. Мен сіздерге еліміздің рәміздерін сипаттаймын, ал сендер оның қайсысы екенін табасыңдар. 1)Бұл – көк түсті, алтын күнмен жарқыраған, қыран бейнесі бар. (Ту) 2)Бұл рәмізде бүркіт, шаңырақ, және қанатты пырақтар бейнеленген. (Елтаңба) 3)Бұл – елдің салтанатты әні, әр мерекеде шырқалады. (Әнұран) 4)Қазақстанның астанасы қай қала? (Астана) 5)Қазақстанның президенті кім? (Қасым-Жомарт Тоқаев) 6)Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күні қай күні? (16 желтоқсан)	Көбелек, көгершін, ту, елтаңба суреттері. Желім, қайшы

	3. Ән орындау Ән: «Қазақстан Отаным менің» 4. «Қазақстан – менің жүрегім» атты тәрбиеленушілермен коллаж жасау. 5. Би: “Қара жорға” Оқушылардың орындауында ұлттық би.	
	6. Тәрбиеленушілер 3 топқа бөлінеді «Қыран, Ұлан, Сұңқар». Бөлінген топтар қазақтың ұлттық ойындарын ойнап, жарысады. Ұлттық ойындар Қазақтың ұлттық ойындары – қазақ халқының мәдениетін, дәстүрін және салтын көрсететін маңызды элементтерінің бірі. Ең танымал ұлттық ойындардың бірі – бәйге, арқан тартыс, және асық ату. 1. Бәйге Бәйге – қазақ халқының дәстүрлі ат спорты, жылдамдық пен төзімділікке негізделген жарыс. 2. Арқан тартыс Арқан тартыс – қазақ халқының дене күшін дамытуға арналған топтық ойыны. Бұл ойын бірқалыпты түрде жылдамдықты емес, күшті талап етеді. Мақсаты: Екі топ арқанның екі жағына орналасып, қарсыластарын өз жағына қарай тартып шығару. 3. Асық ату Асық ату – қазақ халқының дәстүрлі ойындарының бірі, негізінен балалар арасында кеңінен таралған. Мақсаты: Жерге тізіліп қойылған асықтарды белгілі бір қашықтықтан атып, оларды алысқа немесе белгілі бір межеге лақтыру. Асық ату баланың қолының икемділігін, көзінің мергендігін дамытады, шапшаңдықты, дәлдікті арттырады. 4. «Алма жинаймыз» ойыны. Баларға түрлі – түсті алманың суреттері беріледі және тәрбиеленушілер алмаларды екі таяқшамен жинайды. Ойындар тек физикалық дамуға ғана емес, рухани және әлеуметтік құндылықтарды дамытуға да ықпал етеді	Топтардың аты жазылған эмблема. Жылқының макеттері. Арқан. Асықтар. Түрлі түсті алма суреттері, таяқшалар.
Қорытынды: 5 минут Оқушыларға тәтті алма тарту	Мұғалім: Бүгін біз Республика күніне орай Қазақстан туралы көп нәрсе білдік. Балалар, елімізді мақтан тұтайық, оның болашағы біздердің қолымызда! Елімізге, Отанымызға амандық, бейбітшілік тілейік.	

“**Менің Қазақстаным -
менің болашағым**»
(ашық сабақ)

МУРАТОВА
Нұргүл Жамбылқызы
Мектептен тыс жұмыс орталығы
«Сөз зергері» тіл дамыту үйірмесінің
жетекшісі, педагог-зерттеуші
Орал қ., БҚО

Оқу орны, бөлімі:	Мектептен тыс жұмыс орталығы «Сөз зергері» тіл дамыту үйірмесі	
Күні:	24.10.2024 ж	
Сынып:	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
1 оқыту жылы	15	0
Сабақтың мақсаты	Оқушыларды туған жерін, туған елін, халқын ардақтап өтуге үйрету. Бақытқа жетер даңғыл жолдың бірі — туған Отанды сүюден басталатынын түсіндіру. Отанға деген патриоттық сезімдерін ояту. Туған еліне деген сүйіспеншілікке, патриоттық сезімге тәрбиелеу.	
Көрнекілігі	Қазақстан Республикасының картасы, рәміздер, авторларының суреттері, қанатты сөздер, суретті мақал мәтелдер, суретті жұмбақтар, додекаэдр	
Көрнекілігі	Қазақстан Республикасының картасы, рәміздер, авторларының суреттері, қанатты сөздер, суретті мақал мәтелдер, суретті жұмбақтар, додекаэдр	

Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі/ уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдас тыру кезеңі	Оқушыларды дөңгеленте тұрғызып, тәрбие сағатының тақырыбымен таныстырамын.	Оқушылар тақпақ оқиды.		Нақыл сөздер
Сабақ барысы	ҚР мемлекеттік әнұранын айтайық! Біз бүгін «Менің Қазақстаным - менің болашағым» тақырыбында тәрбие сағатын өткізгелі отырмыз.	Каусар: Отан - жерім, Отан - суым, Отан - қуат, нәр береді. Отан - ұран, Отан - туым, Отан мәңгі гүлденеді.		Қазақстан суреті,
Сабақ басы	Біз бүгін «Менің Қазақстаным - менің болашағым» тақырыбында тәрбие сағатын өткізгелі отырмыз. - Балалар, біздің Отанымыз қалай аталады екен? - Қазақстан	Аңсар: Сүйемін мен Отанымды, Гүл жайнаған жерімді. Сүйемін мен ата - анамды, Мені өсірген елімді. Ақару: Отан деген - Атамекен, Отан деген - туған жер. Отан - ана, Отан - пана, Қазақстан - туған ел.		

	- Қазақстан жері қандай? - Қазақстан жері үлкен, әдемі, әрі бай. - Дұрыс айтасындар, балалар! Кәне, балалар Отан туралы қандай өлең білесіздер. Ортаға шығыңыздар!	Айман: Отанды біз Атамекен, Деп аялап айтамыз. Өйткені оны мекен еткен Бабамыз бен атамыз. Таңатар: Отанды жас - кәріміз де, Туған жер деп сүйеміз. Өйткені онда бәріміз де, Туып, өмір сүреміз. Ерсұлтан: Отан - менің өзегім, Қиының болса төземін. Алдағы бақыт шақтарды, Жүрегіммен сеземін. Еркеназ: Отаным - менің өзегім, Қырыңды шарлап, кеземін. Білу керек әр ұрпақ, Бес саусақтай өз елін. Айлина: Отаным - мәңгі қорғаным, Қалаймын бақыт қонғанын. Сүйемін және сондықтан, Өзенін, көлін, орманын. Ернияз: Бақытты боп жүргенім, Сенің арқаң, Ұлы Отан. Елім менің тірегім, Құшағыңда гүл атам. Нұридден: Ата, Әжем, Әкем, анам - Төртеуі де «Отан!» маған Төртеуі де «Ботам» дейді «Ер азамат атан!» дейді	
Отан дегеніміз - адамның туып өскен жері, туған - туысқандарымен, жақындарымен бірге тұратын ата мекені. Қазақ елінде тұратын адамдардың Отаны - Қазақстан Республикасы. 25 қазан Республика күні мерекесі. Республика күні ұлттық мереке болып алғаш рет 1995 жылы қазанда жарияланды.			ҚР президентінің фотосуреті, ҚР Туы, Елтаңбасы, Әнұраны суреттері

	Қазақстан - Туымен тұғырлы, Елтаңбасымен еңселі, Әнұранымен айбатты. ҚР президенті кім? - Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев Балалар Отан туралы қандай мақал мәтел білесіздер?	Балалар жарыса Отан, туған жер туралы мақал мәтел айтады. Суретті мақалдарды айтады.	Суретті мақал мәтелдер
Ортасы	- Біздің ана тіліміз қандай тіл? - Қазақ тілі. Ана тілің арың бұл, Ұятың боп тұр бетте, Өзге тілдің бәрін біл, Өз тіліңді құрметте. Тіл – қай ұлтта, қай елде болса да қастерлі құдыретті. Тіл байлығы – әрбір елдің ұлттық мақтанышы. Егеменді мемлекеттің басты белгілерінің бірі – тіл. Қазақ тілі – атадан балаға мирас болып қалған қасиетті мұра. Демек әр адам ана тілін көзінің қарашығындай сақтауға тиіс. Ал балалар, кезекті ойынға берейік!	Мұқағали Мақатаев «Үш бақытым». Айбар Айанат 	 Додекаэдрмен ойын ойналады. «Асығың алшысынан түссін» үстел ойыны
Соңы	Байтақ дала жерім менің Арта берсін даңқың сенің Көк байрағың желбіресін Егеменді елім менің – дей отырып, балалар сабақ аяқталды. Сау болыңыздар!	Тілек. (Оқушыларға көгершіндер таратылады. Өз тілектерін жазу керек. Болғаннан кейін плакатқа келіп, көгершіндерді іледі.) - Балалар! Біздің Отанымыз – Қазақстан Республикасы екен. Отансыз адам болмайды. Отанымыз көркейіп, гүлдену үшін біз көп еңбектенуіміз керек. Еңбектену дегеніміз білімді, тәртіпті болуымыз. Хор: «Көк тудың желбірегені» (Қолдарына жалаушалар алып сермейді)	Музыка Жалаушалар Көгершіннің суреттері

Табысты жетістіктер кемел келешекке бастайды

ОМАРОВ
Айбат Шайжанұлы
АБЖТжЭО-ның
директоры,
Қаратөбе ауд., БҚО

Аңдатпа

Мақалада Қаратөбе балалар жасөспірімдер туризмі және экология орталығының іс-тәжірибесі мен жетістіктері жазылған. Тәжірибелі орталықта көптеген жорықтар мен жарыстар өткізіліп, оқушылардың тиімді демалысын ұйымдастыру жұмыстары жүйелі жүргізіледі. Туризм, өлкетану, экология бағытында көптеген оқушыларды тәрбиелеген орталықтың тәжірибесі көпке үлгі.

Аннотация

В статье изложены опыт работы и достижения Каратобинского центра детско-юношеского туризма и экологии. В центре проводятся многочисленные походы и соревнования, систематически проводится работа по организации эффективного отдыха учащихся. Опыт центра, который воспитал большое количество учащихся по направлению туризм, краеведение, экология, является примером для многих.

Кілт сөздері: Қаратөбе балалар жасөспірімдер туризмі және экология орталығы, туризм, өлкетану, экология, спорттық бағдарлау

Туризм ұғымы жан-жақты ұғым. Соның ішінде балалар туризмін дамыту аса маңызға ие жұмыстардың бірі болып табылады. Біздің ана тілімізде «өлкетану» деген керемет сөз бар. Отан деген туған жерден басталады. Еліміздің әр азаматының қанында туған елге деген махаббат бала жастан оянады. Сондықтан өскелең ұрпақтың бойындағы бала кезден қалыптасқан Отанға деген патриоттық сезім өмір бойы жалғасуы тиіс. Осы бағытта жас ұрпақты күн сайын тәрбиелеуіміз қажет.

Қоғамның қазіргі кездегі қалыптасқан жағдайлары тәрбиенің ерекше орын алатындығын көрсетеді. Алдымызда болашақ егеменді елдің азаматын тәрбиелеуде жан-жақты тұлға етіп қалыптастыру міндеті тұр. Жеке тұлғаның қалыптасып дамуы үздіксіз сипатта болатыны бізге мәлім. Оның жүзеге асуы тек сабақ жүйесінде ғана емес, сабақтан тыс жүргізілетін әр түрлі тәрбиелік әрекеттермен ұштасады.

Ол әдетте сыныптан тыс және мектептен тыс жұмыс болып бөлінеді. Олар тәрбие берудің жалпы жүйесінің ажырамас бөлігін құрайды. Оқушылармен мектептен тыс уақытта түрлі бағытта жұмыстар жүргізуде аудандық балалар мен жасөспірімдер туризмі және экология орталығының да өзіндік орны бар.

Қаратөбе ауданында Батыс Қазақстан облысы әкімінің қаулысы негізінде 2003 жылдың 14 сәуірінде «Қаратөбе балалар мен жасөспірімдер саяхаты және экология орталығы» мекемесі ашылды. Мекеме балаларды рухани тәрбиелеу мақсатында өз алдына орталық болып бекітілді. Кәсіпорынның құрылтайшысы Қаратөбе аудандық білім беру бөлімі. Орталықтың алғашқы директоры болып, сол кездегі Шөптікөл орта мектебінің география пәнінің мұғалімі Мажит Нүрекешов тағайындалған болатын. Орталық сол жылдан бері аудан мектептері базасында үйірмелермен жұмыстанып келеді. Үйірмеге негізінен туристік,

экологиялық бағытқа бейімі бар 150 дарынды, қабілетті оқушылар қабылданды. Үйірмелер спорт, экология, өнер, әдебиет пен мәдениет, мұрағат пен музей және басқа да салалармен тығыз байланыс орнатты.

Бүгінгі күні 44 үйірмеге 654 оқушы қатысады. Барлық мектептерде үйірмелер ашылып, оған сол мектептің білікті ұстаздары жетекшілік етуде. Үйірмелерге 29 педагог тәлім-тәрбие беруде: 44 пайызының (7-і «педагог-модератор», 3-і «педагог-сарапшы» және 3-і «педагог-зерттеуші») санаттары бар.

Ынтымақтастық оқу жағдайында әріптестерімен қарым-қатынас жасай отырып, өз идеяларын ұсына білуге, әртүрлі ұстанымдармен, тәжірибе алмасу және сабақта табысқа жетудің тәсілдерімен топтық жұмыстардың әдістерін көрсету мақсатында орталықтың қосымша білім беру педагогтарына әр түрлі семинар-практикумдар, коучингтер ұйымдастырылып келеді. Атап айтатын болсақ: «Тиімді әдіс-тәсілдер сапалы сабақ кепілі» атты коучинг, «Мектептерде туристік-өлкетану жұмыстарын тиімді ұйымдастыру жолдары және заманауи нәтижелі білім беру технологиялары мен әдістерді енгізу» тақырыбында семинар-практикумдар ұйымдастырылды.

Бүгінде орталық үш бағыт бойынша жұмыс жүргізіп келеді. Туризм бағыты – аудандық көпшілік туристік іс-шараларын ұйымдастырады, жетекшілерді категориялық жорықтарға, спорттық туризмнен және туристік көпсайысқа ауданның құрама командасын республикалық, облыстық жарыстарға дайындайды. Өлкетану бағыты – оқушылардың өлкетанулық білімдерін кеңейту, осы бағыттағы түрлі жарыстарға

дайындау, «Туған жер» бағдарламасын іске асыру жолында және мектептердегі музейлер желісін кеңейту, оларға әдістемелік көмек беру мақсатында жұмыстанады. Ал экология бағыты оқушылардың қоршаған ортаны қорғау мен экология мәселелерін оқу-тәрбие процесінде белсендіру бағытында жұмыстанады.

Заманауи балалар туризмі балаларға әрқашан қызығушылық, денсаулық, даму және жақсы көңіл-күй сыйлайды. Балалар ашық ауада демалу арқылы керемет сергектік пен моральдық қанағат алады. Бұл үрдісте олар физикалық, психологиялық және психикалық дамиды, өздеріне сенімді болады. Кез-келген жастағы бала үшін көп қозғалмау, оқшаулану, ешкіммен араласпау және компьютерлік ойындарға деген қызығушылық үлкен қауіп төндіруде. Орталықта мұндай мәселелерді жорықта, белсенді демалыс пен жарыстар арқылы шешу тәжірибесі қалыптасқан. Оқушылардың танымдық қабілеттерін шыңдау мақсатында дәстүрлі түрде түрлі экспедициялар, категориялық жорықтар, экскурсиялар, жарыстар ұйымдастырылады. Атқарылған жұмыстар нәтижесінде орталық тәрбиеленушілері республикалық, облыстық жарыстарға қатысып жүлделі орындардан көрініп жүр.

Соңғы жылдары үйірме оқушылары Батыс Қазақстан облыстық балалар мен жасөспірімдер туризмі және экология орталығының ұйымдастырған шараларына белсене қатысуда. Атап айтсақ: биыл «Батыс-Азимут» облыстық ашық бағдарлау жарысынан аудан командасы жалпы командалық есеп бойынша жүлделі III орынға ие болса, республикалық «Туристік

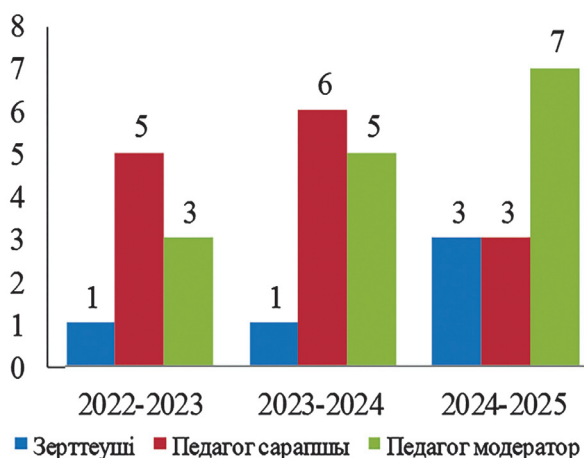

көпсайыста» жалпы командалық есепте Жәңгірханұлы Әмірхан, Серік Мансур 2 орындардан, Ақмола облысының ашық чемпионатында ұлдар арасында жүлделі 2 орынды Алпамыс Дильнур, «Техникалық» қашықтық бойынша 1 орын Жәңгірханұлы Әмірхан алды. Ал, Бәйтерек ауданында өткізілген шаңғымен спорттық бағдарлаудан ашық турнирінде Н. Төлеуғали, Р. Кәрім, Е. Сәкен, М. Аманжол сияқты оқушыларымыз жүлделі орындардан көрініп, жалпы командалық есеп бойынша 1 орынды жеңіп алдық. Алтын «Дала-2024» туриадасында Жалел Ерасыл, Алпамыс Дильнур, Жәңгірханұлы Әмірхан, Серік Мансур атты оқушыларымыз топ жарды. Ал, облыстық «Аспан астындағы музей-қала» жарысында Қосаман Жанерке, Файзолла Ақжайна жеңіске жетсе, аудан командасы жалпы командалық есеп бойынша жүлделі 1 орынды иеленді. Ал, М.Жұмаев жүлдесі үшін тау туризмі техникасынан, «Көктемгі бағдарлау-2024» жарыстарынан да биіктен көрінді.

Осындай тамаша жетістіктер нәтижесінде туризм үйірмесінің оқушылары Ә.Жәңгірханұлы «Спорттық туризмнен Қазақстан Республикасының спорт шеберлігіне кандидат» спорттық разрядын, М.Серікке «Спорттық туризмнен Қазақстан Республикасының 1 разрядты спортшысы» спорттық разрядын алды. «Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» дегендей үйірме жетекшісі М.Жұмағалиевтің еңбегін ерекше атап өтуге болады.

Команданың аталған шаралардан жақсы нәтиже көрсетуі үйірме жұмысының жақсы жолға қойылуынан, әр жарыстың мектепшілік, аудандық кезеңдерінің жүйелі әрі талапты өткізілуінен болатынын тәжірибеміз арқылы көріп келеміз.

Әр жарыстың алдында ұстаздардың біліктілігін

тереңдету, сынға салып шыңдауды дәстүрге айналдырылған батысқазақстандық әріптестердің тамаша әдісі бойынша ұйымдастырылатын «Еуропа-Азия» республикалық туристік фестиваліне де біздің команда белсене қатысты. Ұстаздар тәжірибе алмасып қана қоймай, туристік ептіліктері мен шеберліктерін шыңдады. Фестивальде Хасанов Ержан, Қайрлиева Назерке, Бақсыбаев Жұмабек, Айболатов Асылбек сияқты педагогтар өте жақсы нәтижелер көрсетті.

Орталықтың ұстаздары А.Айболатов пен Н.Жаишев облыс көлемінде өткен спорттық бағдарлаудан «Спорттық бағдарлау жетекшілерін дайындау» семинарына қатысып, өз білімдерін жаңа технологияларды пайдалану арқылы жетілдірді. Сол жаңа технологияны пайдаланып ауыл ішінің спутниктік түсірілім арқылы, оқу процесіне қажетті карталар сызбасы дайындалды. Оқушыларға осы карталар арқылы, ұялы телефондарына «Sport Orient» бағдарламасы орнатылып, жарыс ұйымдастырылды.

Тәуелсіздік күніне орай Е.Кенжесовтің «Тәуелсіздік - ел тұғыры» атты интеллектуалдық сайысы, Н.Қорғанбаевтың «Тәуелсіздік - ел тірегі» тақырыбында іс-шарасы, М.Жұмағалиевтің «Тәуелсіз елім - Қазақстан» атты эстафеталық жарысы, Ж.Бақсыбаевтың «Тәуелсіздік - тірегім, Қазақстан - жүрегім» атты ашық сабақтары, А.Жайымқұлова «Тәуелсіздік - тұғырым» ашық сабағы, А.Орынбасарованың «Тәуелсіздік - қасиеттім, қастерлім» атты тәрбие сағаттары оздырылды.

Жаз мезгілінде оқушылардың демалысын, бос уақыттарын тиімді өткізу, туған жер табиғатымен, көрікті жерлерімен танысу мақсатында туризм орталығы және ауданымыздағы «Дарын» интернаты жанынан «Жасыл желкен» туристік демалыс лагерьлері жұмыс жасайды. Лагерьде 300 бала 4 кезеңнен әр ауысымда 75 баладан демалып, жазғы демалыстарын қызықты өткізеді. Бұл лагерьлерде оқушылар туризм техникасының алғашқы әліппелерімен танысып, 1 күндік жорыққа шығады. Өлке тарихымен танысып, денсаулықтарын шыңдап, лагерьдегі бассейнде суға жүзуге үйренеді.

Я, балалар туризмі - бұл кез-келген жастағы балаларды қызықтыратын демалыс түрі. Бүгінде ол соншалықты бай әрі түрлі бағытты қамтиды. Туризмнен әр бала өзіне ең қызықты нұсқаны таба алады. Орталық алдағы уақытта да жасөспірімдер мен оқушыларға патриоттық тәрбие бере отырып, өз халқының тарихи-мәдени мұрасын танып білу, салауатты өмір салтын насихаттау, туристік-өлкетану, экологиялық қызметті дамыту мақсатында жұмыстарын жалғастыра бермек.

«Батыс Қазақстан облысының әкімдігі білім басқармасының балалар мен жасөспірімдер туризм және экология облыстық орталығы» МКҚК
2025 жылға арналған ЖОСПАРЫ

№	Шара атауы	Өтетін орны	Уақыты	Жауапты
Көпшілік –ұйымдастыру жұмысы				
1	Орал өңіріндегі балалар туризмнің 65 жылдығына орай «Кеше», «Ертең», «Бүгін» музей-чемодан көрмесі	БҚО	15-29 қаңтар	Өлкетану бөлімі
2	Волейболдан «Шұбар доп» ҰМЛ (ұлттық мектеп лигасы) жарыстарының облыстық кезеңі (5-6 сынып)	№19, 21 ЖОББМ	17-19 қаңтар	Дене шынықтыру және спорт бөлімі
3	Білім қызметкерлері арасындағы облыстық «Еуропа-Азия – 2025» шаңғы туризмі техникасы бойынша жарыс 1 кезең – аудандық 2 кезең – облыстық	Орал қ. «Евразия» ТК	21-24 қаңтар	Туризм бөлімі
4	«Қыста құстарды қоректендіріңдер!» экологиялық акция	БҚО	қаңтар – ақпан	Экологиялық туризм бөлімі
5	Мектеп оқушыларының XII қысқы Гимназиадасының облыстық кезеңі (шаңғы жарысы, спорттық бағдарлау жарысы, президенттік көпсайысы)	Орал қаласы	20 қаңтар – 6 ақпан	Дене шынықтыру және спорт, спорттық бағдарлау бөлімі
6	Волейболдан «Шұбар доп» ҰМЛ жарыстарының облыстық кезеңі (7-8 сынып)	№4, 45 ЖОББМ	31 қаңтар – 2 ақпан	Дене шынықтыру және спорт бөлімі
7	VII-ші облыстық «Хрустальды шоқыр» жүлдесі байқауы	Орал қаласы	Басталуы: ақпан Қорытындысы: қыркүйек	Оқу-әдістемелік, оқу-тәрбие бөлімі
8	Оқушылар арасындағы облыстық «Ақшақар – 2025» шаңғы туризмі техникасы бойынша жарыс 1 кезең – мектепішілік 2 кезең – аудандық 3 кезең – облыстық	Орал қаласы «Евразия» ТК	4-7 ақпан	Туризм бөлімі
9	«Қалқан 2025» облыстық қысқы Спартакиада	Орал қаласы «Евразия» ТК	5-7 ақпан	Спорттық бағдарлау бөлімі
10	Волейболдан «Шұбар доп» ҰМЛ жарыстарының облыстық кезеңі (9-11 сынып)	«Орал» СК	7-9 ақпан	Дене шынықтыру және спорт бөлімі
11	Баскетболдан «Алтын доп» ҰМЛ жарыстарының облыстық кезеңі (5-6 сынып)	№1 ЖОББМ 25 ЖОББМ	14-16 ақпан	Дене шынықтыру және спорт бөлімі
12	«Орал өңірінің шаңғы жолдары» облыстық жарыс 3-4, 5-6 сынып	Орал қаласы	17-20 ақпан	Дене шынықтыру және спорт бөлімі
13	Баскетболдан «Алтын доп» ҰМЛ жарыстарының облыстық кезеңі (7-8 сынып)	№4 ЖОББМ, №34 мектеп-гимназия	21-23 ақпан	Дене шынықтыру және спорт бөлімі
14	Баскетболдан «Алтын доп» ҰМЛ жарыстарының облыстық кезеңі (9-11 сынып)	№37 ЖОББМ, эстетикалық бағыттағы мектеп-гимназия	28 ақпан – 2 наурыз	Дене шынықтыру және спорт бөлімі
15	Облыстық «Жайық толқыны» фестивалі 1 кезең –мектептік 2 кезең – аудандық 3 кезең – облыстық	«Евразия» ТК	25-27 ақпан	Өлкетану бөлімі
16	Шахматтан облыстық оқушылар арасында олимпиада (2-4, 5-8, 9-11 сынып).	Орал қаласы	4-6 наурыз	Дене шынықтыру және спорт бөлімі
17	Тоғызқұмалақтан облыстық оқушылар арасында олимпиада (2-4,5-8,9-11 сынып)	Орал қаласы	17-19 наурыз	Дене шынықтыру және спорт бөлімі

18	Облыстық «Алау 2025» әскери-спорттық ойыны	Орал қаласы	14-16 наурыз	Спорттық бағдарлау бөлімі
19	Облыстық «Менің Отаным-Қазақстан» туристік экспедиция жасақтарының слеті 1 кезең – мектептік 2 кезең – аудандық 3 кезең – облыстық	ОБЖТЖЭО «Евразия» ТК	26-28 наурыз	Өлкетану бөлімі
20	«Көктемгі бағдарлау – 2025» спорттық бағдарлаудан ашық жарыс	Орал қаласы	9-11 сәуір	Спорттық бағдарлау бөлімі.
21	Футболдан «Былғары доп» балалар мен жасөспірімдер арасында облыстық турнирі (5-6, 7-8, 9-11 сыныптар)	Орал қаласы	21-30 сәуір	Спорт және дене шынықтыру бөлімі
22	«Айбын» әскери-патриоттық облыстық жастар жиыны	Орал қаласы «Евразия» ТК	23-25 сәуір	Спорттық бағдарлау бөлімі
23	М.Жұмаев жүлдесі үшін тау туризмі техникасының ашық біріншілігі БҚО 1 кезең – аудандық 2 кезең - облыстық	Ақжайық ауданы	21-24 сәуір	Туризм бөлімі
24	Ұлы Жеңістің 80 жылдығына арналған «Желбіре жеңіс жалауы!» облыстық байқауы	Орал қаласы	5-6 мамыр	Өлкетану бөлімі
25	Жас инспекторлар қозғалысының облыстық слеті	Орал қаласы	14-16 мамыр	Спорттық бағдарлау бөлімі
26	Облыстық оқушылар арасында «БҚО табиғат ескерткіштері» экологиялық экспедиция	Тасқала ауданы	13-15 мамыр	Экологиялық туризм бөлімі
27	Облыстық «Шырқа гитара!» бард әндерін орындаушылардың фестивалі 1 кезең – мектептік 2 кезең – аудандық	Казталов ауданы	19-21 мамыр	Өлкетану бөлімі
28	«Жас құтқарушы» облыстық слеті	Орал қаласы	20-22 мамыр	Туризм бөлімі
29	Облыстық жас экологтардың «Жасыл» олимпиадасы	Орал қаласы	28-30 мамыр	Экологиялық туризм бөлімі
30	Футболдан «Балдаурен» балалар мен жасөспірімдер турнирі (3-4 сынып)	Орал қаласы	2-4 маусым	Спорт және дене шынықтыру бөлімі
31	Ұлы Жеңістің 80 жылдығына орай, «Ақжайықтану» туристік-өлкетанулық экспедициясы	Орал қаласы - Жәнібек ауданы - Орал қаласы	4-6 маусым	Өлкетану бөлімі Бөлім педагогтері
32	Облыстық экология-геологиялық экспедициясы	Қаратөбе ауданы	13-16 маусым	Экологиялық туризм бөлімі
33	Облыстық оқушылар арасында «Жасыл» олимпиадасы	Бәйтерек ауданы	20-22 маусым	Экологиялық туризм бөлімі
34	«Қарлығаш 2025» жаяу туризм техникасынан облыстық жарысы	Орал қаласы «Евразия» ТК	23-26 маусым	Туризм бөлімі
35	«Күміс шабақ 2025» велосипед туризмі техникасынан облыстық жарысы	Орал қаласы «Евразия» ТК	23-26 маусым	Туризм бөлімі
36	Облыстық «Жайық-Урал 2025» туристік-экологиялық экспедициясы	Орал қаласы – Чапаев ауылы	23-29 маусым	Экологиялық туризм бөлімі
37	Шығыстың жарық жұлдызы Ш. Уалихановтың туғанына 190 жылдығына орай, «Елтану» туристік-өлкетанулық экспедициясы	Орал қаласы - Астана қаласы - Қостанай қаласы - Орал қаласы	22-30 маусым	Өлкетану бөлімі Р.Альмуханова Т.Ғайнеден

38	«Соқпақ» жүлдесі үшін» бәйгесі	Орал қаласы	Басталуы: маусым Қорытындысы: қазан	Оқу-әдістемелік бөлімі, «Соқпақ- Тропинка» журналының редакциясы
39	БАҚ қызметкерлері арасында «Соқпақ-Тропинка» ғылыми-әдістемелік журналының 20 жылдығына арналған туристік жарыс	Орал қаласы	27 маусым	Оқу-әдістемелік бөлімі, «Соқпақ- Тропинка» журналының редакциясы, бөлімдер
40	Облыстық «Бағдар 2025» оқу-жаттығу лагері	Теректі ауданы	1-6 шілде	Спорттық бағдарлау бөлімі
41	Білім қызметкерлері арасындағы «Еуропа- Азия-2025» облыстық туристік фестивалі 1-кезең – аудандық 2-кезең – облыстық	Орал қаласы «Евразия» ТК	24-27 қыркүйек	Туризм бөлімі
42	Облыстық «Батыс Азимут 2025» спорттық бағдарлау жарысы	Орал қаласы «Евразия» ТК	8-10 қазан	Спорттық бағдарлау бөлімі
43	Ұлттық мектеп лига жарыстарының облыстық кезеңі 5-6, 7-8, 9-11 сыныптар арасында (жеңіл атлетикалық кросс, үстел теннисі, тоғызқұмалақ, бес асық, «теңбіл доп» футзал, асық ату)	Орал қаласы	1 қазан – 9 қараша	Спорт және дене шынықтыру бөлімі
44	В.Фоминді еске алуға арналған «Алтын дала» облыстық күзгі туриада	Орал қаласы	14-17 қазан	Туризм бөлімі
45	«Мерген ару 2025» қыздар арасында пневматикалық мылтық атудан облыстық турнир	Орал қаласы «Самал» ТЛ	16-17 қазан	Спорттық бағдарлау бөлімі
46	Облыстық оқушылар арасында «Аспан астындағы музей-қала» экскурсиялық бағдарлау жарысы	Орал қаласы	22-24 қазан	Өлкетану бөлімі
47	«Түркістан түркі әлемінің бесігі» тақырыбында экскурсия	Орал қаласы -Түркістан қаласы - Орал қаласы	26 қазан - 2 қараша	Өлкетану бөлімі Л.Айсақызы Ш.Кужанова
48	«Жайық-Урал 2025» туристік- экологиялық экспедиция жасақтарының облыстық слеті	Орал қаласы	29-31 қазан	Экологиялық туризм бөлімі
49	Спорттық құзға өрмелеуден облыстық жарыс	Орал қаласы	4-6 қараша	Туризм бөлімі
50	Ұлттық колледж лига жарыстарының облыстық кезеңі (волейбол, баскетбол, шағын футбол, үстел теннисі, тоғызқұмалақ, шахмат)	Орал қаласы	10 қараша – 11 желтоқсан	Спорт және дене шынықтыру бөлімі
51	Облыстық «Жас Сарбаз 2025» әскери- патриоттық әндер фестивалі	Орал қаласы	13-14 қараша	Спорттық бағдарлау бөлімі
52	Облыстық «Музейлер вернисажы» фестивалі	Орал қаласы	18-20 қараша	Өлкетану бөлімі
53	Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күніне орай облыстық «ЭкоFEST» оқушылар арасындағы экологиялық туризм фестивалі 1 кезең-аудандық 2 кезең- облыстық	Орал қаласы	10-12 желтоқсан	Экологиялық туризм бөлімі

Спорттық туризмнен Қазақстан Республикасының чемпионаты

2024 жылдың 6-13 қазан аралығында Түркістан облысы Машат шатқалында спорттық туризмнен (біріктірілген туризм) Қазақстан Республикасының чемпионаты өтті. Жарысқа Республикамыздың 9 өңірінен 21 команда қатысты. Батыс Қазақстан облысының құрама командасы 3 жас ерекшелік бойынша бақтарын сынады. Жарыстың бағдарламасы бірнеше техникалық қашықтықтан тұрады:

1. «Техникалық» қашықтық – құрамы 4 (соның ішінде 1 қыз бала) спортшыдан тұратын команда командалық сақтандыру арқылы судан өту, параллельді өткелді өздері құрып, соңынан өз қалпында қалдыру, командалық аспалы өткелден өту, қиғаш тартылған аспалы өткелден өту, және т.б. туристік кедергілерден өту.

2. «Байлам» қашықтығы – құрамы 2 спортшыдан тұратын «Ерлер» және «Аралас» жұптар сынға түсіп белгіленген кедергілерден өтеді: табиғи жартасқа жылдамдыққа мініп, командалық жіппен және сақтандыру арқылы түсу, траверс өту, табиғи жартасқа мініп қиғаш тартылған аспалы өткелмен өз өзін тежеп түсу, 3 қатарлы аспалы өткелден өту, және т.б. кедергілер.

3. «Құтқару жұмыстары» қашықтығы – құрама 4 қатысушыдан құралған команда берілген «легенда» бойынша тау үстінен зардап шегушіні командалық сақтандыру және командалық жіп арқылы түсіру, көтеру жұмыстарын жасайды.

4. «Мәнерлеп жүру» қашықтығы және «Туристік кедергілер» қашықтығы – бұл екі қашықтық велосипед түрінен өткізіледі. Олар шеңбер, конус, лабиринт, сегіздік, затты тасымалдау, қисық жол, қақпа, қиғаш тақтай, кеспе тастар, жіңішке тақтай және т.б. кедергілерден жылдамдыққа өту.

БҚО құрама командасы осы чемпионатта өте керемет нәтиже көрсете алды, әр жас ерекшеліктері бойынша топтың алдында жүрді.

«Байлам» қашықтығында ЕРЕСЕКТЕР тобы бойынша:

Неталиев Карим/Амангельдиева Нургуль - 1 орын

Нигметов Ерлан/Кенжемұрат Темірлан - 1 орын

«Байлам» қашықтығында ЖАСӨСПІРІМДЕР тобы бойынша:

Жәңгірханұлы Әмірхан/Асылбек Темірлан - 1 орын

Қасымғали Бекбарыс/Джумағалиева Гулизар - 1 орын

«Байлам» қашықтығында БАЛАЛАР тобы бойынша:

Алипов Бахтияр/ Қайырғалиев Алимжан - 2 орын

Асқар Айша/ Оразалы Айару - 2 орын

Серік Әлібек/ Қайырғалиев Алимжан - 2 орын

ЖАЛПЫ КОМАНДАЛЫҚ есеп бойынша спорттық туризмнен (біріктірілген туризм) Қазақстан Республикасының Батыс Қазақстан облысының құрама командасы төмендегідей нәтиже көрсетті:

«Балалар» тобы - 1 орын;

«Жасөспірімдер» тобы - 1 орын;

«Ересектер» тобы 1- орын.

Аталмыш жарыста Жылдық есеп бойынша мықты спортшылар марапатталды:

Ересектер арасында:

Неталиев Карим – 1 орын;

Кенжемұрат Темірлан – 2 орын;

Нигметов Ерлан – 3 орын.

Әйелдер арасында:

Амангельдиева Нургуль – 1 орын;

Жасөспірімдер (қыздар) арасында;

Джумағалиева Гулизар - 2 орын;

Ерғали Гульмира - 3 орын.

Балалар тобының (қыздары) арасында:

Асқар Айша – 1 орын;

Оразалы Айару – 2 орын.

Дайындаған:

Туризм және қауіпсіз маршруттар
бөлімінің меңгерушісі
Неталиева К.Е.

2024 жылы журнал аттестацияға жарамды басылымдар тізіміне енді!!!

Республикалық «Соқпақ-Тропинка» ғылыми-әдістемелік журналына 2025 жылға жазылуға шақырамыз!

**Жазылу «Қазпошта» АҚ, «Қаз Пресс» ЖШС және
редакция арқылы жыл бойына жүреді.**

Журналда 19 жылдан бері Қазақстанның және шетелдік ғалымдар мен педагогтердің туризм, өлкетану, экология бағыттарындағы еңбектері республика көлемінде таратылып келеді.

Жазылу индексі: 75184, 25184 «Қазпошта» АҚ, «Қаз Пресс» ЖШС;

Жазылу құны (6 айға/жылға): жеке-3000/6000 тг,
ведомстволық-3600/7200 тг; 1 данасы – 1000 тг;

Мұқабасы: түрлі-түсті, 64 бет, 2 айда бір рет шығады,
жылына шығатын саны - 6;

Тіркелу куәлігі: №4482-Ж (01.12.2003); № KZ40VPY00044511 (24.12.2021);

Журнал айдарлары: «Өзекті мәселелер», «Әдіснама», «Туризм»,
«Өлкетану», «Экология», «Геология», «Спорт», «Спорттық бағдарлау»,
«Педагогикалық іс-тәжірибе (сабақтар)»;

Талаптар: 5 беттен кем болмауы, 2 тілде аңдатпа (қазақ, орыс), кілт сөздері,
автордың және мақалаға қажетті JPG форматтағы фотолар, пайдаланылған
әдебиеттер тізімі, жазылу түбіртегі;

Таратушы/баспахана: «Батыс Қазақстан облысының әкімдігі білім
басқармасының балалар мен жасөспірімдер туризм және экология облыстық
орталығы» МКҚК; «Көкше-Полиграфия» АҚ;

Мекен-жайы: Орал қаласы, Исатай батыр көшесі, 71/1,

Тел/факс: (8-7112) 52-58-87; 52-59-42,

E-mail: evrasia_centre@mail.ru;

2024 году журнал вошел в список изданий для аттестации!!!

Подписываемся на Республиканский научно-методический журнал «Соқпақ-Тропинка» 2025 год!

**Подписка на 2025 год через АО «Казпочта»,
ТОО «КазПресс» и редакцию в течение года**

В журнале на протяжении 19 лет в республике публикуются труды ученых и педагогов Казахстана, ближнего и дальнего зарубежья в области туризма, краеведения, экологии.

Подписной индекс: 75184, 25184 АО «Казпочта», ТОО «КазПресс»;

Стоимость подписки (на полгода/на год): индивидуальная - 3000/6000 тг,
ведомственная - 3600/7200 тг; 1 шт-1000 тг;

Обложка: на цветной глянцевой бумаге, 64 страницы,
выходит раз в 2 месяца, количество выходов в год - 6;

Свидетельство о регистрации: №4482-Ж (01.12.2003);
№ KZ40VPY00044511 (24.12.2021);

Рубрики: туризм, краеведение, экология, педагогическая практика (занятия),
актуальные вопросы;

Требования к статье: не менее 5 страниц, аннотация на 2-х языках
(казахский, русский), ключевые слова, фотографии для статьи и автора формата
JPG, квитанция о подписке;

Распространитель/типография: ГККП «Областной центр детско-
юношеского туризма и экологии управления образования акимата Западно-
Казахстанской области»; АО «Кокше-Полиграфия»;

Адрес: г. Уральск, ул. Исатай батыра, 71/1,

Тел/факс: (8-7112) 52-58-87; 52-59-42,

E-mail: evrasia_centre@mail.ru

